

**TERMAL OTEL ÇALIŞANLARININ ÇEVREYE DUYARLILIK
UYGULAMALARINA İLİŞKİN ALGI DÜZEYLERİ**

Gülçin ÖZER

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Hasan Hüseyin SOYBALI

Ekim, 2016

Afyonkarahisar

T.C
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS BİTİRME TEZİ

**TERMAL OTEL ÇALIŞANLARININ ÇEVREYE
DUYARLILIK UYGULAMALARINA İLİŞKİN ALGI
DÜZEYLERİ**

Hazırlayan
Gülçin ÖZER

Danışman
Doç. Dr. Hasan Hüseyin SOYBALI

AFYONKARAHİSAR 2016

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Termal Otel Çalışanlarının Çevreye Duyarlılık Uygulamalarına İlişkin Algı Düzeyleri**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

14/10/2016

Gülçin ÖZER

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Hasan Hüseyin SOYBALI .....

Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Evren GÜÇER .....

: Doç. Dr. Elbeyi PELİT .....

Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Gülçin ÖZER'in, "Termal Otel Çalışanlarının Çevreye Duyarlılık Uygulamalarına İlişkin Algı Düzeyleri" başlıklı tezi 14/10/2016 tarihinde, saat 09:00'da Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ahmet YARAMIŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

TERMAL OTEL ÇALIŞANLARININ ÇEVREYE DUYARLILIK UYGULAMALARINA İLİŞKİN ALGI DÜZEYLERİ

Gülçin ÖZER

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI

Ekim 2016

Danışman: Doç. Dr. Hasan Hüseyin SOYBALI

Bu çalışmada; Afyonkarahisar ilinde faaliyet gösteren beş yıldızlı ve Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisi Belgesine (Yeşil Yıldız) sahip termal otel çalışanlarının çevreye duyarlılık uygulamalarına ilişkin algı düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda anket tekniği kullanılmış, toplamda 263 adet işgören anketi değerlendirmeye alınmış ve termal otel çalışanlarının çevreye duyarlılık uygulamalarına ilişkin algı düzeyleri istatistiki açıdan incelenerek yorumlanmıştır.

Araştırmada toplanan verilerin analiz sonuçlarına göre, çalışanlar oteli açısından çevre duyarlılık uygulamalarını çok önemli olduğunu ifade etmektedir. Bununla beraber, çalışanların oteli açısından çevre duyarlılık uygulamalarına verdikleri önem düzeyi arttıkça, otelin bu faaliyetleri uygulama düzeyinin de çalışanlar tarafından daha yüksek değerlendirildiği görülmektedir. Ancak sonuçlara bakıldığında, verilen önem düzeyine oranla, oteller tarafından uygulanma düzeyinin daha düşük olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çevre Yönetimi, Yeşil Yıldız, Termal Otel, Çalışanlar

ABSTRACT

THE PERCEPTIONS LEVEL OF THERMAL HOTELS' EMPLOYEES RELATED TO ENVIRONMENTAL AWARENESS PRACTICES

Gülçin ÖZER

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY

THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

DEPARTMENT OF TOURISM MANAGEMENT

October 2016

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Hasan Hüseyin SOYBALI

This study aims to determine the perceptions level of thermal hotels' employees, who are employed in five-star thermal hotels in Afyonkarahisar awarded with "Environmentally Sensitive Hospitality Enterprise" (Green Star) certificate, related to hotels' environmental awareness practices. In this regard, the questionnaire technique was employed, a total of 263 employees were surveyed and the data has been analysed and interpreted from a statistical perspective.

According to the results of the analysis of data collected in the study, employees state that implementation of environmental awareness practices are significantly important for the thermal hotels they work for. It has been observed that when the importance evaluation of employees for their hotels' environmental awareness practices is greater, they also assess the implementation level of environmental practices higher in their hotels. However, when the results are examined, it is seen that the level of implementation by the hotels is relatively lower compared to the level of assessed importance.

Keywords: Environmental Management, Green-Star, Thermal Hotel, Employees

ÖNSÖZ

Tez çalışmasının hazırlanma sürecinde danışmanlığımı yapan her türlü katkı ve desteğini esirgemeyen, bilgi birikimi ile çalışmamın bir bütün haline gelmesini sağlayan değerli tez danışmanım Doç. Dr. Hasan Hüseyin SOYBALI'ya, anketlerin istatistiki analizinin yapılmasında yardımcı olan değerli hocalarım Doç. Dr. İbrahim KILIÇ'a, Yrd. Doç. Dr. Ali AVAN'a, gerek araştırma sürecinin yürütülmesinde görüş ve önerilerini paylaşan İkbal Thermal Hotel & Spa Genel Müdür Yardımcısı Murat TOKER'e, gerekse anketlerin uygulamasında desteğini esirgemeyen, termal otel işletmeleri yöneticileri ve çalışanlarına teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Tez çalışması sürecinde desteğini esirgemeyen değerli aileme, özellikle hoşgörülerinden ve büyük sabırlarından dolayı ayrıca teşekkür ederim.

Gülçin ÖZER

Afyonkarahisar, 2016

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YEMİN METNİ	ii
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ixi
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KONAKLAMA İŞLETMELERİNDE ÇEVRE YÖNETİM SİSTEMİ

1. ÇEVRE YÖNETİM SİSTEMİNİN TANIMI VE KAPSAMI.....	3
1.1. ULUSLARARASI ÇEVRE YÖNETİM UYGULAMALARI	12
1.2. TÜRKİYE'DE ÇEVRE YÖNETİM UYGULAMALARI.....	14
2. TURİZM VE KONAKLAMA İŞLETMELERİNDE ÇEVRE YÖNETİM UYGULAMALARI.....	15
2.1. ULUSLARARASI ÇEVRE YÖNETİM UYGULAMALARI	20
2.2. TÜRKİYE'DE ÇEVRE YÖNETİM UYGULAMALARI (EKO-ETİKET) .	25
2.2.1. Çevreye Duyarlı Tesis (Yeşil Yıldız Projesi).....	27
2.2.2. Beyaz Yıldız Projesi.....	28
2.2.3. Yeşillenen Oteller Projesi	29
2.2.4. Mavi Bayrak Projesi	30
2.2.5. Çevre Etki Değerlendirme	32
3. ÇEVREYE DUYARLI KONAKLAMA TESİSLERİNDE (YEŞİL YILDIZ) ÇEVRE YÖNETİM UYGULAMALARI	34
3.1. YEŞİL YILDIZ UYGULAMASINA İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	34
3.2. YEŞİL YILDIZ KAMPANYASININ AMACI	35
3.3. YEŞİL YILDIZ KAMPANYASININ KAPSAMI.....	37
3.3.1. Katı Atık Yönetimi	38
3.3.2. Enerji Kaynaklarını Verimli Kullanılması	42
3.3.3. Su Kaynaklarını Etkin Kullanımı.....	44
3.3.4. Hava Yönetimi	46
3.4. YEŞİL YILDIZ KAMPANYASININ HEDEF KİTLESİ.....	47

İKİNCİ BÖLÜM
TERMAL OTEL İŞLETMELERİ

1. TERMAL OTEL İŞLETMELERİ VE ÖZELLİKLERİ	48
2. TERMAL OTEL İŞLETMELERİNDE İSTİHDAM.....	51
3. TERMAL OTEL İŞLETMELERİNDE PERSONEL ÖZELLİKLERİ VE DAVRANIŞLARI.....	54
4. TERMAL OTEL İŞLETMELERİNDE ÇEVRE YÖNETİM UYGULAMALARI.....	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TERMAL OTEL ÇALIŞANLARININ ÇEVREYE DUYARLILIK UYGULAMALARINA İLİŞKİN ALGI DÜZEYLERİ

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	60
2. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI.....	61
3. ARAŞTIRMANIN SORULARI.....	62
4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	63
5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	64
5.1. VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ.....	64
5.2. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ.....	65
5.3. VERİ ANALİZ YÖNTEMİ	67
5.4. GÜVENİRLİK ANALİZİ	68
6. BULGULAR VE TARTIŞMA.....	69
6.1. KATILIMCILARIN BİREYSEL ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN BULGULAR	70
6.2. ÇEVRE DUYARLILIK UYGULAMALARININ OTEL İÇİN ÖNEMİNE YÖNELİK BULGULAR	73
6.3. ÇEVRE DUYARLILIK UYGULAMALARINI OTELİN UYGULAMA DÜZEYİNE YÖNELİK BULGULAR	77
6.4. KATILIMCILARIN ÇEVRE DUYARLILIĞINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN BİREYSEL ÖZELLİKLERİNE GÖRE KARŞILAŞTIRILMASINA YÖNELİK BULGULAR.....	85
6.5. ÇEVRE DUYARLILIK UYGULAMALARININ ÖNEM DÜZEYİ VE UYGULAMA DÜZEYİ ARSINDAKİ ETKİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BULGULAR	98
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	100
KAYNAKÇA	111
EKLER	122

TABLULAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1: Uluslararası Turizm Sektöründeki Eko-Etiketler	21
Tablo 2: 2016 Yılında Mavi Bayrak Sahibi Plaj ve Marinaların Ülkelere Göre Dağılımı	31
Tablo 3: Yeşil Yıldızlı Konaklama İşletmelerinin İllere Göre Dağılımı	36
Tablo 4: Otel işletmelerinde Tehlikesiz ve Tehlikeli Türlerde Atıklar	39
Tablo 5: Katılımcıların Çevreye Duyarlılık Uygulamalarına İlişkin Güvenirlilik Analizi	68
Tablo 6: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı	70
Tablo 7: Katılımcıların Çalıştıkları Otele Yönelik Özelliklerine Göre Dağılımı.....	72
Tablo 8: Çevre Yönetimi Uygulamalarının Önemine Yönelik Betimsel İstatistikler	74
Tablo 9: Atık Yönetimi Uygulamalarının Önemine Yönelik Betimsel İstatistikler .	74
Tablo 10: Enerji Yönetimi Uygulamalarının Önemine Yönelik Betimsel İstatistikler	75
Tablo 11: Su Yönetimi Uygulamalarının Önemine Yönelik Betimsel İstatistikler ..	76
Tablo 12: Hava Yönetimi Uygulamalarının Önemine Yönelik Betimsel İstatistikler	77
Tablo 13: Çevre Yönetimi Uygulama Düzeylerine Yönelik Betimsel İstatistikler ..	78
Tablo 14: Atık Yönetimi Uygulama Düzeylerine Yönelik Betimsel İstatistikler	79
Tablo 15: Enerji Yönetimi Uygulama Düzeylerine Yönelik Betimsel İstatistikler ..	80
Tablo 16: Su Yönetimi Uygulama Düzeylerine Yönelik Betimsel İstatistikler	81
Tablo 17: Hava Yönetimi Uygulama Düzeylerine Yönelik Betimsel İstatistikler....	82
Tablo 18: Çevre Duyarlılık Uygulamalarının Önem Düzeyi ile Uygulama Düzeyinin Karşılaştırılmasına Yönelik Bulgular	83

Tablo 19: Çevre Duyarlılık Uygulamalarının Önem Düzeyi ile Uygulama Düzeyinin Boyutlara Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Bulgular	84
Tablo 20: Çevre Duyarlılık Önem Düzeyinin Çalışanların Cinsiyet Durumuna Göre Karşılaştırılması	85
Tablo 21: Çevre Duyarlılık Önem Düzeyinin Çalışanların Medeni Durumuna Göre Karşılaştırılması	86
Tablo 22: Çevre Duyarlılık Uygulama Düzeyinin Çalışanların Cinsiyet Durumuna Göre Karşılaştırılması	87
Tablo 23: Çevre Duyarlılık Uygulama Düzeyinin Çalışanların Medeni Durumuna Göre Karşılaştırılması	87
Tablo 24: Çevre Duyarlılık Uygulama Düzeyinin Çalışanların Çalıştıkları Departmana Göre Karşılaştırılması	89
Tablo 25: Çevre Duyarlılık Uygulama Düzeyinin Çalışanların Çalıştıkları Konuma Göre Karşılaştırılması	90
Tablo 26: Çevre Duyarlılık Uygulama Düzeyinin Çalışanların Eğitim Durumuna Göre Karşılaştırılması	92
Tablo 27: Çevre Duyarlılık Uygulama Düzeyinin Çalışanların Yaşına Göre Karşılaştırılması	93
Tablo 28: Çevre Duyarlılık Uygulama Düzeyinin Çalışanların Gelir Durumuna Göre Karşılaştırılması	94
Tablo 29: Çevre Duyarlılık Uygulama Düzeyinin Çalışma Süresine Göre Karşılaştırılması	96
Tablo 30: Çevre Duyarlılık Uygulama Düzeyinin Çalışanların Otel Sektöründe Çalışma Süresi Göre Karşılaştırılması	98
Tablo 31: ÇDU Önem Düzeyi ve ÇDU Uygulama Düzeyi Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizi.....	99

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1: TS EN ISO 14000 Standartlar Serisi.....	6
Şekil 2: TS EN ISO 14001 Uygulaması	10
Şekil3: Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimi Uygulamaları Etkileyen/ Yönlendiren Güçler	17

KISALTMALAR DİZİNİ

Akt	: Aktaran
BS	: British Standard
ÇY	: Çevre Yönetimi
ÇYS	: Çevre Yönetim Sistemi
EEA	:Avrupa Çevre Ajansı
EMAS	: Avrupa Birliği Eko-Yönetim ve Denetim Programı
EMS	: Çevre Yönetim Sistemi (Environment Management Systems)
EUCC	: Avrupa Kıyı Koruma Birliği
FEE	: Çevre Eğitimi Vakfı
FEE	: Uluslararası Çevre Eğitim Vakfı
GBCA	: Avustralya Yeşil Bina Konseyi
GEN	: Küresel Eko-Etiketleme Ağı (Global Ecolabelling Network)
ICOMIA	: Uluslararası Denizcilik Endüstrisi Dernekleri Konseyi
ILS	: Uluslararası Cankurtaran Federasyonu
ISO	: Uluslararası Standartlar Organizasyonu
IUCN	: Dünya Koruma Birliği
NEPA	: Ulusal Çevre Politikası Kanunu (National Environmental Policy Act)
PÖH	: Polis Özel Harekât
TSE	: Türk Standartları Enstitüsü
TÜRCERT	: Teknik Kontrol ve Belgelendirme A.Ş.
TÜRÇEV	: Türkiye Çevre Eğitim Vakfı
TÜROFED	: Türkiye Otelciler Federasyonu
UNEP	: Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNWTO	: Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü

GİRİŞ

Otel işletmeleri, çevreye verdiği negatif etkileri en aza düşürebilmek, çevreye duyarlı kişilerin dikkatini üzerinde toplamak, çevreci otel imajını oluşturabilmek, maliyetlerini en aza indirebilmek ve devamlılığını sağlamak için çevreye duyarlı faaliyetler oluşturmaktadır. Otel işletmelerinde sürdürülebilir turizmin oluşturulabilmesi çevre yönetim sisteminin (ÇYS) uygulanmasına ve çevresel etkilerin değerlendirilip oluşturulmasına bağlıdır. Özellikle, su, enerji, atık, hava kalitesi, çevreci ürün satın alımı ve gürültü kirliliği gibi konularda işletmelerin belirli bir çevre politikasının olması gerekmektedir.

Bu kapsamda, Kültür ve Turizm Bakanlığı 22 Eylül 2008 Tarihli Resmi Gazetede yayınlamış olduğu tebliğe göre, çevre bilincinin oluşturulabilmesi, konaklama işletmelerinin çevreye olan pozitif katkılarını teşvik etmek amacıyla, çevreye duyarlı konaklama tesislerine “Yeşil Yıldız” simgesi kazandırarak faaliyetlerin uygulanmasını başlatmıştır. Uygulamanın başlamasıyla birlikte, enerji, su, atık tüketiminin azaltılmasını, enerji konusunda verimliliğinin artırılmasını, yenilenebilir enerji kaynaklarında teşvik edilmesini kapsamaktadır. Konaklama işletmelerinin yatırım aşamasından başlayarak işletmenin çevreye duyarlı olarak planlanmasını, çevreye uyumunu, çevreye karşı güzelleştirici düzenlemelerin oluşturulmasını, ekolojik mimariyi, çevreye duyarlılık konusunda bilinçlendirerek eğitim sağlamasını ve konaklama işletmelerinin ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmasını da kapsamaktadır.

Bu bağlamda, Afyonkarahisar ilinde faaliyet gösteren beş yıldızlı ve Çevreye Duyarlı Konaklama Tesis Belgesine (Yeşil Yıldız) sahip “Termal otel çalışanlarının çevreye duyarlılık uygulamalarına ilişkin algı düzeyleri” çalışmanın temel amacını yansıtmaktadır.

Araştırma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci bölüm çalışmanın konusuyla alakalı bilimsel yayın ve kitapların irdelenmesinden meydana gelmektedir. Birinci bölümde, çevre yönetim sistemi ve önemi, turizm ve konaklama işletmelerinde çevre yönetim uygulamaları, yeşil yıldızın tanımı, kapsamı amacı ve hedef kitlesi konuları incelenmiştir.

İkinci bölümünde, termal otel işletmeleri, termal otel işletmelerinde çevre yönetim uygulamaları ve termal otel işletmelerindeki personel özellikleri konuları incelenmiştir. Üçüncü bölümünde ise; çalışmanın araştırma kısmı yer almaktadır. Beş yıldızlı termal otel çalışanlarının çevreye duyarlılık uygulamalarına ilişkin algı düzeylerine yönelik yapılan araştırmada elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

Araştırmada uygulanan anket ise üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ve ikinci bölümde yer alan yirmi beş yargı aynı olmakla birlikte, birinci bölümde; Yeşil Yıldız'a sahip otellerdeki çevre duyarlılık uygulamalarına ilişkin bir liste verilmiş ve bu uygulamaların otel için taşıdığı önem düzeyi çalışanlar tarafından "hiç, az, orta, çok ve tam" şeklinde işaretlemeleri istenmiştir.

Anketin ikinci bölümünde, faaliyetlerin otelde uygulanma düzeyi çalışanlar tarafından "hiç, az, orta, çok ve tam" şeklinde işaretlemeleri istenmiştir.

Anketin üçüncü bölümünde ise, çalışanların sosyo-demografik özellikleri verilerek kişisel bilgileri (yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim ve gelir) ve otele yönelik özellikleri (hangi departmanlarda çalıştıkları, çalışılan konum, otel sektöründe ne kadar süredir çalıştıkları ve faaliyet gösterdikleri otelde ne kadar süredir çalıştıkları) sorulmuştur.

Ölçeklerin her biri beşli Likert şeklinde derecelendirilmeye gidilmiştir. Toplanan veriler istatistiki açıdan incelenmiş, çalışanların çevre duyarlılık uygulamalarının otel için önem ve uygulama düzeyine yönelik görüşleri ve sosyo-demografik özelliklerine göre dağılımları frekans ve yüzde yöntemi ile verilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen veriler ilgili T-testi, Varyans Analizi ve Korelasyon Analizi ölçme yöntemleri kullanılarak incelenip ve yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KONAKLAMA İŞLETMELERİNDE ÇEVRE YÖNETİM

SİSTEMİ

1. ÇEVRE YÖNETİM SİSTEMİNİN TANIMI VE KAPSAMI

Çevrenin tanımına bakıldığında, canlının yaşamı boyunca etken olabilmiş ve bütün faaliyetleri içine alan ekosistemi oluşturmaktadır. Demir ve Çevirgen'e (2006) göre çevre "insan faktörünün canlıların yaşadığı alan dışında bulunan, fakat bu canlıların yaşamlarını da gerçekleştirdiği ortamdaki bütün cansızlarla, örneğin; hava, su, toprak ve yeraltı zenginlikleri gibi iklimle birlikte karşılıklı etkileşimleri ve bu etkileşimlerle olan iletişimi içermektedir."

Çevre aynı şekilde bir işletmenin faaliyetlerini yürüttüğü, hava, su, toprak, tabii kaynaklar, bitki topluluğu (flora), hayvan topluluğu (fauna), insanlar ve bunlar arasındaki etkileşimini içinde bulunduran alana da denilmektedir.

Çevre yönetimine bakıldığında ise, işletmelerin yönetim sistemlerinin, yani; yapısının, planlama uygulamalarının, yükümlülüklerinin, usul ve işlemlerinin, çevre politikasının oluşturulmasının, uygulanmasının, gerçekleştirilmesinin, gözden tekrar geçirilmesinin ve devamlılığının sağlanmasında gerekli olan kaynakları içerisinde bulunduran yapıya denilmektedir (Arıyörük, 1998). İşletmeler bu süreçte, öncelikle çevredeki sebep olduğu olumsuz etkileri azaltmayı amaç edinerek, daha sonrasında ise çevreye olumlu etki yaratan uygulamaları tespit ederek uygulamaya geçirmeye çalışmaktadırlar.

Çevre yönetimi, işletmelerin çevreye verdiği ya da vereceği zararların kontrollü bir şekilde azaltılmasını ve mümkün olduğunca ortadan kaldırılabilmesi için oluşturulan yönetim sistemine denilmektedir. Çevre yönetim kavramı birçok boyutu taşımasından dolayı; yeşil yönetim (Carson ve Moulden, 1991), şirket çevreciliği (Banerjee, 2002), ekolojik yönetim (Norton, 1992), çevresel duyarlılık (Ahmet, Montagno ve Firenze, 1998) ve çevreye duyarlı yönetim (Akdoğan, 2003) gibi farklı olarak isimlerle adlandırılmıştır.

Temel olarak incelendiğinde çevre yönetimi kavramı; çevre ile ilgili uygulama ve faaliyetlerin işletmelerce anlaşılması ve işletmelerin bu faaliyetlerdeki karar mekanizmaları ile bütünleştirilerek uygulamaya geçilmesi sürecini kapsamaktadır (Banerjee, 2002).

Ayrıca çevre yönetimi, çevresel işletme sistemlerini; kamu veya özel sektör organizasyonları tarafından alınan ve ticaret uygulamalarının çevre üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için uygulanan etiket olarak da tanımlanabilmektedir (Middleton ve Hawkins, 1998).

Çevre yönetimi süreçlerinde genel bir sınıflama yapılırsa bunlar; pasif, aktif ve proaktif olmak üzere üç çevre yönetimi sınıflandırılmasından bahsedilebilmektedir. Çevre yönetiminde pasif yaklaşımını benimseyen işletmelerde, çevre bir maliyet unsuru olarak görülmekte, yeniliğe uyum göstermezken oluşan fırsatlara da önem verilmemektedir. Çevre yönetiminde aktif yaklaşımını benimseyen işletmelerde, çevreye ilişkin uygulamalar sadece yasalara uyumun sağlanması amacıyla gerçekleştirilmektedir. Üçüncü yaklaşım olan çevre yönetiminde proaktif yaklaşımını benimseyen işletmeler ise çevre; işletmelerde değerlendirilmesi gereken en önemli konular arasında yer almakta ve devamlı gelişim politikası çerçevesinde çevre konusunun tüm çalışanlar tarafından benimsenmesi ve çevre konularının toplam kalite yönetimi ile eş değer hale getirilmesi amaç edinilmektedir (Yüksel, 2001).

Çevre yönetim sistemine bakıldığında, bir kuruluşun çevresel amaçlarına ulaşabilmesi için, faaliyetlerini planlama, uygulama, kontrol etme ve kendisini geliştirmesidir. ISO tarafından 1996 yılında yayınlanan ISO 14000 serisini kapsayan çevre yönetim sistemi, kuruluşlara sistematik bir çerçeve içinde kendi faaliyetlerinden kaynaklanan çevresel etkilerini azaltmalarını, değerlendirmelerini, yönetmelerini sağlayarak, ekonomik gelişme ile çevreyi koruma ilişkisinin bütünleştirilmesini amaçlamaktadır. Çevre sorunları ortaya çıktıktan sonra etkilerini ortadan kaldırmak veya bozulan çevreyi onarmaktan çok, çevre sorunları ortaya çıkmadan engellemeye yönelik önleyici yaklaşımı benimsemektedir (Kaymaz, 2012). Çevre yönetiminde temel amaç, süreklilik sağlamak ve dengeli şekilde gelişmeyi sağlamaktır.

Kılanç, (2000) ise çevre yönetim sistemini, işletmenin faaliyetlerinden, aynı zamanda sunduğu hizmet ve ürünlerinden kaynaklanan buna bağlı olarak, çevreye verilen etkilerin kontrol altında alınması ve işletmenin çevre performansının devamlı olarak geliştirilmesi, sürdürülmesi süreçleri olarak tanımlamıştır.

ISO 14000 standartları, çevre konularını ön plana çıkararak, çevreye verilen zararların daha oluşmadan önlenmesini amaçlar, performansı iyileştirmeye yöneliktir ve uluslararasıdır. ISO 14000 gönüllülük esasına dayanmakla birlikte standardın gereklerine uyulmak zorunludur.

ISO 14000, İsviçre'nin Genava şehrinde yer alan uluslararası standartlar organizasyonu (ISO) tarafından 1996 yılında yayınlanmış standarttır. Dünya çapındaki endüstrilerin çevre yönetim programlarının standardizasyonu amacıyla geliştirilmiş ilke ve standartlar serisinin adıdır. ISO 14000 çevre yönetim sistemi standartlar serisi, işletmelerin çevre ile ilgili yönetim planlamalarında yol gösterici rolü üstlenerek, çevreye zararlı maddeleri en aza indirmek, üretimi ve atık miktarlarını en aza indirmek için planlama yaparak işletmelere rehber konumunda yol göstermektedir (Fabio, 2002).

TSE öncülüğünde 1997 yılında TS-EN-ISO 14001:1997 olarak herhangi biçimde bozulmadan tekrardan yayınlanmıştır. ISO kuralı gereği standartlar her beş yılda bir gözden geçirilerek gerekirse revize edilmektedir. 1998 yılında gözden geçirilerek olduğu gibi devamına karar verilmiştir. 2004 yılında ise tekrar gözden geçirilerek revize edilmiş, ISO 14001:2004 olarak yayınlanmıştır.

ISO 14000 çevre yönetim sistemi standartları, işletmenin çevreye vermiş olduğu olumsuz etkilerini minimum seviyeye indirmek için birbirine bağlı sistemleri barındırmaktadır (Karabulut, 2003). ISO tarafından yayınlanmış olan ISO 14000 standardı Türk standardı içerisinde kabul görüp yayınlanmıştır (Bektaş, 2005).

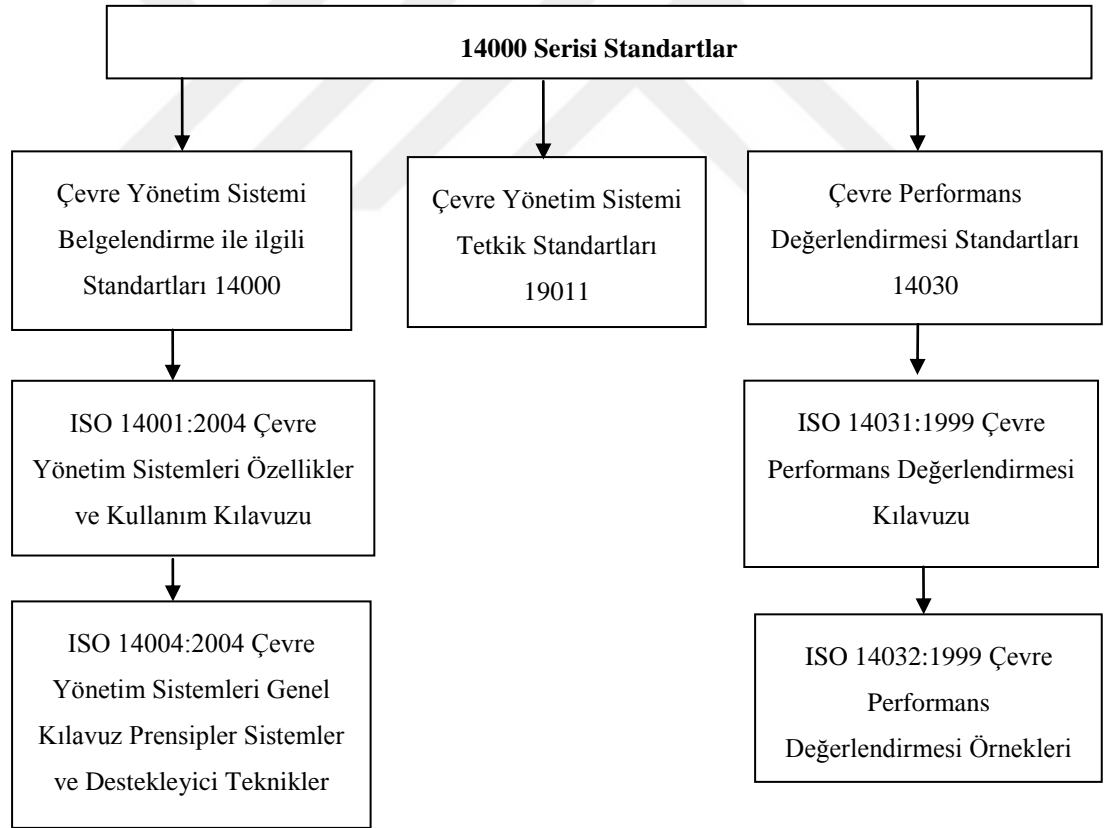
Aynı zamanda çevre yönetimi konusunda uluslararası standartlar serisi içerisinde yer almaktadır (Christian, 2007). ISO 14000 çevre yönetim sistemi standartları ISO tarafından belirlenmekte, bu standartlar ise TSE tarafından onaylanarak ülkemizde uygulanmaktadır (Topçu, 2007). ISO 14000 serisinde, işletmelerin faaliyete geçirebileceği birçok standart bulunmaktadır.

Bu standartlar içerisinde önemli olanlar ve en çok bilinenleri aşağıda yer almaktadır;

- *ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemleri-Şartlar ve Kullanım Kılavuzu*
- *ISO 14004 Çevre Yönetim Sistemleri-Prensip, Sistemler ve Destekleyici Tekniklere Dair Genel Kılavuzu*
- *ISO 14020 Çevre Etiketleri ve Beyanları-Genel Prensipleri*
- *ISO 14031 Çevre Yönetimi-Çevre Performans Değerlendirilmesi-Kılavuzu*
- *ISO 14040 Çevre Yönetimi - Hayat Boyu Değerlendirme-İlkeler ve Çerçeve'dir* (CTR Uluslararası Belgelendirme & Denetim Ltd. Şti, 2016).

Aşağıdaki şekil ise ISO 14000 Standartlarındaki hiyerarşiyi göstermektedir (TS EN ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi, Türk Standartları Enstitüsü, 2016).

Şekil 1: TS EN ISO 14000 Standartlar Serisi

Kaynak: TS EN ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi, 2016.

ISO 14000 standartlar serisinin kontrol edilen, denetlenen ve sertifika kazandıran tek standardı ISO 14001'dir (Esra, 2000). Çevre Yönetim Sistemi tüm dünyada ISO 14001 standardı ile bilinmektedir (İstanbul Sanayi Odası Yayınları, 2008). ISO 14001, bir ürün standardı değerlendirilmemekle birlikte, neyi ürettiği ile değil nasıl üretildiği ile ilgilenen bir standarttır.

Serinin belgelendirmesinde görev alan ISO 14001 üretim/hizmet desteği vererek, ayrıca çevreyi koruma altına almayı ve çevre üzerindeki etkilerini en aza indirmeyi amaçlayan kuruluş ya da işletmelere çevre etkilerinin tespitinden başlayıp, bunların nasıl en aza indirilebileceği veya nasıl önlemler alınabileceği ile ilgili oluşturulan yönetim sistemidir (Bektaş, 2003). Çevre yönetim sistemi, çevre le ilgili amaçların belirlenmesinde ve faaliyete geçirilmesinde sistemli bir şekilde, işletmelerim çevre ile ilgili politika, plan ve faaliyetleri için stratejik bir çerçeve çizmektedir (Korul, 2003).

Serinin geriye kalan tüm standartları bilgilendirici (Chan ve Li, 2001) olmakla birlikte ISO 14001 ÇYS (Çere Yönetim Sistemleri) fonksiyonlarını en üst sekmende çıkarmak için tasarlanmıştır.

ISO 14001, çevre yönetim sistemleri uluslararası alanda bilinen bir standarttır ve kuruluşların faaliyetlerinin, ürünlerinin, hizmetlerinin çevre ile ilgili unsurlarının daha etkin şekilde nasıl yönetileceği konusunda bir kılavuz sağlamaktadır (Beyoğlu Danışmanlık, 2016).

Kuruluşlarda ÇYS kurulmasının amacı aşağıdaki gibidir (İstanbul Sanayi Odası Yayınları, 2008);

- *Ulusal ve/veya uluslararası mevzuatlara uyumun artırılması,*
- *Çevresel performansın yükseltilmesi,*
- *Market Stratejileri,*
- *Uluslararası rekabette avantaj sağlaması,*
- *Firma itibar ve pazar payının artırılması,*
- *Atıkları azaltarak ve verimliliği en üst seviyeye çıkararak maliyetlerde tasarruf sağlanması,*
- *Acil durumlara (deprem, yangın, sel vb.) ve çevresel kazalara karşı hazırlıklı bulunarak, kuruluşa sorumluluk getirebilecek durumların azaltılması,*

- *Kirliliğin kaynaktan başlayarak kontrol altına alınması ve azaltılması,*
- *Kaynak (girdi malzemesi, enerji, su vb.) tasarrufu sağlanması,*
- *İzin ve yetki belgelerinin alınmasının kolaylaştırılması,*
- *ISO 14001 tüm dünyaca bilinen ve kullanılan ortak bir dil olduğundan dünya çapında pazarda kabul edilebilirliğinin sağlanması şeklinde sıralanabilir.*

ISO 14001 belgelendirilmesi 8-18 ay arasında değişmektedir. ISO 14001 çevre yönetim sistemini oluşturmak için danışman bir kuruluşa başvurmak gerekmektedir. Danışmanlığını yürüten kuruluşlar, ISO 14001 belgesi almak isteyen kuruluşlara iç ve dış denetim konusunda eğitim veren ISO 14001 sertifikası verme yetkisini taşıyan kuruluşlardır. Verilen bu belge 3 yıl için geçerliliği olup çevre yönetim sisteminin işletilmemesi durumunda, belgeyi iptalini gerçekleştirmek mümkündür (Gücek ve Ardıç, 2003).

ISO 14001 süreç niteliğinde olmakla birlikte, performansa dayalı bir standart değildir (Thornton, 1999: 105). ISO 14001 Standart etkili bir çevre yönetim sisteminin temel unsurlarını kapsamaktadır Bu unsurlar, organizasyonların yapısını, planlama faaliyet ve sorumluluklarını, prosedürleri, süreçleri içermekte ve çevre politikasını geliştirerek, uygulamak ve gözden geçirmek için gerekli koşulları sağlayan yönetim sistemini meydana getirmektedir (Nemli, 2001).

ÇYS'nin şartları ve başlıca unsurları aşağıdaki gibidir (ISO 9001 Kalite Yönetim Sistemi Danışmanlık Hizmeti, 2016);

Genel Şart; Kuruluş ya da işletme; ISO 14001'in şartlarına uyum sağlayan bir Çevre Yönetim Sistemi oluşturmalı, ISO 14001 Sistem kapsamını tanımlamalı, ISO 14001:2004 sistemini dokümante etmeli, ISO 14001 uygulamalı, devamlılığını sağlamalı, sürekli olarak iyileştirmeli ve bu şartları nasıl karşıladığını ve karşılayacağını belirtmelidir.

Çevre Politikası; ISO 14001 ÇYS'nin yönünü oluşturan üst yönetimin imzalı bir taahhüdüdür. Üst yönetimin kendisi belirlemeli, kuruluşun, faaliyet, ürün ve hizmetlerinin özelliği, büyüklüğü ve çevresel etkilerine uygun olmalı, amaç ve hedefler için çatı olmalı, hazır edilmeli, uygulanmalı ve devamlılığı sağlanmalı, kuruluş için ve kuruluş adına çalışanlara duyurulmalı, erişime açık olmalıdır.

Aşağıda örnek oluşturulabilecek bir çevre politikasına yer verilmiştir;

Otelcilik faaliyetlerimizi gerçekleştirirken, sürdürülebilir kalkınma prensibi çerçevesinde çocuklarımıza yaşanılabilir bir çevre ve kullanılabilir doğal kaynaklar bırakabilmek için;

- Yasal şartlara uymak,
- Atık oluşumunu en aza indirerek ve geri dönüşümünü sağlayarak çevresel kirlenmeyi önlemek,
- Tükenebilir doğal kaynakları verimli kullanmak ve olabildiğince yenilebilir enerji kaynaklarından faydalanmak,
- Çalışanlarımızın ve konuklarımızın çevre bilincini geliştirmek,
- Çevre Yönetim Sistemi performansımızı sürekli iyileştirmek,

Çevre Politikamızdır.

Üst yönetim (Tarih, İmza)

Planlama; Kuruluş aşamasında faaliyet, ürün ve hizmetlerinin çevre boyutlarını belirlemeli, bunların en önemli olanlarını seçmelidir. Vermiş olduğu taahhütleri gerçekleştirmek için amaç ve hedef tespiti yapılmalıdır. Bu amaç ve hedeflere ulaşmak içinde gerçekleştireceği faaliyetleri en iyi şekilde programlamalıdır.

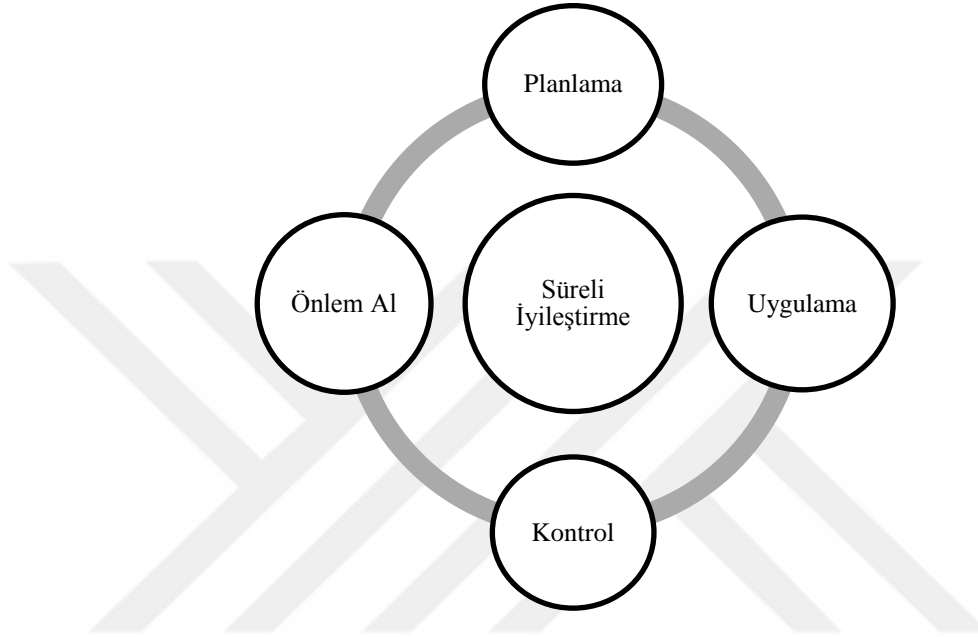
Uygulama Ve İşlem; Kuruluş, çevre politikasını gerçekleştirmek, amaç ve hedeflerine ulaşabilmek amacıyla etkin bir uygulamada bulunabilmek ve bunu gerçekleştirmek için gerekli yetenek ve imkânlarla birlikte bir destek mekanizması geliştirmelidir.

Kontrol ve Düzeltici Faaliyet; Plan dâhilindeki faaliyetler etkinlik ve yeterlilik açısından kontrol edilip, sonuçlar planlananlar ile karşılaştırılır. Hassas noktaların çıkması için veri oluşturulur (Ertuğrul, 2006).

Yönetimce Yürütülen Gözden Geçirme; Kuruluş, genel çevre icraatını ve bu icraattaki genel başarı derecesini geliştirmek amacıyla, çevre yönetim sistemini gözden geçirmeli ve sürekli olarak iyileştirmelidir.

Çevre yönetim sistemlerinin en önemli unsurları içerisinde; döngü şeklindeki yapıları ve işletmenin her elemanını da kapsamalarıdır. ISO14001 çevre yönetim sistemi Planla-Uygula-Kontrol et-Önem al (PUKÖ) olarak bilinen çerçeveye dayanır (ISO 14001:2015 Çevre Yönetim Sistemi Geçiş Kılavuzu, 2016).

Şekil 2: TS EN ISO 14001 Uygulaması

Kaynak: ISO 14001:2015 Çevre Yönetim Sistemi Geçiş Kılavuzu, 2016.

Çevre yönetim sisteminin en büyük özelliği kuruluşun sürekli olarak ilerlemesini sağlamasıdır. Hedeflerin oluşturulması, planların yapılması, sistemin kontrolü ve denetlenmesi, yönetimin sonuçları gözden geçirmesi ve gereken düzeltici ve önleyici çalışmaları gerçekleştirmesi aynı şekilde “sürekli iyileşmeyi” sağlamak içindir.

ISO 14001 çevre yönetim sisteminin en çok bilinen faydaları aşağıda maddeler halinde belirtilmiştir. ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi'nin faydaları (ISO 14001:2004 Çevre Yönetim Sistemi Standardı, 2016);

- *Ulusal ve/veya uluslararası mevzuatlara uyumun artırılması,*
- *Çevresel performansın artırılması,*
- *Market Stratejileri,*
- *Uluslararası rekabette avantaj sağlaması,*
- *İşletme itibar ve Pazar payının artırılması,*

- *Maliyet kontrolünün geliştirilmesiyle masrafların azaltılması ve verimliliğin artırılması,*
- *Acil durumlara (deprem, yangın, sel vb.) ve kazalara karşı hazırlıklı olarak mesuliyetle sonuçlanan kaza vb. olayların azaltılması,*
- *Kirliliği kaynaktan başlayarak kontrol altına alınması ve azaltılması,*
- *Girdi malzemeleri ve enerji tasarrufu sağlanması,*
- *İzin ve yetki belgelerinin alınmasının kolaylaştırılması,*
- *ISO 14001 tüm dünyaca bilinen ve kullanılan ortak bir dil olduğundan global pazarda kabul edilirliliğin sağlanması,*
- *Şirket faaliyetlerinin çevreye olan etkisi ve çevre riskleri belirlenerek kontrol edilebilir ve bu sayede çevreyi olumsuz etkileyen unsurlar azaltılır,*
- *Çevre etkilerinden kaynaklanan maliyetler düşer,*
- *Çevre ile ilgili yasalara ve mevzuata uyum sağlanır,*
- *Acil durumlarda meydana gelebilecek çevre etkileri azaltılır veya tamamıyla ortadan kaldırılır,*
- *Yasal kurumlara karşı, mevzuat ve yönetmeliklere uyulduğu dökümanente edilmiş çevre yönetim sistemi ve ISO 14001 Belgesi ile gösterilebilir,*
- *Gerek ulusal, gerekse uluslararası alanda tanınmışlık sağlanarak kuruluşa prestij kazandırır,*
- *Şirket personeline verilen eğitimler sayesinde çalışanlarda çevre bilinci artar,*
- *Çevreye zarar vermeyen bir işletmede çalışmak, çalışanları motive eder,*
- *Tüketicinin çevre ile ilgili beklentilerine cevap verilir ve bilinçli tüketicilere erişebilme ve onları kazanma şansı artar,*
- *Kaynaklar etkin kullanılır (enerji, su, vb. tasarrufu sağlanır),*
- *Çevreye bırakılan atıklar azalır şeklinde sıralanmaktadır.*

ISO 14001 boyutları herhangi bir organizasyona fayda sağlamak için tasarlanmıştır. Bu, kamu, özel ve atık ve enerji masraflarını kesme isteyen kar amacı gütmeyen organizasyonları veya tedarik zincirlerinde daha çok çevre dostu olmak için çabalayan şirketleri içermektedir (ISO 14001 Beyaz Bülten 2015 revizyonu altyapı ve güncellemesi, 2016). Standardı, endüstriyel kuruluşlar ve kamu kuruluşları olmak üzere, ürün ve hizmet sağlayan tüm kuruluş ve üreticiler uygulayabilmekte ve başvurabilmektedir.

Hong Kong'da çevre koruma ile ilgili yaptığı çalışmalarla ünlü olan, Hong Kong ve Asya Pasifik bölgesinde ISO 14001'e sahip ilk otel olma unvanına sahip otelde yapılan araştırmanın bulgularına göre çevre yönetim sistemi çalışanların motivasyonunu ve verimliliğini arttırmaktadır. Çevre koruma konusuna olan yaklaşım işveren tarafından da uygulanırsa, çalışan çevre konusunda daha duyarlı olmaktadır. Çevre yönetiminin başarılı bir şekilde uygulanmasında çalışanların tavır ve davranışları önemli olmakla beraber işveren çalışan arasında takım ruhu yarattığı görülmektedir (Chan, 2010).

Sonuç olarak, ISO 14001 Standardı, çevreye verilen zararların minimum seviyede tutmak için oluşturulmuş ve geliştirilmiş bir standarttır. Bu sebeple üst yönetim, çevre yönetim sisteminin uygulanmasında olduğu kadar geliştirilmesi konusunda da kilit noktaya sahiptir. Çünkü çevre politikası üst yönetim tarafından oluşturulmakta ve buna ilişkin amaçlar oluşturularak hedeflere ulaşılmaya çalışılmaktadır. Hedeflere ulaşmanın yanında sürekli geliştirme ilkesinin hayata geçirilmesi de üst yönetimin çevre yönetim sistemini gözden geçirmesiyle mümkündür (Yontar, 2006). Etkili bir Çevre Yönetimi Sistemi çevresel yükümlülüklerin, atıkların ve maliyetlerin azaltılmasını, iş veriminin arttırılmasını sağladığı gibi ISO 14001 çevre yönetim sistemi belgesi sahibi olmak ve işletmenin imajı üzerinde de önemli bir etkiye sahiptir.

1.1. ULUSLARARASI ÇEVRE YÖNETİM UYGULAMALARI

İşletmelerin, kendi bünyelerinde çevre bilincinin oluşturulması ve ekosistemlerin giderek bozulmasını engellemeye yönelik çok çeşitli standartları uyguladığı görülmüştür. Dünya çapındaki çok uluslu ve ulusal işletmeler, çevre yönetim sistemlerini (Environment Management Systems; EMS) kabul görerek bu sistemleri, uluslararası standartlar olarak onaylamakta ve uygulamaktadır (Morton ve Rondinelli, 2002).

Dünyadaki farklı ülkelerde uygulanmakta olan çeşitli çevre yönetim sistemi standartları bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Eko Yönetim ve Denetim Programı (EMAS; Eco-Management and Audit Scheme)'dır. İkincisi, 1990 yılında İngiliz Standartlar Enstitüsü tarafından geliştirilip çalışmalar sonucunda yayınlanan BS 7750 Çevre Yönetim Standardıdır.

Üçüncüsü ise BS 7750 standardının temel alan ISO 14000 Çevre Yönetim Sistemi Standartları Serisi'dir (Bolat ve Gözlü, 2003).

EMAS AB ülkeleri için 1993 yılında geliştirilmiş, aynı zamanda BS 7750 standardının da temel alındığı bir standarttır. EMAS 2001 yılında tekrardan gözden geçirilmiş, bu çerçevede ISO 14001'in EMAS'ın bir parçası olduğu kabul edilmiştir. İki de aynı temele dayanan gönüllü standartlardır. Dünyada geçerliliği olan ve daha fazla kullanılan ISO 14001'dir (Türkiye'de Temiz Üretim Uygulamalarının Yaygınlaştırılması için Çerçeve Koşulların ve Ar-Ge İhtiyacının Belirlenmesi Projesi, 2016).

Avrupa Birliği Eko-Yönetim ve Denetim Programı olan EMAS (EU Eco Management and Audit Scheme) gönüllülük çerçevesinde yürütülen bir AB programı olmakla birlikte, şirketler ve diğer kuruluşlar için çevresel performanslarını değerlendirme, raporlama ve iyileştirme amaçlı bir yönetim aracı olarak da kullanılabilir. 1995 yılında sadece sanayi şirketlerine yönelik uygulamaya konulan program, 2001 yılından itibaren kamu ve özel dâhil olmak üzere tüm ekonomik sektörlere açılmıştır. Katılım gönüllü olup, Avrupa Birliği ve Avrupa Ekonomik Bölgesi (EEA) içerisinde faaliyet gösteren organizasyonlarla genişlemektedir. Aday ülkeler de AB'ye giriş aşamasında bu programı yürütmektedir (European Commission-Environment, 2016). Ayrıca EMAS, ISO 14001 koşullarını da içerisinde bulundurduğu için, ISO 14001 sertifikası alındığında EMAS için başvuru yapılmasına gerek yoktur.

EKO-Yönetim ve Denetim Programı (EMAS), Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi tarafından yayınlanan, çevrenin sistemli bir şekilde yürütülmesine yönelik hazırlanan bir dizi kuralları içermektedir. Sanayi, hizmet ve kamu kurum ve kuruluşlarının çevreye yönelik işlemlerinin değerlendirilmesinde ve iyileştirilmesi ile ilgili kamuoyunun etkileri hakkında bilgilendirilmesi için hizmet sunmaktadır. Bu programa katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır. EMAS ISO 14001 standardını temel almakla birlikte, ilgili mevzuata göre, çalışanlarında buna dâhil edilmesi ve iç değerlendirmelere ve kontrol alanlarına ilişkin ilave gereklilik ve yükümlülüklerle geliştirilmiştir (EMAS Avrupa Programı, 2016).

EMAS kuruluşların çevreci performansının değerlendirilmesi, geliştirilmesi, kontrol altında alınması ve iyileştirilmesi, toplum ve diğer ilgili taraflara alakalı bilgilerin temini için, kuruluşlar tarafından gönüllü olarak müsaade eden bir topluluk eko-yönetim ve kontrol programını oluşturmaktadır. EMAS AB üyesi ülkelerde daha sık uygulanmakta ve kullanılmaktadır. AB’de toplam 3825 EMAS uygulaması yapan kurum ve kuruluş yer almaktadır. Bunların 1470’i Almanya’da ve 847’si İspanya’dadır (EMAS Sisteminin Kurulması ve Uygulanması Projesi, 2016).

Türkiye’de EMAS sisteminin kurulması ve uygulanmasına yönelik teknik yardım projesi oluşturulmuştur. Bu projenin hedefi, AB çerçevesinde AB’ye giriş aşamasında ve uyumun kolaylaşması için Türkiye’de EMAS sisteminin uygulanmasına yönelik temellerin atılması, çevre alanında bilgi ve kapasite düzeyinin daha çok artırılmasını kapsamaktadır. Proje 12 Ocak-14 Eylül 2009 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2013).

İngiliz Standardı BS 7750 (British Standard), ÇYS’ye yönelik 1992 yılında yayınlanan ilk standart olma özelliğini taşımaktadır. BS 7750’yi esas alan ISO 14001, ISO 14000 serisi kapsamında 1996 yılında yayınlanmış, böylece BS 7750 yürürlükten kalkmıştır. EMAS ise, AB ülkeleri için 1993 yılında geliştirilmiş ve aynı şekilde BS 7750 standardına da temel almıştır (Ulutaş, 2008).

1.2. TÜRKİYE’DE ÇEVRE YÖNETİM UYGULAMALARI

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de çevre kirliliği ve korunmasıyla ilgili düzenlemeler yapılmaktadır. Türkiye’de çevre konusuna ilk olarak 1982 Anayasası’nda yer verilmiştir. Bütün vatandaşların ortak mirası olan çevrenin korunmasını sağlamak amacıyla 1983 yılında çevre kanunu kabul edilmiştir. Bu bağlamda çevre kanununu hayata geçirmek ve uygulamak üzere bugüne kadar çok sayıda yönetmelik yürürlüğe konulmuş ve uygulanmaya çalışılmıştır. Türkiye’de 1993 yılında çevre konusunda uygulamaya geçirilen yönetmelik ise Çevresel Etki Değerlemesi (ÇED)’dir (TİSK, 2003).

ÇED, “Plan ya da projenin, çevre üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkilerini en aza düşürmek için alınacak önlemlerin tespit edilmesi, proje de kullanılacak alternatiflerinin değerlendirilmesini kapsayan bir süreçtir” (ÇED ve Planlama Genel Müdürlüğü-Çevre Envanteri Dairesi Başkanlığı, 2007).

ÇED'in amacı, insanların sağlıklı bir biçimde ve sorunsuz bir çevrede yaşamlarını sürdürebilmelerini ve sürdürülebilir kalkınmayla yaşam standartlarını iyileştirmelerini sağlamaktır (Yıldız vd., 2000). ÇED, ilk kez 1970 yılında ABD'de yürürlüğe girmiştir. Ulusal Çevre Politikası Yasası (NEPA) ile bütün büyük projeler için ÇED Raporu hazırlanması zorunlu tutulmuştur (Güney, 2003).

Konaklama tesislerinin çevre üzerindeki etkileri konusunda ilk düşünülmesi gereken konu, bu tesislerin proje aşamasında bir ÇED çalışmasının yapılıp yapılmadığı olmalıdır. Çünkü otelin doğal çevre üzerindeki etkilerini ilk olarak ele alan çalışma ÇED raporu olacaktır.

Çevre yönetimi, çevrenin korunması ve iyileştirilmesini görev ve sorumluluğunu alan tüm kişileri ve kuruluşları içermektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, bu konuda daha fazla sorumlu olsa da diğer Bakanlıklar da kendi görev alanlarıyla ilgili konularda, çevrenin korunmasıyla ilgili görevleri yerine getirmek durumundadırlar. Çevre ile ilgili görev ve sorumlulukları yürütmekte olan pek çok kurum ve kuruluş bulunmaktadır (Şengün, 2011). Bunlar; Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ve Kalkınma Bakanlığı şeklinde sıralanabilir.

2. TURİZM VE KONAKLAMA İŞLETMELERİNDE ÇEVRE YÖNETİM UYGULAMALARI

İşletmelerde uygulanmakta olan çevresel yönetim faaliyetleri, işletmelerin doğal çevreye bakış açısı, yasal zorunluluklar, müşteri istekleri gibi birçok faktöre dayalı olarak değişim göstermektedir. Her işletmede belli bir seviyede çevre yönetim faaliyeti uygulanmakta fakat, işletmenin gerçekten çevre odaklı mı (proaktif) yoksa sadece yasal zorunluluklar çerçevesinde mi (reaktif) çevreci oldukları tartışma konusudur. Bununla birlikte hizmet sektörü için tam bir çevre yönetim uygulaması belirlemek zordur. Çünkü hizmet sektöründe çevresel mevzuat ve yönetmelikler önemsiz değerlendirilmekte ve çevresel uygulamalar göz ardı edilmektedir (Hutchinson, 1996).

Aykan ve Sevim'in (2013) yaptıkları çalışmada; Kayseri ve Nevşehir'de çalışmaya katılan konaklama işletmeleri hâlâ reaktif yani yasal zorunluluklar çerçevesinde çevre yönetimi uygulamalarını önemsemekte ve dikkate almaktadır. Aynı zamanda çalışmada, çevre koruma faaliyetlerini barındırdıklarını ancak önleyici ve gönüllü çevre yönetimi uygulamalarının istenilen seviyeye gelmediğinin sonucuna varılmıştır.

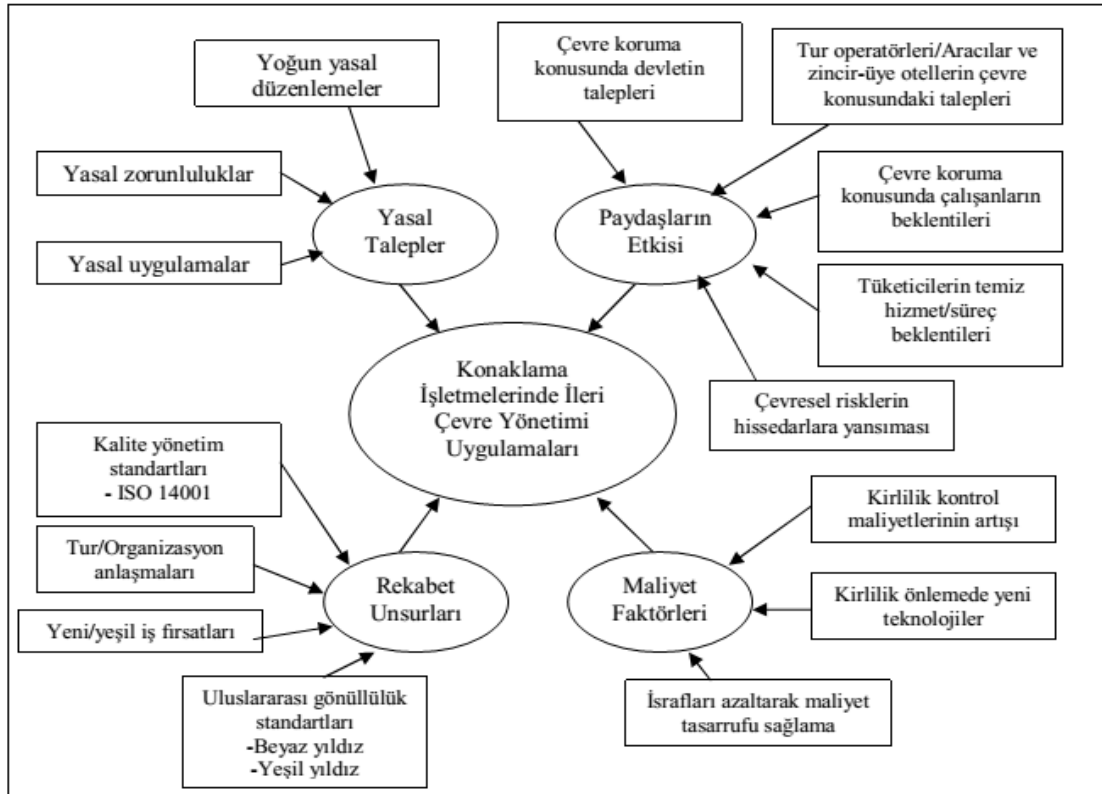
İşletmeler için son yıllarda önem kazanan kavramlar arasında kurumsal itibar konusudur. Bu kavram, işletmelerin devamlı olarak başarıları üzerinde etkili olmaktadır. Özellikle de müşteri isteklerinin sürekli olarak değiştirdiği günümüz rekabet ortamında işletmelerin hayatta kalabilmeleri için olumlu izlenimler oluşturması gerekmektedir. Çevre yönetimi, işletmelere kısa vadede otele ek maliyet yaratmasının yanı sıra uzun vadede düşünüldüğünde kar sağlamaktadır. Otelin kullandığı teçhizat ve ürünlerin çevre dostu olması, hem su hem de enerji tasarrufu yapılması anlamına gelmektedir.

Otelcilik sektörü de bu anlamda sürdürülebilir rekabet avantajı kazanmak, yeşil misafirleri işletmelerine daha kolay çekebilmek, faaliyetleri sonucunda oluşan çevresel etkilerini en aza indirip, maliyet tasarrufu sağlayabilmek için çevre yönetimi uygulamalarına yönelmiştir.

Yeşil Yıldız sertifikasının otellere sağladığı katkılar ise şu şekildedir (Ünlüönen vd., 2011: 449); Otel işletmesinde maliyetler orta vadede azalarak, su ve enerji tasarrufu sağlanır. Otel işletmelerinde çalışan personelden daha verimli şekilde yararlanılır. Çevreye zarar verebilecek ürünlerin tüketimi ve çevreye verebilecekleri zararlar azaltılır. Geri dönüşümlü ürünlerin kullanılması teşvik edilir. Otel ve çevre arasındaki uyum artar. Yatırım aşamasında otelin çevreye duyarlı olarak planlama yapılması sağlanır. Otel işletmesinin ürünleri, çevreye duyarlı olması nedeniyle rekabette avantaj sağlayarak daha kolay pazarlanır. Otel işletmesindeki çalışanlarda ve işletmeye gelen misafirlerde çevreye duyarlılık konusunda bilincin artması sağlanır. Yeşil Yıldız'a sahip otellere Bakanlık tarafından elektrik enerjisi desteği de verilmektedir. Yeşil Yıldız sertifikasına sahip işletmelerin kullanmış olduğu elektrik bedelinin bir kısmı Bakanlık tarafından karşılanmaktadır.

Benzer şekilde, Kirk (1995), Erdoğan ve Barış (2007) ve Molina-Azorin ve arkadaşlarının (2009) çalışmalarında konaklama işletmelerinin daha basit düzeyde çevresel uygulamalara yöneldiklerini ortaya koymuşlar ancak, otel sahibi ve yöneticilerinin çevre konusunda stratejik olarak düşünce boşluklarının olduğunu belirtmişlerdir. Şekil 3 incelendiğinde çevre yönetim faaliyetlerinin uygulanmasında konaklama işletmelerini etkileyen ve yönlendiren unsurlara yer verilmiştir. Şekilde konaklama işletmelerinin çevre yönetimi uygulamalarını etkilemekte olan yasalar, paydaşlar, rekabet unsurları ve maliyet faktörlerinden oluşan dört ana başlık olduğu görülmektedir. Her işletme bu faktörleri dikkate almakta fakat işletmelerin çevresel hedefleri çerçevesinde bazı işletmelerin daha az unsuru önemsediklerini ve uyguladıklarını, bazı işletmelerin ise bütün unsurları önemseyerek, dikkatle uyguladığı görülmektedir (Aykan ve Sevim, 2013).

Şekil 3: Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimi Uygulamaları Etkileyen/Yönlendiren Güçler

Kaynak: Berry ve Rondinelli (1998). Proactive Corporate Environmental Management: A New Industrial Revolution, Academy of Management Executive, akt: Aykan ve Sevim, 2013.

Tüm bunların yanında işletmeleri çevreye daha duyarlı olmaya yönlendiren çeşitli nedenler vardır. Bu nedenler; yasal zorunlulukların yanında; çevresel bilinçlenme, işletmelerde sosyal sorumluluğun artması, yetkili kurumların politika ve çalışmalarının olması, uluslararası çevresel iyileşmeler şeklindedir.

Küçük işletmelere oranla, büyük işletmelerin çevresel yönetime daha fazla finansman ayırabilmesi, insan ve teknolojik kaynak ayırmasının daha çok mümkün olması, aynı zamanda sosyal ve ekonomik çevrelerinden daha fazla baskı ve talep görmesi ve çevreye duyarlı misafirlerin taleplerini karşılayabilme güçlerinin de daha fazla olması büyük işletmelerin daha çevreci olmalarını sağlamaktadır (Gonzalez-Benito, 2006). Buradan yola çıkarak küçük işletmelere göre büyük işletmelerin çevre yönetim uygulamaları konusunda daha üstün ve uygulama düzeyi konusunda finansman açısından daha elverişli olduğu görülmektedir.

Çevreye duyarlı otelcilik uygulamaları en başta ürün satın alımı ile başlamaktadır. Geri dönüşümlü ve tekrardan kullanılabilir ürünleri, enerji tasarruflu ekipmanı, daha az deterjan kullanımını ve uygun konteynırları sağlamada, satın alma politikası ile işletmelerde daha kolay atık yönetimi sağlanacak ve çevre kirliliğini minimum düzeye indirilecektir (Erdoğan ve Barış, 2007). Başka bir çalışmada ise çevreye duyarlı faaliyetlerin otel işletmelerine olan artılarına yer verilmiştir. Bu artılar şu şekilde sıralanabilir (Kahraman ve Türkay, 2006);

- *Maliyetler azalmakta,*
- *Çalışanların motivasyonunda ve işletmelerine bağlılıklarında artış görülmekte,*
- *Ürün kalitesinde artış sağlanmakta,*
- *Toplumla ilişkilerde olumlu gelişme yaşanmakta,*
- *Yerel otoritelerle ilişkilerde olumlu gelişmeler gerçekleştirilmekte,*
- *Çevresel zarara yol açan toplumsal alışkanlıklarda azalma yaşanmakta,*
- *Tüketiciler için artan çekicilik unsuru ortaya çıkmakta,*
- *Uzun dönemde destinasyon gelişimi söz konusu olmaktadır.*

Turizm sektörü sürdürülebilirlik yaklaşımlarından etkilenen sektörler arasındadır. Sürdürülebilir turizm kapsamında çevre yönetimi, işletmelerin rekabet gücünü artırmakta ve maliyetlerini azaltmaktadır.

Bu yüzden, turizm faaliyetleri temel olarak doğal ve temiz bir çevreyi gerektirmekle beraber çevrenin daha az hasar görmesini sağlamalıdır. İnsanların yaşadıkları ve çalıştıkları yerler dışındaki alanlara geçici olarak ziyaretlerini ve bu esnadaki konaklamalarını içeren turizm faaliyetlerinin, çevre üzerindeki etkileri oldukça karmaşık, çeşitli ve çok boyutlu olmaktadır (Bohdanowicz, 2006). Bu boyutların konaklama işletmelerinde ısıtma, soğutma, aydınlatma, yemek pişirme, temizlik, banyo, yüzme vb. pek çok faaliyeti ile çevreyi etkilemesi söz konusudur.

Turizm işletmelerindeki çevre yönetimi uygulamaları, çevreye duyarlı faaliyetler, atıkları en alt düzeye indirme teknikleri, yerel toplumun çevre bilincinin artırılması çalışmaları, çevre kalitesini yükseltmekte ve bu uygulamalar doğal, arkeolojik ve tarihi alanların korunmasına destek sağlamaktadır (Youell, 1998).

Turizm sektörü çalışanları üzerinde yapılan bir araştırmaya göre, işgörenlerin çevre konusundaki duyarlılıklarını göstermektedir. Örneğin; Kanada'da CPH&R (Kanada Pasifik Otel ve Resort Otelleri)'in 10.000 işgören üzerinde yaptığı araştırmada cevaplayanların %96'sı çevre korumanın önemli bir toplumsal konu olduğunu ifade ederken; %92'si çalıştıkları otellerdeki çevreye duyarlı çalışmaları desteklemektedir. Cevaplayanların %82'si çevre ile ilgili çalışmalarda herhangi bir ücret talep etmeden daha çok çalışacaklarını ve fazla mesai yapabileceklerini söylemişlerdir. Araştırmayı yapan CPH&R, çevre hareket planı hazırlamış ve bu doğrultuda Kanada'daki tüm otellerde rehberlik görevi üstlenecek el kitapları basılarak otel odalarına bırakılmıştır (D'Amore, 1992).

Çevreye karşı duyarlı olan otel işletmeleri, pazarda rakip işletmeleri karşısında büyük bir avantaja sahip olacaklardır. Böylece çevreye duyarlı otel işletmeleri bu hareketleriyle çevreyle olan ilişkilerini geliştirecek ve büyüyen bu pazarda büyük bir başarı sağlayacaklardır.

Turizm sektöründe, çevre yönetimi konusunda algı düzeyinin geliştirilmesi, farkındalığının artırılması, daha doğru uygulamalara yönlendirilmesi için temel olarak anlayış değişikliğine ihtiyaç duyulmaktadır. Kamu yönetimi, özel sektör, yerel yönetimler, toplum ve eğitim kurumlarını da içeren bu anlayış değişikliği çevre konusunda ortak fikrin oluşturulmasını amaç edinmelidir.

Çevre yönetimi uygulamalarında etkinliğin sağlanabilmesi için programlar geliştirilmeli, personelin ve misafirlerin katılımı sağlanmalıdır (Kuşadası Belediyesi, 1991). Konaklama işletmelerinde çevre koruma politikasının oluşturulması, otel sahibi, yönetici, çalışanlarının eğitimi ayrıca tedarikçi firmaların ve turistlerin eğitimi, yöre halkının bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

2.1. ULUSLARARASI ÇEVRE YÖNETİM UYGULAMALARI (EKO ETİKET)

Dünyada yaygın olarak kullanılan eko-etiket programları bir eko-etiket birliğine üye olarak devamlılığını sürdürmektedir. Bunlardan en çok üyeye sahip olan ve en çok kullanılan eko-etiketleri bünyesinde barındırmakta olan kuruluş ise 1994 yılında kurulmuş olan Küresel Eko-Etiketleme Ağı'dır (GEN). GEN'in tanımına göre eko-etiketleme; isteğe bağlı olarak uygulanan, çevresel gücü belgeleme ve etiketleme yöntemine verilen isimdir. Bakıldığında belirli bir ürünün ya da hizmetin kanıtlanmış çevresel tercihidir (Global Ecolabelling Network GEN, 2016).

Eko-etiket; Sürdürülebilir Kalkınma (SK), sürdürülebilir üretim ve tüketim süreçlerinde çevre ve endüstrinin politikalara katılımı için genel bir çalışmanın parçası olmakla beraber, bir ürün veya hizmetin Yaşam Döngüsü Değerlendirmesi (YDD) etmenlerini temel alarak tüm çevresel performansını açıklayan, dünya çapında uygulanan bir sertifika yöntemidir. Çevresel performansı açıklayan bu etmenler; enerji ve su tüketimi ile atık üretiminin azaltılması, aynı zamanda çevre üzerinde daha az etki yaratan yenilenebilir kaynakların ve maddelerin kullanımının daha çok tercih edilmesi ve çevresel eğitim ile iletişiminin artırılmasıdır (Önal ve Cılız, 2016).

Eko-etiketleme; gönüllülük esasına dayalı olmakla birlikte üreticileri çevreye daha az zararlı ürünler üretmeye teşvik eden, tüketicileri ise aynı ürün grubunda yer alan diğer ürünlere göre çevreye etkisi daha az olan ürünleri almaya teşvik eden bir düzenleme olarak ta tanımlanabilir (Atalar 2009). Tablo 1 incelendiğinde turizm sektöründe kullanılmakta olan uluslararası Eko etiket programları verilmiştir.

Tablo 1: Uluslararası Turizm Sektöründeki Eko-Etiketler

Eko-Etiket	Bölge	İlgili Sektörler	Açıklama
Beluga	AB	Turizm, Ulaştırma	Her kuruluşun bağımsız olarak değerlendirilmesi gerektiğini ve “standartlar” diye genel bir ilkeler bütününden söz etmenin mümkün olmadığını düşünen Beluga, şirketlerin çevre yönetimlerini değil çevre politikalarını değerlendirmeye odaklanmaktadır. Beluga, kendine özgü bir çevre, emniyet ve kalite sertifikasyon sistemiyle uluslararası alanda hizmet vermektedir. http://www.ecolabelindex.com/ecolabel/beluga http://www.beluga.is/displayer.asp?Article_type=News&p=ASP\Pg0.asp
Bio Hotels	AB	Gıda, Turizm	Bu sertifikasyon otellerdeki organik ve bölgesel ürünleri kapsamakta, Bio Hotels sertifikalı oteller sadece Bioland veya benzer eko etiketlerin standartlarına uyan organik sertifikalı ürünleri kullanmaktadır. http://www.ecolabelindex.com/ecolabel/bio_hotels http://en.biohotels.info/
Blue Flag	AB, ABD	Turizm	Avrupa, Güney Afrika, Fas, Yeni Zelanda, Kanada ve Karayipler’deki toplam 36 ülkede bulunan 3200’den fazla plaj ve marinaya verilmiş bir eko-etikettir. http://www.ecolabelindex.com/ecolabel/blue-flag http://www.blueflag.org/
Blue Angel	AB, ABD	Turizm	Alman hükümeti tarafından başlatılan ve geniş bir kullanım alanı olan The Blue Angel sertifikası, bir ürün veya hizmete yönelik dört temel koruma hedefine odaklanmıştır: Sağlık, iklim, su ve doğal kaynaklar. http://www.ecolabelindex.com/ecolabel/blue-angel http://www.blauer-engel.de/ İlgili Sektörler; Elektrikli Aletler, Yapı, Temizlik ve Orman Ürünleri, Elektronik ürünler, Makine ve Ekipmanlar, Ambalaj, Tekstil, Taşımacılık, Atık Yönetimi ve Geri Dönüşüm.
EarthCheck	AB, ABD, OD	Turizm, Ulaştırma	Sürdürülebilir seyahat ve turizm operatörlerinin sertifikasyon kuruluşlarından biri olan Earthcheck’in 70 ülkede 1300’den fazla müşterisi bulunmaktadır. http://www.ecolabelindex.com/ecolabel/earthcheck http://www.earthcheck.org/
ECO certification	AB	Turizm	ECO certification, Malta Turizm İdaresi tarafından Malta adasındaki otellere verilen bir eko-etikettir. Malta Adalarındaki otellerin %15’i veya başka bir ifadeyle otel odalarının %30’u ECO sertifikasyonuna sahiptir. http://www.ecolabelindex.com/ecolabel/eco-certification http://www.mta.com.mt/eco-certification
Eco Hotels Certified	AB	Turizm	Bu sertifikasyonun amacı ticari faaliyetlerde ekolojiyi, sürdürülebilir kalkınmayı ve yerel ekonomiyi desteklemektir. Sürdürülebilirlik ilkelerine uygun faaliyet gösteren turizm işletmelerine verilen bu etiket, işletmelerin toplam kaynak kullanımlarını dikkate almaktadır. http://www.ecolabelindex.com/ecolabel/eco-hotelscertified

Eko-Etiket	Bölge	İlgili Sektörler	Açıklama
EcoLabel	AB	Turizm	Lüksemburg Turizm Bakanlığı ve Sürdürülebilir Kalkınma ve Altyapı Bakanlığı tarafından 1999 yılında faaliyete geçirilen bu eko etiket sistemi çerçevesinde, kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olan OekoZenter Lëtzebuerg hem etiket sahibi olmak isteyen kuruluşlara yardım etmekte hem de bu ağ kapsamında yer alanlara çevre konusunda danışmanlık hizmeti vermektedir. http://www.ecolabelindex.com/ecolabel/tourism-ecolabelluxembourg http://mouvement.oeko.lu/ecolabel_oekozenler.286-3.html
Quality Label	AB	Turizm	Estonya, Quality Label ile kuruluşların yerel ekonomik kalkınmasını ve Estonya'nın doğal ve kültürel mirasının korunmasını destekleyen seçenekleri tercih ettiklerini göstermektedir. http://www.ecolabelindex.com/ecolabel/estonian-ecotourismquality-label http://www.maaturism.ee/index.php/?id=ehe-en
Eu Ecolabel	AB, ABD, BDT	Turizm	Şirketlerin çevreye daha duyarlı ürün ve hizmetler sunmalarını teşvik etmeyi ve Avrupalı tüketicilerin de bu tür ürün ve hizmetleri kolaylıkla belirleyebilmelerini amaçlayan gönüllü katılıma dayanan bir programdır. http://www.ecolabelindex.com/ecolabel/eu-ecolabel http://ec.europa.eu/environment/ecolabel/index_en.htm İlgili Sektörler; Elektrikli aletler, Yapı Ürünleri, Temizlik Ürünleri, Elektronik, Orman ürünleri, Tekstil.
Green Certificate: Latvia	AB	Turizm	Letonya orijinli bu eko-etiket, tatil tesislerinin doğal kaynakları korudukları ve akılcı bir şekilde kullandıkları anlamına gelmektedir. Çevre dostu turizm faaliyetleri ve yerel olarak üretilmiş sağlıklı gıdalar sumakta söz konusu bu tesisler aynı zamanda turistlere bölgenin doğal, kültürel ve tarihsel açıdan turistik yerleri hakkında da ayrıntılı bilgi vermektedir. http://www.ecolabelindex.com/ecolabel/green-certificate-latvia http://eco.celotajs.lv/pn/index.php?newlang=eng
Green Globe Certification	AB, ABD, OD	Turizm, Ulaştırma	Green Globe Standardı, seyahat ve turizm şirketlerinin çevre ve sosyal açıdan sorumlu ve sürdürülebilir faaliyetler sürdürmelerini destekleyen olanaklar sunmaktadır. Şirketlerin yanı sıra tedarik zincirindeki partnerlerinin de sürdürülebilirlik performansları yapısal bir değerlendirmeye tabi tutmaktadır http://www.ecolabelindex.com/ecolabel/green-globe http://greenglobe.com/
Green Key	AB	Turizm	Turizm ürünleri için uluslararası bir eko-etiket olan Green Key, turizm sektöründeki şirketlere verilen bir diploma özelliği taşımaktadır. Green Key, bugüne kadar 45 ülkede 2100'den fazla otel ve tesise verilmiştir. http://www.ecolabelindex.com/ecolabel/green-key http://www.green-key.org/

Eko-Etiket	Bölge	İlgili Sektörler	Açıklama
Green Tourism Business Scheme	AB	Turizm	İngiltere ve İrlanda'nın ulusal sürdürülebilir turizm sertifikasyon programı olan GTBS, 2400'den fazla üyeye sahiptir. Ulusal Turizm ajansları tarafından desteklenen tek ulusal sertifikasyon programıdır. Yeşil Turizmi tercih eden kuruluşlar, enerji ve su verimliliği, atık yönetimi, satın alma, seyahat ve biyolojik çeşitlilik gibi alanlarda 145 kriterden oluşan katı kurallara göre değerlendirilmektedir. http://www.ecolabelindex.com/ecolabel/green-tourism-businessscheme http://www.green-tourism.com/
Legambiente Turismo	AB	Turizm	İtalya'da her türlü turizm konaklama tesislerini kapsayan eko-turizm etiketi olan Legambiente Turismo, 1997 yılından beri, turizm faaliyetlerinin destinasyonlara verdiği zararları azaltmak ve turistlerin bilinçlenmesine yardımcı olmak amacıyla yönelik faaliyetlerini sürdürmektedir. http://www.ecolabelindex.com/ecolabel/legambiente-turismo http://legambienteturismo.it/
Nature's Best Ecotourism	AB	Turizm	İsveç'te etik ilkelere bağlı ve yüksek kaliteli doğa turlarını belgelendiren Nature's Best, seyahat acenteleri birlikleri, arsa sahipleri, doğa koruma dernekleri, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, kamu kurumları, turizm şirketlerinin bir araya gelmesi sonucunda kurulmuştur. http://www.ecolabelindex.com/ecolabel/natures-best-ecotourism http://www.naturesbestsweden.com/
Steinbock	AB	Turizm	Konaklama tesisleri sürdürülebilir kalkınma konusundaki kararlılıkları ve performanslarına bağlı olarak Steinbock tarafından 1 ile 5 arasında "Oğlak" simgesi verilerek belgelendirilmektedir. İsviçre orijinli bu etiket, otelin yönetim, ekonomi, çevre, sosyal sorumluluk, bölge için değer ve kültür yaratma konularındaki başarılarını değerlendirmektedir. http://www.ecolabelindex.com/ecolabel/steinbock http://www.oe-plus.ch/
Viabono	AB	Turizm	Almanya'daki konaklama tesisleri, destinasyonlar ve diğer turizm şirketlerine verilen bir etiket olan Viabono'nun "doğa yararı" için ön şartı, çevre ve doğanın el değmemiş olarak kalması ve turizm ürünlerinin yüksek kaliteli olmasıdır. http://www.ecolabelindex.com/ecolabel/viabono http://www.viabono.de/

Kaynak: Sürdürülebilirlik için Eko-etiketler, 2014

Dünyada birçok ulusal eko-etiket programı uygulanmakta, bunun yanı sıra birden fazla ülke tarafından katılım sağlanan uluslararası birçok eko-etiket programı bulunmakta ve günümüzde kullanımı gittikçe yaygınlaşmaktadır. Birçok ürüne yönelik uygulanan eko-etiket programlarından bir kısmı turizm sektörüne yönelik olarak tasarlanmıştır.

Tablo 1’de görüldüğü üzere hizmet grubu içerisinde olan turizm sektöründe uygulanan eko-etiket programları da değişiklikler gösterebilmektedir. Eko-etiket programları direk olarak turizm sektörüne yönelik faaliyet gösterirken diğer bir kısmı ise genel değerlendirildiğinde işletmelerin çevre yönetim sistemlerine yönelik değerlendirmek üzere tasarlanmış olup bu bağlamda turizm sektöründe faaliyet göstermekte olan tesisleri de içerisine almaktadır (Atalar, 2009).

Eko-etiket için “eko-etiket ödülü” tanımı da kullanılmakta, fakat eko-etiket girilen bir yarışma sonunda kazanılan bir ödül değil, gönüllü başvuru üzerine başvurunun bağımsız bir kuruluş tarafından değerlendirilen sertifika sürecini kapsamaktadır. Bu süreç, bir işi, tesisi, ürünü, işlemi, hizmeti ya da yönetim sistemini belirli standartları sağladığını yerine getirdiğini garanti eden, denetleyen ve değerlendiren bir süreçtir. Bu sürecin sonunda başarılı bulunan başvuru sahibine pazarlama amacı ile kullanabileceği bir logo (eko-etiket) verilir. İdeal bir eko-etiket programının en önemli unsuru ise sürecin bağımsız bir kuruluş tarafından yürütülmekte olmasıdır (Pina, 2005).

Avrupa’da en çok bilinen ve kullanılan eko-etiketlerin başında 1978’den bu yana yürütülen ve dünyanın ilk eko-etiketlerinden olan Blue Angel ve 1989’dan beri yürütülmekte olan Nordic Swan eko-etiket programları gelmektedir. Turizm eko-etiketleri arasında uluslararası alanda en çok tanınmış ve yaygın olarak kullanılan eko-etiket; Green Key (Yeşil Anahtar) programı yer almaktadır.

Yeşil Anahtar (Green Key); Çevre Eğitim Vakfı’nın (FEE) yürüttüğü konaklama tesislerine verilmekte olan uluslararası bir eko-etiketleme programıdır. 1994 yılında Danimarka’da ilk olarak otellere yönelik olarak başlayan uygulama daha sonra 1998 yılında Fransa’da bu uygulama devam etmiştir. Bu eko-etiket günümüzde daha çok otel, genç misafirhaneleri, konferans ve tatil merkezleri, tatil evleri, boş zaman geçirme evi ve restoranlara verilmektedir (Green Key, 2016).

Green Key kar amacı gütmeyen bağımsız bir sivil toplum kuruluşudur. Green Key Dünya Turizm Örgütü ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı tarafından desteklenmektedir. Green Key günümüzde konaklama işletmeleri için en büyük küresel eko etikettir. Katılımcı ülkelerin her birinde de ulusal yönetim merkezi bulunmaktadır (Green Key, 2016).

Green Key belgesini kazanmak için çevresel şartları taşıyan kriter listesinin karşılanması gerekmektedir. Bu liste tamamıyla çevreye yönelik şartları aynı zamanda eylem planı ve tedbirleri de kapsamaktadır. 2008 yılı itibariyle Afrika, Asya ve Avrupa’da toplam on üç ülkede toplam altı yüz kırk iki turizm tesisi Yeşil Anahtar belgesine sahip olup bunların büyük bir kısmını oteller ve kamp alanları oluşturmaktadır (Atalar, 2009).

Green Key toplamda yüz on iki kriter sayı ve yirmi yedi maddeden oluşmaktadır. Enerji başlığı Green Key belgesinin konaklama işletmelerinde çevreye verilen zararlardan kontrol altına alınması gereken en önemli konudur.

Araştırmalara bakıldığında Yeşil Anahtar sahibi tesisler Yeşil Anahtar sahibi olmayanlara oranla %20 daha az elektrik kullanmakta, ısınma amaçlı %25 daha az enerji harcamakta ve %27 daha az su kullanmaktadır (Yeşil Anahtar Nedir?, 2016). Çevre Eğitim Vakfı tarafınca yürütülen eko-etiket programları ülkemizde uygulanmakta ancak Yeşil Anahtar programı, uygulama alanı Türkiye’yi de kapsamamasına rağmen ülkemizde henüz daha uygulanmamaktadır.

2.2. TÜRKİYE’DE ÇEVRE YÖNETİM UYGULAMALARI (EKO-ETİKET)

Çevre yönetimi kavramına bakıldığında, canlıların sağlıklı ve dengeli bir çevrede hayat sürmeleri, doğal kaynakların korunması, gerektiği gibi değerlendirilmesi ve iyileştirilmesi amacıyla hem kamusal, hem de özel kesimlerde uygun bir planlama ve kontrol sisteminin oluşturulmasını ve bu sistemi çalıştıracak örgütsel yapının geliştirilmesini kapsamaktadır (Keleş, Hamamcı ve Çoban, 2011).

Türkiye’de çevre yönetiminin tarihsel geçmişi incelendiğinde, yakın tarihe kadar, çevre sorunlarını tamamıyla ele alacak, çevre yönetiminde bağımsız bir kamusal yapılanmadan bahsedilememektedir. Çevre sorunları ile ilgili bütüncül bir yapı yerine, dağınık bir örgütlenme söz konusudur. Çevreye ilişkin düzenlemeler çeşitli merkezi kurum ve kuruluşlar arasında, çeşitli mevzuatlarla, kendileri için belirlenmiş görev ve yetkiler kapsamında dağıtılmış bulunmaktadır (Şengün, 2011). Tarihsel olarak çevreye ilişkin uygulamalara bakıldığında Osmanlı döneminde Fatih Sultan Mehmet’in Haliç’in temizlik ve denetiminin sağlanması ve yeşil alanların korunmasına ilişkin düzenlemeler yapıldığı görülmektedir (Algan, 2000).

Kanunun-i Sultan Süleyman, II. Selim ve II. Abdülhamit dönemlerinde hava kirliliği, su kaynaklarının ve ormanların korunması, temizlik ve genel halk sağlığı ile ilgili düzenlemeler de, tarihsel olarak, çevre sorunlarına karşı alınan ilk önlemler olarak sayılabilmektedir (Algan, 2000).

1970'lerden sonra çevrenin korunması ile ilgili uluslararası gelişmelerin de etkisiyle 1982 Anayasa'sında çevreye ilişkin düzenlemeler yer alarak Anayasanın 56. maddesi sağlık ve konut hakkını düzenleyen başlık altında, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını düzenleyen kriterleri de çevrenin korunması ile ilgili diğer maddelerini içermektedir (Şengün, 2011).

Avrupa Birliğine katılım görüşmelerinde “çevre” konusunun açılması ile çevre mevzuatı düzenlemeleri yeni bir boyut kazanmıştır. Avrupa Birliği ülkelerinde yerleşmiş demokratikleşme anlayışı, insan hakları, giderek yükselen yaşam standartları ve bu doğrultuda halkın daha sağlıklı bir çevrede yaşama talepleri artarken, Türkiye’de çevre konusunda yeterli ilerlemenin olmaması, yapılması gereken düzenlemelerde birçok zorluğu beraberinde getirmektedir. Çevre konularına ilişkin AB ile yapılan karşılıklı görüşmeler neticesinde birçok mevzuatın tekrardan yenilenmesi çalışmaları da hala sürmektedir (Bozkurt, 2010).

Ülkemizde doğrudan turizme yönelik olarak geliştirilen ve uygulanan iki eko-etiket programı bulunmakta ve bunlardan birincisi ülkemizde 1993 yılında kullanılmaya başlanmış olan, Çevre Eğitimi Vakfı tarafından yürütülen uluslararası bir eko-etiket programı olan “Mavi Bayrak” projesidir. İkincisi ise Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yürütülmekte olan Çevre Dostu Kuruluş Belgesi'nin (Çam Simgesi) yerini alan ve yine Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yürütülen ulusal bir eko-etiket olan Çevreye Duyarlı Konaklama Tesis Belgesi (Yeşil Yıldız Simgesi) uygulamasıdır. Bunlardan Mavi Bayrak, plaj ve marinalara yönelik bir program olmasına karşın; Yeşil Yıldız ise konaklama tesislerine yönelik olarak yürütülen bir eko-etiketleme programıdır.

Çevre etiketlerinin amacı, ürün veya hizmetlerle ilgili olarak, çevre üzerinde daha az olumsuz etkiye sahip ürün ve hizmetlere talebin artırılması ve bu ürünlerin arzının teşvik edilmesi ile sürekli bir çevresel gelişme potansiyelini sağlamaktır (Sürdürülebilirlik için Eko-Etiketler, 2014).

Türkiye’de otel işletmelerinin çevre üzerindeki olumsuz etkilerini minimum düzeye indirmek üzere ilgili kurumlarca geliştirilmiş farklı projeler bulunmaktadır. Bu projeler içerisinde; Mavi Bayrak Projesi, Çevre Etki Değerlendirme Raporu, Yeşil Yıldız, Beyaz Yıldız ve Yeşillenen Oteller Projeleri yer almaktadır.

2.2.1. Çevreye Duyarlı Tesis (Yeşil Yıldız Projesi)

Yeşil otel olarak adlandırılan, çevreye duyarlı konaklama tesisi; katı atık ve su yönetimi, enerji kullanımında çevreye olan etkilerini azaltacak politika ve planları uygulayan satın alma kararlarında bu amaca göre değişiklikler yapan işletme olarak adlandırılmaktadır (Ayala, 1995: 351).

Toplumsal duyarlılığın giderek artması, otel endüstrisinde çevresel duyarlılığı olan uygulamalara yol açmıştır (Manaktola ve Jauhari, 2007: 365). Böylece çok sayıda otel çevre üzerindeki zararlı etkilerini azaltarak, yeşil uygulamalara katılmakta ve bu yeşil uygulamalar sayesinde maliyetlerde azalma, yeni müşteriler kazanma ve mevcut müşterileri elde tutma gibi faydaları kendisine sağlamaktadır. Yeşil uygulamalar, çoğu otel işletmesinin ekolojik performansını arttırmakta, uygulama maliyetlerini azaltmakta ve kurumsal imajını yükseltmektedir (Han, Hsu ve Lee, 2010: 2).

Doğal kaynakların giderek tükenmesi, küresel ısınmanın daha çok artması, ekolojik dengenin tehlikeye girmesi, dünyada ve Türkiye’de çevre bilincinin hızla gelişmesine neden olmuştur. Avustralya, ATIA (Austuralian Tourism Association) ilk kez bir “Çevresel Uygulama Standardı” (Code of Environmental Practice) oluşturarak bu alandaki öncülerden birisi olmuştur. Aynı sebeplerle Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Turizm sektörünün görüşleriyle AB ve uluslararası kriterleri de göz önüne alınarak gönüllülük esasına dayalı “Yeşil Yıldız” projesini hazırlanmıştır (Yeşil Yıldız, 2016). Bu proje çevre duyarlılığının artırılması ve Türkiye’deki destinasyonlara gelen turist sayısının önemli ölçüde yükseltilmesi için gerekli olmakla beraber yeterli değildir (Yıldız, 2012).

Bu bağlamda, Kültür ve Turizm Bakanlığı 22 Eylül 2008 Tarihli Resmi Gazetesin’ de yayınlamış olduğu tebliğe göre, çevre bilincinin geliştirilmesi, turistik tesislerin çevreye olan olumlu katkılarının teşvik edilmesi amacıyla, çevreye duyarlı konaklama tesislerine “Yeşil Yıldız” verilmesi uygulamasını başlatmıştır.

Yeşil Yıldız uygulamasının amaçları; enerji, su, çevreye zararlı maddelerin tüketiminin ve atık miktarının azaltılmasını, enerji verimliliğinin artırılmasını, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının daha çok teşvik edilmesini, konaklama işletmelerinin yatırım aşamasından itibaren çevreye duyarlı olarak planlanmalarını ve gerçekleştirilmelerini, tesisin çevreye uyumunu, çevreyi güzelleştirici düzenleme ve etkinlikleri, ekolojik mimariyi, çevreye duyarlılık konusunda bilinçlendirmeyi, eğitim sağlanmasını, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği oluşturmaktır (Çevre Duyarlılık Kampanyası Yeşil Yıldız, 2016).

2.2.2. Beyaz Yıldız Projesi

Turizmin gelişmesi, yerel kaynakların daha fazla korunmasına, yaşam kalitesinin artmasına, ülkenin kültürel bütünlüğüne ve çevrenin korunmasına bağlıdır. Turizm sektörü en çok enerji tüketen sektörler arasında yer almaktadır. Aynı zamanda turizm sektörü büyüdükçe enerjiye duyulan ihtiyaç daha da artmaktadır. Turizm işletmelerinin daha çok, enerji tüketiminde tasarruf sağlamaya, sera gazı salınımlarını kontrol altında tutmaya, çevreye karşı duyarlı davranmaya, ulusal ve uluslararası yasal düzenlemelere uyum sağlaması ve bunları belirli kurallar çerçevesinde uygulaması gerekmektedir.

Beyaz Yıldız enerji yönetim sistemi, turizm işletmelerinin bu amaca ulaşabilmeleri için, TÜRCERT Teknik Kontrol ve Belgelendirme A.Ş. tarafından geliştirilen ve tamamen kendine özgü bir ismi ve logosu olan, ama temelinde ISO 50001 Enerji Yönetim Sistemi kriterlerini ve standartlarını içeren bir standarttır. Bu standart, sadece turizm kuruluşları için değil, çeşitli sektörlerde faaliyet göstermekte olan ve doğrudan enerjiye bağlı kuruluşlar içinde uygulanabilen yapıdır (TÜRCERT, 2016).

Türkiye Otelciler Federasyonu (TÜROFED) tarafından hazırlanan projeye temiz ve sürdürülebilir bir çevreye katkı sağlamak amaçlanmıştır. Proje, Ağustos 2008'de uygulanmaya başlanmıştır. Beyaz Yıldız Projesi ile işletmelerde kullanılmakta olan; suyun, elektriğin, enerjinin, kimyasal ve katı atık miktarının kontrol altına alınması gerekmektedir. Aynı şekilde, çevreye ve doğal kaynaklara yönelik oluşan ya da oluşabilecek zararın en aza indirilmesi hedeflenmektedir (Yıldız, 2012).

TÜROFED önderliğinde ve Johnson Diversey, Electrolux ve Grundfos'un sponsorluğun da geliştirilen bu projede; turizm işletmelerinde kullanılan suyun, elektriğin-enerjinin, kimyasalın ve katı atık miktarının azaltılarak çevreye ve doğal kaynaklara olan olası zararın en aza indirilmesi, daha temiz ve yaşanılabilir bir çevrenin sağlanması hedeflenmektedir. Ayrıca, verimliliği en üst düzeye çıkararak, konfordan vazgeçmeden tasarruf sağlayarak turizm işletmelerindeki giderlerin azaltılmasına da çalışılmaktadır (TÜROFED, 2016). Türkiye'de beyaz yıldız belgesine sahip otuz dört adet otel bulunmaktadır (Yeşil Oteller; Turizm Dünyası Dergisi, 2016).

TÜROFED bünyesindeki proje, birer yıllık iki aşamadan ve enerji, su, tehlikeli kimyasallar, deterjan ve dezenfektanlar, atık, yönetim ile diğer servisleri kapsayan elli beş kriterden oluşmaktadır. Proje katılımcısı tesislerden, birinci yıl çevreyi korumaya yönelik kriterlerden yirmi beş adedinin, ikinci yıl ise geriye kalan otuz adedinin yerine getirilmesi beklenmektedir. İkinci yılın sonunda, bu projede yer alan turistik tesisler aynı şekilde, Avrupa Birliği ekolojik etiketleme kriterlerini de yerine getirmiş olmaktadır (Turizmdebusabah, 2016).

Beyaz Yıldız Enerji Yönetim Sistemi'nin faydaları şunlardır (TÜR CERT, 2016);

- *Ulusal ve uluslararası yasal düzenlemelere kolayca uyum sağlama,*
- *Enerji tasarrufu yapılır, böylece giderleri düşürme,*
- *Sera gazı salınımları azaltılma,*
- *Çevreye verilecek zararları ve boyutları kontrol altına alma,*
- *Makine ve ekipmanların performansı rahatça takip edilebilmesi,*
- *Devletin, verimlilik artırıcı proje hibe desteklerinden yararlanılabilir.*

2.2.3. Yeşillenen Oteller Projesi

Turistik Otelciler, İşletmeciler ve Yatırımcılar Birliği (TUROB) tarafından 2009 yılında “Yeşil Oteller Projesi” 5. Dünya Su Forumu'nda başlatılmıştır. “Yeşillenen Oteller Projesi” günümüzde hala devam etmektedir. Bu proje sosyal sorumluluk kampanyasında olup, proje kapsamında enerji yönetimi, su tasarrufu, iç hava kalitesinin artırılması ve atık azalımı/geri dönüşümü yer almaktadır. Yeşillenen Oteller; TUROB, Sürdürülebilirlik Akademisi ve Bureau Veritas ortak projesi olarak, yeşil konaklama tesislerinin sayısını artırmak amaç edinilmektedir.

Belgenin geçerlilik süresi iki sene olmakla beraber, Greening Hotel Belgesini kullanmak isteyen oteller, yarım günlük yenileme denetiminden sonra belgelerini kullanmaya devam edebilmektedir. (TÜROB; Greening Hotels Turkey, 2016).

Yeşillenen Oteller (Greening Hotels) Belgesi sahibi olmak isteyen tesisler; dört başlık altında; Enerji, Su, İç Hava Kalitesi Yönetimi, Atık ve Geri Dönüşüm alanlarında değerlendirilmektedir. Değerlendirmeden başarıyla geçen turizm tesisleri “Yeşillenen Oteller Belgesi” almaya hak kazanarak kontrol listesinde yer alan toplam kriterler üzerinden “Yeşillenen Oteller” Belgesi almaya hak kazanmaktadır (Yeşillenen Oteller; Sürdürülebilirlik Akademisi, 2016).

2.2.4. Mavi Bayrak Projesi

Mavi Bayrak, plaj ve marinalara verilmekte olan uluslararası bir çevre ödülüdür. Bu ödül; plaj veya marinayı kullananların ihtiyaçlarına cevap verecek donanım ve güvenliği garanti etmektedir. Bu nedenle mavi bayrak bir marka veya eko-etiket özelliğini taşımaktadır.

Mavi Bayrak Programı Türkiye’de 1993 yılında Turizm Bakanlığı’nın öncülüğünde başlatılmıştır. Ülkemizde Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın finansal ve teknik desteği ve Sağlık Bakanlığı’nın teknik desteği ile Türkiye Çevre Eğitim Vakfı (TÜRÇEV) tarafından yürütülmektedir. Programın uluslararası koordinasyonu, merkezi Kopenhag’da olan, Uluslararası Çevre Eğitim Vakfı (FEE) tarafından yürütülmektedir (Plajlar İçin Mavi Bayrak Kriterleri, TÜRÇEV, 2016).

1985 yılında Fransa’da uygulanmaya başlanan Mavi Bayrak, 1987 yılından itibaren Avrupa’da da uygulanmaya başlamıştır. 1987 yılında 10 ülkeden 244 plaj ve 208 marina Mavi Bayrak almaya hak kazanmıştır. Programın başarısıyla beraber 2001 yılında Mavi Bayrak programı uluslararası bir hale dönüşmüştür (Daily News-Hürriyet, 2016).

Mavi Bayrak ödülü konusunda plajlar için belirlenen 27 kriter, 2013 yılı itibariyle 33’e, marinalar için belirlenen 22 kriter ise 25’e çıkarılmıştır. Plaj ve marinalar için belirlenen kriterler birbirlerinden farklı olmasına karşın, hepsini dört ana başlıkta toplamak olasıdır.

Bunlar; yüzme amacıyla kullanılan suyun niteliği, çevresel eğitim ve bilgilendirme çalışmalarının yönlendirilmesi, plaj düzeni ve emniyetinin sağlanması ve çevre yönetimi şeklindedir. Bu kriterleri sağlayan plajlara bir yıl süreyle Mavi Bayrak verilerek ödüllendirilmektedir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2016a).

Bu kriterlerle beraber deniz suyunun denetimi amacı ile plajlardan 15 günde bir deniz suyundan numune alınmakta, mikrobiyolojik düzeyde ve üç parametrede analizler yapılmaktadır. Bu analizler “Avrupa Birliği Yüzme Suyu Direktifleri” kapsamında değerlendirilmektedir. Marinalar için deniz suyu analizi istenmemekte sadece deniz suyunun fiziksel görüntüsü değerlendirilmektedir. Söz konusu numune alma ve analiz işlemleri Sağlık Bakanlığı tarafından yapılmakta ve Kültür ve Turizm Bakanlığı’na da bir kısmı finanse edilmektedir (Yıldız, 2012).

Yıl boyunca devamlı olarak ulusal ve uluslararası uzmanlar tarafından kontroller yapılmakta olup herhangi bir zorunlu kriterin yıl içinde yerine getirilmemesi durumunda mavi bayrak on gün süre ile indirilmektedir. Zorunlu kriterler yerine getirilmez ise o yıl için Mavi Bayrak işletmeden geri alınmaktadır (Daily News-Hürriyet, 2016).

Tablo 2: 2016 Yılında Mavi Bayrak Sahibi Plaj ve Marinaların Ülkelere Göre Dağılımı

2016 YILI ULUSLARARASI PLAJ SAYILARI			2016 YILI ULUSLARARASI MARİNA SAYILARI		
1	İspanya	588	1	Hollanda	113
2	Türkiye	444	2	Almanya	109
3	Yunanistan	430	3	İspanya	100
4	Fransa	400	4	Fransa	98
5	Portekiz	315	5	İtalya	66
6	İtalya	293	6	Danimarka	38
7	Danimarka	223	7	Türkiye	21
8	Hırvatistan	94	8	Hırvatistan	20
9	İrlanda	79	9	Portekiz	17
10	İngiltere	68	10	İsveç	12
Diğer 40 ülke toplam		664	Diğer 40 ülke toplam		88
Genel Toplam		3568	Genel Toplam		682

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2016a, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Uluslararası Mavi Bayrak İstatistikleri.

TÜRÇEV, koordinasyonu tarafından yürütülen Mavi Bayrak Programı, 2016 yılında İspanya'nın 588 plajından sonra, Türkiye 444 bayrak ile ikinci sırada yer almaktadır. 2016 yılında marina sıralamasında ise Danimarka'nın 38 marinasından sonra, Türkiye 21 marina ile yedinci sırada yer almıştır. Ayrıca, Türkiye mavi bayrak ödüllüyle birlikte 12 yat ta Mavi Bayrak almaya hak kazanmıştır. Mavi Bayrak Programı uluslararası alanda 1987 yılında uygulanmaya başlamış olsa da, ülkemizde ise 1993 yılında uygulanmaya başlanmıştır. 2016 yılında uluslararası alanda, Mavi Bayrağa sahip olan 50 ülkede, toplamda 3568 plaj ve 682 marina bulunmaktadır (TÜRÇEV, 2016).

TÜRÇEV, Kasım-Mart ayları içerisinde, aday olan plaj ve marinalara ilgilendiren bir dosya hazırlamaktadır. Dosyada taşınması gereken belgeleri, yöresel Mavi Bayrak Dernekleri, Belediyeler, Turistik Konaklama Tesisleri ve Marinalar için marina görevlileri TÜRÇEV'e göndermektedir. Mart ayında jüri toplanarak değerlendirme yapmaktadır. Jürinin uygun gördüğü belgeler Nisan ayında FEE'ye gönderilmektedir. Mayıs ayının ilk haftası Uluslararası Jüri toplanarak sonuçları açıklamaktadır (TÜRÇEV; Mavi Bayrak, 2016). Uluslararası jüri aşağıdaki kuruluş temsilcilerinden oluşmaktadır (Mavi Bayrak Nedir?, 2016)

- *UNEP (Birleşmiş Milletler Çevre Programı)*
- *UNWTO (Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü)*
- *ILS (Uluslararası Can Kurtarma Federasyonu)*
- *ICOMIA (Uluslararası Denizcilik Endüstrisi Dernekleri Konseyi)*
- *IUCN (Dünya Koruma Birliği)*
- *EUCC (Avrupa Kıyı Koruma Birliği)*
- *EEA (Avrupa Çevre Ajansı)*
- *FEE (Çevre Eğitimi Vakfı)*
- *Eğitim Uzmanı*

2.2.5. Çevre Etki Değerlendirme

Çevre etki değerlendirme (ÇED), gerçekleştirilmek istenen bir projenin çevreye olabilecek olumlu ve olumsuz etkilerinin önlenmesi, en aza indirilmesi için alınacak önlemlerin tespit edilmesi, seçilen yer ve teknolojilerin belirlenerek, karar verme sürecine verilen isimdir (ÇED, 2016).

ÇED'in amacı; ekonomik ve sosyal gelişmeye engel olmaksızın, çevre değerlerini ekonomik politikalar karşısında korumak, planlanan faaliyetlerin yol açabileceği bütün olumsuz çevresel etkileri önceden tespit ederek, gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamak ve kontrol altına almaktır (ÇED Planlama Genel Müdürlüğü, 2016).

25.11.2014 gün ve 29186 sayılı Resmi Gazete 'de yayınlanan ÇED Yönetmeliği'nin ana ilkeleri aşağıda sıralanmıştır (ÇED Raporu, 2016);

- *Çevresel değerlendirme sürecinin planlamayla bütünleştirilmesinin sağlanması,*
- *ÇED sürecinin, yapımı planlanan projenin ilk aşamalarında uygulanmasının sağlanması,*
- *Proje sahibinin, ilgili kuruluşlarla işbirliği yapmasının sağlanması,*
- *Proje ile ilgili karar vericilere, proje ve ÇED raporunun bir arada sunulması ile daha sağlıklı karar sürecinin oluşturulmasının sağlanması,*
- *Projenin ÇED süreci içerisinde değerlendirilmesinde halkın ve ilgili tarafların katılımının sağlanmasıdır.*

Yönetmelikçe, faaliyet sahibine hazırlanan ÇED raporları, Bakanlık Mevzuatı çerçevesinde incelenir, bu kapsamda düzenlenen toplantılara katılım sağlanarak, rapor faaliyete ilişkin değerlendirilerek, Bakanlık "ÇED Olumlu Kararı" ya da "ÇED Olumsuz Kararı" verir. Karar verildikten sonra, beş iş günü askıda ilan edilir. Daha sonra, tesis beş yıl içerisinde yatırıma başlamalıdır.

ÇED Raporları değerlendirilirken; Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi ile Turizm Merkezi ve turizm potansiyeli taşıyan yerler olmak üzere, çevre üzerine yapabilecekleri bütün etkileri incelenmekte ve değerlendirilmektedir. Söz konusu işin takibini ise, Proje İnşaat Dairesi Başkanlığı, Çevre Sorunlarını Önleme Şube Müdürlüğü yürütmektedir (Yıldız, 2012).

Ulusal Çevre Politikası Kanunu (National Environmental Policy Act) kapsamında 1969 yılında ABD'de yürürlüğe giren en etkin çevre yönetim aracı olarak yerini almakta olan ÇED, Türkiye'de 7 Şubat 1993 tarihinden bu zamana kadar uygulanmaktadır (ÇED Planlama Genel Müdürlüğü, 2016).

3. ÇEVREYE DUYARLI KONAKLAMA TESİSLERİNDE (YEŞİL YILDIZ) ÇEVRE YÖNETİM UYGULAMALARI

3.1. YEŞİL YILDIZ UYGULAMASINA İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Türkiye’de, çevreyi koruma, enerji verimliliği sağlama, sera gazı salınımlarını azaltmak için birçok düzenleme yapılmıştır.

Bunların en başında ise; Çevre Kanunu, Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği, TS EN ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi, Enerji Verimliliği Kanunu, Enerji Kaynaklarının ve Enerjinin Kullanılmasında Verimliliğin Artırılmasına Dair Yönetmelik, Binalarda Enerji Performansı Yönetmeliği vb. birçok yasal mevzuat yer almaktadır(Turizm İşletmelerinde Yeşil Yıldız Uygulaması-Eko Yapı Dergisi, 2016).

Ülkemizde doğrudan turizme yönelik uygulanmakta olan iki eko-etiket programı vardır. Bunlardan birincisi, 1993 yılında ülkemizde kullanılmaya başlanmış olan, Çevre Eğitimi Vakfı tarafından yürütülen uluslararası eko-etiket programı olarak değerlendirilen “Mavi Bayrak”, ikincisi ise, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yürütülmekte olan Çevre Dostu Kuruluş Belgesi’nin (Çam Simgesi) yerine geçmiş ve yine Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yürütülen ulusal bir eko-etiket olan Çevreye Duyarlı Konaklama Tesis Belgesi (Yeşil Yıldız Simgesi) uygulamasıdır. Bunlardan Mavi Bayrak, plaj ve marinaları ilgilendirmekte iken; Yeşil Yıldız ise konaklama tesislerini ilgilendiren bir programdır. Aynı sebeplerle ülkemizde, AB ve uluslararası kriterler göz önüne alınarak gönüllülük çerçevesine dayalı “Yeşil Yıldız” projesi hazırlanmıştır. Bu bağlamda, Yeşil Yıldız, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın öncülüğünde “Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisleri” projesi olmakla beraber, “Sürdürülebilir Turizm” kapsamında, çevreye duyarlı konaklama tesislerine verilen bir “Çevre Etiket” uygulamasıdır.

Küresel ısınmanın dünyada tehdit oluşturması ve sürdürülebilir turizm kavramının daha da önemli hale gelmesiyle Kültür ve Turizm Bakanlığı, dünyanın diğer bölgelerinde yapılan sürdürülebilir turizm faaliyetlerini ve Türkiye’nin şartlarını değerlendirmiştir.

Böylece, Turizm İşletmesi Belgeli Konaklama Tesislerine, “Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisi Belgesi” verilmesine dair bir tebliğ düzenlemiş ve “Yeşil Yıldız” projesini hayata geçirmiştir.

Türkiye’de sürdürülebilir turizm niteliğinde, çevrenin korunması, çevre bilincinin geliştirilip uygulanması, turistik tesislerin çevreye olan olumlu katkılarının teşvik edilmesi amacıyla, 1993 yılından itibaren, aranılan nitelikleri taşıyan konaklama tesislerine, Bakanlıkça “Çevre Dostu Kuruluş Belgesi (Çam Simgesi)” verilmeye başlanmıştır (Özçoban, 2010).

Çevrenin korunmasına yönelik önlemler ülkemizde giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu nedenle, çevreye duyarlı konaklama işletmeleri için uygulanmakta olan sınıflandırma formu, güncelleştirilmiş ve geliştirilmiş olup; 22.09.2008 tarihinde 27005 sayılı Resmi Gazete’de “Turizm İşletmesi Belgeli Konaklama Tesislerine Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisi Belgesi Verilmesine Dair 2008/3 no’lu Tebliğ” ile yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Aynı tebliğin üçüncü bölümünde yer alan 6. maddenin 2. fıkrasında “Simgesi yıldız olan konaklama tesislerinin plaketlerindeki yıldızlar yeşil renkli düzenlenmekte ve plaket üzerinde “Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisi” ibaresi yer alır” hükmüne yer verilmiştir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, 2016).

Yeşil yıldız belgesi, 10 başlık altında farklı puanlara sahip 122 kriter üzerinden yapılan değerlendirmelere göre verilmektedir. Tatil tesislerinde 5 yıldızlı otellerin alması gereken asgari puan 300 iken, 1 ve 2 yıldızlı otellerin alması gereken puan ise 140’tır. Şehir içi turizm tesislerine bakıldığında 5 yıldızlı otellerin alması gereken asgari puan 250 iken, 1 ve 2 yıldızlı otellerin alması gereken puan ise 140’tır.

3.2. YEŞİL YILDIZ KAMPANYASININ AMACI

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından uygulanmakta olan Yeşil Yıldız Projesi’nin amacı “Çevrenin korunması, çevre bilincinin geliştirilmesi, turistik konaklama işletmelerinde çevreye duyarlı yapılaşmanın ve işletmecilik özelliklerinin teşvik edilmesidir.” (Turizm İşletmelerinde Yeşil Yıldız Uygulaması–Eko Yapı Dergisi, 2016).

Otellerde ve diğ er turizm tesislerinde yeş il yıldız uygulamasının baş lı ca amaçları ise ş unlardır (Kınacı, Pehlivan ve Seyhan, 2011: 105); İş letmelerin ç evre politikası ve eylem planına sahip olması, iş letmenin su, ısıtma ve soğ utmadaki enerji tüketimi, tüm tesisat ve donanımların bakım ve onarımını periyodik yaptırması ve ç evreye duyarlı atık su planının bulunması, tesisdeki tüm ç alış anlara, ç evre bilincinin artırılması ve eylem planının uygulanabilmesi için personele eğitim verilmesidir.

Mayıs 2015 tarihi itibariyle, Yatırım ve İş letmeler Genel Müdürlüğü web sayfasından elde edilen bilgilere göre Yeş il Yıldız belgeli tesis sayısı Türkiye’de 229’a ulaş mış ve bu sayı giderek artmaya devam etmektedir. Eylül 2016 tarihinde bu sayı Türkiye’de 359’a ulaş mıştır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İş letmeler Genel Müdürlüğü, 2016).

Tablo 3: Yeş il Yıldızlı Konaklama İş letmelerinin İllere Göre Dağılımı

Yeş il Yıldızlı Otellerin Bulunduğı İller	Sayıları	Yeş il Yıldızlı Otellerin Bulunduğı İller	Sayıları
Adana	3	Kayseri	1
Afyonkarahisar	3	Kocaeli	2
Ankara	12	Konya	3
Antalya	187	Kütahya	1
Aydın	5	Malatya	1
Bolu	1	Mardin	1
Bursa	5	Mersin	1
Ç anakkale	1	Muğ la	34
Denizli	2	Nevş ehir	2
Erzurum	2	Ordu	3
Eskiş ehir	2	Sakarya	1
Gaziantep	3	Sinop	1
Giresun	1	Ş anlıurfa	3
Hatay	4	Trabzon	1
İstanbul	49	Yalova	1
İzmir	22	Zonguldak	1
Genel Toplam	Yeş il Yıldızlı İl Sayısı 32/ Yeş il Yıldızlı Otel Sayısı 359		

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2016c, Yatırım ve İş letmeler Genel Müdürlüğü, 2016.

Tablo 3'te görüldüğü gibi Eylül 2016 tarihli verilere göre 359 konaklama işletmesinin büyük çoğunluğunu Antalya (187) ili oluşturmaktadır. Bu verileri sırasıyla İstanbul (49) ve Muğla (34) illeri oluşturmaktadır. İstanbul'un otel sayısı Antalya'ya göre fazla olmasına rağmen daha az sayıda "Yeşil Yıldızlı" konaklama işletmesi bulundurması bu bilincin daha yeni yeni ortaya çıktığını göstermektedir. Türkiye'nin Doğu ve İç Anadolu Bölgelerinin de aynı şekilde olduğu görülmektedir.

Tosun ve Özdemir'in (2015) çalışmalarına bakıldığında, Yeşil Yıldız belgesinin işletmeler için önemi; çevreye duyarlı konaklama işletme belgesine sahip otellerin maliyetlerin azaltılmasında ve özellikle Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın vermiş olduğu enerji teşvikinden yararlanılmasında son derece önemli olduğu şeklinde ortaya konulmuştur. Bunun yanı sıra, yıldız sayısına göre Yeşil Yıldız uygulamasına yönelik kriterler arttığı için 4 ve 5 yıldızlı konaklama işletmeleri diğer işletmelere göre rekabet üstünlüğü sağladığı, 3 yıldızlı oteller veya Butik ve Özel Otellerin Yeşil Yıldız belgesi sahibi olmasının işletme politikasını hiçbir şekilde etkilemediği ve maliyet avantajı da sağlamadığı yöneticiler tarafından değerlendirilmektedir.

3.3. YEŞİL YILDIZ KAMPANYASININ KAPSAMI

Konaklama Tesislerine Çevreye Duyarlı Konaklama Tesis Belgesi Verilmesine Dair 2008/3 no'lu Tebliğ, enerji, su, çevreye zararlı maddelerin tüketiminin ve atık miktarının azaltılmasını, enerji verimliliğinin artırılmasını, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının teşvik edilmesini, konaklama işletmelerinin yatırım aşamasından itibaren çevreye duyarlı olarak planlanmalarını ve gerçekleştirilmelerini, tesisin çevreye uyumunu, çevreyi güzelleştirici düzenleme ve etkinlikleri, ekolojik mimariyi, çevreye duyarlılık konusunda bilinçlendirmeyi, eğitim sağlanmasını ve ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılmasını kapsamaktadır. Tebliğ ekinde bulunan sınıflandırma formu, çevreye duyarlılık konusunda çalışma yapan turistik işletmelerin talebi üzerine, formun uygulama esaslarında belirlenen temel kriterlere sahip olan konaklama tesislerine uygulanması esas alınarak oluşturulmuştur. Asgari puanlar, konaklama işletmelerinin kapasiteleri ve çevreye olan etkileri dikkate alınarak, işletmelerin tür ve sınıflarına göre belirlenmiştir.

Konaklama işletmelerinin bu formda bulunan bütün kriterleri yerine getirmesinin uygulanabilir olmadığı düşüncesiyle, tesislerin tür ve sınıfları dikkate alınarak, asgari puanlar formda bulunan bütün kriterlerin puanlarının toplamı olan azami puandan düşük tutulmuştur. Böylece, işletmelere temel kriterler dışında kalan, diğer kriterler arasında seçim yapma imkânı sağlanmıştır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, 2016).

Yeşil Yıldız Kampanyası başlıca;

- Su tasarrufunu ve enerji verimliliğinin artırılmasını,
- Çevreye zararlı maddelerin tüketiminin ve atık miktarının azaltılmasını,
- Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını ve işletmenin yatırım aşamasından itibaren çevreye duyarlı olarak planlanmalarını,
- Turistik tesisin çevreye uyumunu, çevreyi güzelleştirici düzenleme ve etkinlikleri, ekolojik mimariyi,
- Çevreye duyarlılık konusunda bilinçlendirmeyi, eğitim sağlanmasını, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılmasını,
- Bakanlığımızın 1993 yılından itibaren bu konudaki tecrübelerini, ilgili kurum ve kuruluşların görüşlerini ve bu konudaki AB kriterlerinin (Eco-label) genelini içermektedir (Özçoban, 2010).

3.3.1. Katı Atık Yönetimi

Dünyanın mekânsal ve sosyo-ekonomik olarak hızlı bir gelişim içerisinde olması çevrenin zarar görmesine ve zaman içerisinde de giderek yok olmasına neden olmaktadır. Bu yok oluşu önlemek adına ortaya çıkan çevre yönetimi olgusu kendi içerisinde benzer olan ama teknik olarak farklılıklar içeren bir dizi yönetim mekanizmasını doğurmuştur. Bu yönetim mekanizmaları içinde belli başlı olanları su, hava ve katı atık yönetimleridir (Çitil, 2009: 41).

Atık yönetimi, Türkiye’de 1930’lu yıllardan itibaren yasal düzenlemelerce ele alınmış ve uygulama konusunda belediyeler görevlendirilmiştir. Başlangıçta Sağlık Bakanlığı’nın sorumluluğunda olan ulusal düzeyde politika belirleme ve uygulamayı yönlendirme görevi, günümüzde Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından yerine getirilmektedir (T.C. Sayıştay, 2007: 9).

Otel işletmelerinin çevre yönetimi faaliyetlerinde atık yönetimi, önemli alanlar arasındadır (Radwan, Eleri ve Minoli, 2010: 176). Atık yönetimi “Ürünlerin hazırlık süreci planlaması ile başlayan ve satın alma politikası, stok kontrolü ve üretim planlaması ile devam eden ve tüm faaliyet aşamalarını etkileyen bir süreçtir”. Bu sürecin iyi planlanması otel işletmelerinde atık miktarının azaltılmasını düşürmekle beraber; kaynak, enerji ve maddi yönden para tasarrufu da sağlamaktadır (Kirk, 1996: 102). Otel işletmeleri farklı türlerde (cam, kâğıt, plastik, yağ atıkları vb.) çok fazla atık oluşturan işletmeler arasındadır. Tablo 4, otel işletmelerinde meydana gelen tehlikesiz ve tehlikeli atıkların kaynaklarını göstermektedir.

Tablo 4: Otel işletmelerinde Tehlikesiz ve Tehlikeli Türlerde Atıklar

Tehlikesiz Atıklar		
Atığın Tipi	Bileşenleri	Kaynağı
Evsel Atıklar	Yiyecek/mutfak atıkları veya kirli kâğıtlar ve sarım rulolar, farklı malzemelerin karışımı rulolar	Otelin farklı bölümleri
Kartonlar	Paketleme	Otelin satın almaları ve diğer bölümler
Kâğıt	Yazılı dokümanlar, broşürler, menüler, haritalar, dergiler, gazeteler	Yönetim, resepsiyon, misafir odaları, lokantalar
Plastik	Kutular, şişeler, evsel ürünler, değişik ürünler için tek kişilik porsiyonlama malzemeleri	Mutfak, lokantalar, barlar, misafir odaları, yönetim
Metal	Teneke kutular, soda kuruları, yiyecek konteynerleri, mayonez, domates konserve kutuları, reçel kapakları, alüminyum paketler	Mutfak, lokantalar, barlar, misafir odaları,
Cam	Şişeler, reçeller, küçük şişeler (flasks)	Mutfak, lokantalar, barlar, misafir odaları,
Bez	Masa örtüleri, yatak örtüleri, peçeteler, eşyalar, eski püskü eşyalar	Mutfak, lokantalar, barlar, banyolar, misafir odaları,
Ahşap	Ahşap paketler, paletler	Satın alma
Organik Atıklar	Meyve ve sebze kabukları, çiçekler ve bitkiler, otlar, dallar ve yapraklar	Mutfak, lokantalar, barlar, misafir odaları, bahçeler
Tehlikeli Atıklar		
Bileşenleri		Kaynağı
Kızartma Yağları		Mutfak, lokanta
Mineral Yağlar		Teknik Servis
Solvent Kalıntıları		Teknik servis
Parlayıcı materyaller (gaz ve petrol türevleri)		Mutfak, Bahçe, Teknik Servis
Suni gübre ve kimyasallar (böcek, mantar, bitki ilaçları)		Bahçe
Temizleme kimyasalları		Teknik Servis
Mürekkep kartuşları		Yönetim
Disketler ve CD'ler		Yönetim, misafir odaları
Piller		Teknik servis, yönetim,
Temizleme kimyasalları ve kuru temizlemede kullanılan solvent		Çamaşırhane
Floresan, neon ve uzun ömürlü lambalar		Teknik servis

Kaynak: Pirani ve Arafat, 2014: 31-322.

Tabloya bakıldığında en çok atık oluşan bölümler; yiyecek ve içecek bölümü, kat hizmetleri departmanı ve teknik servis bölümü olduğu görülmektedir. Otelin atık azaltımı, geri dönüşüm ve yeniden kullanım çerçevesinde uygulayabileceği faaliyetler aşağıda verilmiştir (Kahraman ve Türkay, 2006: 135);

- *Kâğıt yerine kumaş kullanmak yada kalıcı servis eşyası kullanmak (tabak/tepsi kapları, cam kap ve bardaklar),*
- *Kâğıt, cam alüminyum, plastik atıklar için şirket bünyesinde geri dönüşüm programları uygulamak,*
- *Yemek atıklarının geri-dönüşümünü sağlayarak gübre olarak kullanmak,*
- *Kâğıt peçete gibi geri dönüşüm sonucu elde edilen ürünlerin satın alınmasını sağlamak,*
- *Paketlerin kolay taşınabilmesi için hacimlerini küçültmek, karton kutuların, cam veya metal konteynerlerin miktarını azaltmak,*
- *Yeniden kullanılabilir konteynerlerin kullanımını teşvik etmek ve çöp öğütücü kullanmak,*
- *Çevredeki kimyasalların azaltılması için yağ ürünlerinin (yemek yağları dahil) geri-dönüşümünü sağlamak,*
- *Zararlı madde kullanımının azaltılması için bu maddelerin ikame maddelerle değiştirilmesini ve bu yönde duyarlı satın almayı sağlamak,*
- *Yalnızca isteyen konuklar için gazete almak,*
- *Mobilyaları ve yeniden kullanım için uygun aletleri atmadan önce tamir etmek suretiyle yeniden kullanıma sokmak,*
- *Otel odalarında paketlenmiş sabun ve şampuanlar yerine paketlenmemiş olanları kullanmak,*
- *Banyoda kullanılan şampuan ve sabunların bitkisel ve geri dönüşümlü olanları kullanmak ve zehirli madde içermeyen ve kokusuz temizlik malzemesi kullanmak,*
- *Restoranlarda kâğıt ve plastikten yapılan malzemelerin yerine gümüş ve cam malzemeleri kullanmak,*
- *Otel mefruşatını çok gerekli olmadıkça estetik kaygılarla değiştirmemek, değiştirildiği takdirde bunları personele vermek ya da okul veya hayır kurumlarına bağışlamak,*
- *Bilgisayar çıktılarının ve benzeri atık kâğıtları müsvedde amacı ile kullanmak,*
- *Geri dönüşümlü kâğıt, cam plastik, karton ve metal çöplerin geri dönüşümü olmayan çöplerden ayrı toplanmasını sağlamak,*

Atık yönetimi, konaklama işletmelerinin plastik, metal, cam, kâğıt ve yiyecek katı atıklarını geri dönüşüm amacıyla sınıflandırmasıdır. Doğal çevrenin korunması açısından atıkların ayrıştırılması büyük önem taşımaktadır. Sürdürülebilir çevreye devamlılık sağlanan ve rekabet avantajı elde edilen çevreye duyarlı otellerde atık yönetimi uygulamaları ile beraber geri dönüşümlü ürün kullanımlarının önemli olduğu görülmektedir.

Konaklama işletmeleri faaliyetlerini sürdürürken yüksek miktarlarda enerji ve su tüketen ve atık oluşturan işletmeler arasındadır (Erdoğan ve Barış, 2007: 604). Parfitt vd. (2013), İngiltere’de yaptıkları araştırmaya göre konaklama işletmelerinde bir yılda meydana gelen atık halde bulunan yiyecek miktarı 920.000 tondur. Bu atıkların % 75’i önlenebilir atıklardır (Parfitt vd 2013 akt. Pirani ve Arafat, 2014: 328). Bu aynı zamanda büyük bir parasal kayıp anlamına gelmektedir. Çünkü atık olarak çöpe atılan yiyeceklerin satın alınma bedeli, depolanması, hazırlanması büyük bir maliyeti oluşturmaktadır.

Yapılan araştırmada termal otel işletmelerinin atık yönetimiyle ilgili yapmış olduğu çalışmalara bakıldığında; kullanılmış yağlar (kızartmalık yağlar vb.) mavi bidonlarda, su ile karışan yağlar ise yağ tutucu tanklarda biriktirilerek ayda bir ya da iki defa ilgili lisanslı firmalarca (Kolza Geri Kazanım Tesisi vb.) alındığı, genel alanlarda tek kullanımlık ürün yerine doldurulabilir ambalajlı ürünlerin kullanıldığı (odalarda bulunan buklet malzemeleri vb.), kullanılabilir yemek atıklarının değerlendirilmesi için her gün uygun koşullarda depolanıp Afyonkarahisar Belediyesi Hayvan Barınağına, otellerin kendi bünyelerinde işlettiği besi hayvan çiftliklerine verildiği, kemikleri ise Polis Özel Harekât timine (PÖH’lere) verdiği görüşmeler neticesinde ortaya çıkmıştır. Atıkların birim bazında plastik, kâğıt, metal, cam şeklinde ayrı ayrı toplandığı görülmüştür.

Geri dönüşümün sağlanması için konaklama işletmelerinde geri dönüşüm kutuları her bir kategori için ayrı ayrı kullanılmakta (cam, kâğıt, plastik, pil vb.) bu sayede doğaya verilen zarar minimum düzeye inmektedir. Örneğin kâğıt atıklarının azaltılması amacıyla otellerde genel olarak elektronik yazışma ve adisyon gibi seçeneklerin mevcut olduğu görülmektedir. Otellerde zararlı atıkların bertaraf edilmesi ve geri kazanılması için lisanslı geri kazanım tesisleri olan Süreko ve Kolza Atık Bertaraf Tesisleri ile anlaşmaya varılmıştır.

Fakat hiçbir otel, organik atıkların ayrılması ve değerlendirilmesi, tekrardan kazanılması amacıyla (kompost, biyogaz vb.) sistemi kullanmamaktadır. Ayrıca, hiçbir otel tek kullanımlık içecek kutularının sunulmaması yerine, cam şişe, premix vb. ürünlerin kullanılması gibi uygulamalar gerçekleştirilememektedir.

Otellerde sunulan kahvaltı öğünlerinde tek kullanımlık paket ürünler kullanılmamaktadır. Otel tarafından kullanılmayan malzemeler hurdacıya veya şirket bünyesindeki sosyal yardımlaşma ve dayanışma derneğine verilmektedir. İçlerinden bir otelin ise Eskişehir’de bulunan Çocuk Esirgeme Kurumuna bağış yaptığı görüşmeler neticesinde tespit edilmiştir.

3.3.2. Enerji Kaynaklarını Verimli Kullanılması

Oteller için elektrik, gaz ve petrol temel girdiler olmakla birlikte otel işletmelerinde ısıtma, soğutma, aydınlatma ve her çeşit ekipman çalıştırabilmek için doğrudan veya dolaylı enerji kaynağına ihtiyaç vardır. Bu nedenle enerjinin doğru kullanımı oteller için oldukça önemli hale gelmektedir (Kahraman ve Türkay, 2006: 133). Enerji yönetiminin temel unsuru otelin tükettiği enerji miktarını ve maliyetini azaltmayı planlarken misafirlerin otelin konforu konusunda herhangi şikâyette bulunmalarını engellemektir.

Otellerdeki enerji tüketimi otellerin rekabet ve imaj konusunda üstünlük sağladığı, maliyetleri azalttığı, otel tasarımında çevresel faktörlere duyarlılığın arttırdığı görülmektedir. Aynı zamanda çevreye daha az zarar veren maddelerin kullanımı gündeme getirmekte, bu da enerji kaynaklarının optimizasyonunu ve yenilebilir enerji teknolojilerinin bilinmesini sağlamaktadır. Enerji tasarruf politikaları otel yöneticileri arasında oldukça önemli bir unsurdur. Örneğin; Otel işletmelerinde ısıyı yansıtan camlar, az miktarda su harcayan sifon ve çamaşırhane sistemleri, düşük elektrik harcayan ışıklandırma sistemleri, otomatik olarak kapanan havalandırma ve ısıtma sistemleri, düşük akışlı duş başlıkları kullanılmakta, güneş enerjisi veya jeotermal enerjiden yararlanılabilmektedir (Greenhotels, 2016).

Ankara’da bulunan yeşil yıldızlı Marriott otelinde enerji kaynaklarının verimli kullanımı konusunda çeşitli uygulamalar vardır. Bunlar arasında; Çevre dostu renklendirilmiş cam perde duvar kaplaması, güneş ışığından ısı sağlamayı düşürürken, doğal aydınlatmayı yükselterek enerji verimliliği sağlamaktadır.

Gün ışığına göre kendini ayarlayan aydınlatma sistemi, otel odalarında ve toplantı salonlarında en düşük seviyede enerji tüketen Led TV uygulaması, bunun yanında; 50 Wattlık halojen ampuller yerine harekete duyarlı olarak çalışan 7 Wattlık Led ampul kullanılan ışıklandırma sistemleri ile elektrik tüketiminde %12'ye varan enerji tasarrufu sağlamaktadır. Ayrıca mutfak ekipmanların da ise gereksiz enerji tüketimini engellemek için otellerde, ocaklar sadece üzerine tencere konulunca ısınan bir sistemle teknoloji ile çalışmaktadır (Yıldız, 2012).

Otel misafirleri tarafından en çok enerji tüketimi, mini-bar, restoran, havuz ve geniş misafir odaları aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Otelin fonksiyonel işleyişini engellemeden, enerji tüketiminin %20-40 kadar azaltılabilmesi mümkündür. Enerji tasarrufu yapan aydınlatmaların kullanılması enerji tasarrufunun en yaygın yoludur. Otellerde kullanılan sertifikalı ürünler, enerji etkinliğinin bir göstergesi olarak görülmektedir (Teng, Horng, Lei, Han, ve Shen 2011: 209).

Termal otel işletmelerinin enerji yönetimi konusunda yaptıkları uygulamalar incelendiğinde; odalarda ısıtma ve soğutma kontrolünü merkezi kontrol sistemiyle otomatik bilgisayar kontrolünde yapılmaktadır. Otel odalarında yer alan cihaz ve makinelerin (minibar, klima vb.) yüksek verimli ve az elektrik tüketen teknolojidedir ve oda aydınlatılmasında az enerji tüketen aydınlatma elemanlarının (led, spot ışıkların) kullanımı söz konusudur. Otellerin tesiste kullandığı cihaz ve makineler (çamaşır yıkama, kurutma makinesi vb.) yüksek verimli ve az elektrik tüketen teknolojiye sahiptir.

Otellerin genel ve personel alanlarında harekete duyarlı az enerji tüketen aydınlatma elemanları kullanılmaktadır. Enerji tasarrufu sağlayacak frekans invertörü, ısı geri kazanım sistemi veya ısı pompası gibi yeni teknolojiler kullanılmaktadır. Otellerde elektrik, ısıtma ve soğutma sağlanmasında yeni teknolojilerin kullanılması; Trijenerasyon sistemi ve Kojenerasyon sistemi ile yapılmaktadır. Otellerde termal su eşanjörlerden geçirilip fancoil sistemiyle (içerisine sıcak su aldığı zaman sıcak üfleyen, soğuk su aldığı zaman ise soğuk üfleyen cihaz) alanlar ısıtılmaktadır. Saunalarda ise otomatik ısı algılama sistemi mevcuttur. Fakat otellerin hiçbirinde enerji kullanımında hibrit sistem (güneş, rüzgar ve diesel enerji kaynaklarının ikili veya üçlü olarak kullanımı) kullanılmamaktadır.

Otellerde ısıtma, soğutma ve temiz sıcak su ihtiyacı yenilenebilir %100 jeotermal enerji (AFJET) kaynağından kullanılmaktadır. Temiz sıcak su ihtiyacı termal suyun eşanjörlerdeki suyu ısıtmasıyla sağlanmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik sağlanmasında sadece bir otelin projesi olduğu ve bir otelinde projesinin hazırlanmakta olduğu görülmektedir.

3.3.3. Su Kaynaklarını Etkin Kullanımı

Konaklama işletmelerinde su önemli olmakla birlikte olmadığı hizmet üretmek ve sunmakta, imkânsızdır. Su ve enerji kullanımı birbiriyle benzer iki kavram olduğu için, bir otelde su yönetimi enerji yönetiminden ayrı tutulmamaktadır. Otelin kullandığı makine ve donanımların çevre dostu olması, hem su hem de enerji tasarrufu yapılması anlamına gelmektedir (Emeksiz, 2007). Aylık toplanan çamaşırhanedeki yük, misafir sayısı aynı zamanda yemek servis sayısı vb. etkiler otelin aylık toplam su ve enerji tüketimini beraberinde etkilemektedir (Deng ve Burnett, 2002).

Avustralya’da “Yeşil Yıldız” uluslararası bilinen derecelendirme sisteminin adıdır. Avustralya Yeşil Bina Konseyi (Green Building Council of Australia) tarafından 2003 yılında faaliyete geçirilen “Yeşil Yıldız”, bina ve topluluklar için Avustralya’nın tek ulusal ve gönüllü derecelendirme sistemidir. Çevrenin yapısına bakıldığında, tek başına sera etkisine göre en fazla gaz emisyonu yayan ve içilebilir su kaynaklarından üçte birini kullanarak %40 oranında atık su çıkartan bir çevredir (Tosun ve Özdemir, 2015).

Otellerde, içme suyu olarak, banyo ve tuvaletlerde ve havuzlarda misafirlerin kullanımına sunulan temiz su, aynı zamanda hizmetlerin üretimi için özellikle de mutfak ve çamaşırhane bölümünde büyük oranlarda kullanılmaktadır. Bu nedenle su kaynaklarının verimliliği son derece önemli hale gelmektedir. Otelcilik sektöründe su verimliliğini artırmaya yönelik alınan önlemler aşağıda sıralanmıştır (Kahraman ve Türkay, 2006: 134);

- *Banyolarda duş ve tuvaletlerde, kullanılacak su miktarını azaltan malzemeler yardımıyla su tüketimini azaltmak,*
- *Tuvaletlerde yerinden çıkarılabilir malzemeler ve daha az miktarda su akıtan sifonlar kullanmak,*

- *Restoranlarda misafir istemedikçe su servis etmemek ve misafir istediğinde ise küçük bardaklarla servis yapmak,*
- *İçeriğinde fosfat bulundurmayan ya da düşük düzeyde bulunduran deterjanlar kullanmak, böylece bunların karıştığı suların değişik amaçlarla yeniden kullanımı sağlamak,*
- *Çevre yollarının temizliğini suyla yapmak yerine süpürerek yapmak,*
- *Tabak yıkayıcı makineler ve az su kullanan çamaşır makineleri gibi su kullanımında tasarruf sağlayan ekipmanlar satın almak,*
- *Atık suları bahçe sulamada, genel alan tuvaletlerinde kullanmak,*
- *Müşterilerin, havluları ve yatak takımlarını her gün değiştirmek yerine iki günde bir değiştirmek için fikir sunmak,*
- *Deterjan yerine suda kolay çözülen sabun ya da sabun tozu gibi temizlik malzemeleri kullanmak.*

Otel işletmelerinde yöneticiler, su tüketimine ödenen bedel toplam masrafın %15'ini oluşturmakta olduğunu ve su tüketiminin %5'inin yeme-içme yoluyla, büyük çoğunluğunun ise temizlikte (duş, çamaşır, bulaşık vb.) kullanıldığını belirtmiştir. Otel yöneticileri, basit teknolojiler uygulayarak az maliyetle su tüketimini azaltabilirler. Ayrıca otellerin su tasarrufu yapan (Fotoselli vb.) duş başlığı ve musluk kullanarak, çatlak boruları tamir ederek su harcamalarını azaltmaları mümkündür (Teng, vd., 2011: 200).

Araştırmaya konu olan termal otel işletmelerinin su yönetimi ile ilgili faaliyetleri şu şekildedir; Otellerde, su tüketimi, enerji tüketimi, elektrik tüketimi, kimyasal maddelerin izlenmesi ve atık miktarının izlenmesi aylık olarak yapılmaktadır. Otel odalarında duş başlıkları ve musluklarda, akan suyun tasarrufuna yönelik özel armatürler (Fotoselli, ayarlı gibi) kullanılmaktadır. Otellerde su tasarrufuna yönelik, banyolarda duş teknesi veya derinliği azaltılmış küvet kullanılmamaktadır. Sebebi ise termal otellerin misafir memnuniyetinden ödün vermek istememeleridir. Otellerin banyo ve tuvaletlerinde suyun tasarruflu kullanılması ve müşterilerin çöplerini tuvalet yerine çöp kutularına atması yönünde bilgilendirme yapılmaktadır. Genel ve personel duş ve tuvaletlerinde bulunan duş başlıkları ve musluklarında, akan suyun tasarrufuna yönelik özel armatürler kullanılmaktadır (Fotoselli, ayarlı, perlatör gibi).

Otellerde bahçe sulamasında fiskiye sistemi kullanılmakta ayrıca tasarruflu çamaşır ve bulaşık makineleri kullanılmaktadır. Oteller, atık suların iyileştirilmesinde; Merkezi arıtma sistemine ve AFJET'e bağlıdırlar. Yeşil alanların gün ışığı etkisini kaybettikten sonra sulanması bütün otellerce uygulanmaktadır. Fakat hiçbir otel atık sularını değerlendirerek bahçe sulamasında ya da başka bir alanda kullanmamaktadır.

3.3.4. Hava Yönetimi

Otellerde, iç çevresel kaliteyi belirleyen unsurlar arasında binanın özellikleri, havanın kalitesi, ısı yalıtımının etkinliği ve doğal aydınlatma yer almaktadır. Yeşil binaların, büyük oranda doğal gün ışığından yararlanması gerekmekte, bu sayede, termal rahatlık ve doğal hava sirkülasyonu artmakta ve toksit atıklarının da azalmasıyla çalışanlar ve misafirler açısından kalite ve memnuniyet artmaktadır. Ayrıca, işçi sağlığı ve güvenliği açısından da önemle ele alınması gereken bir husustur (Yıldız, 2012).

Yeşil uygulamalar, otellerin harcamalarında önemli ölçüde azalma sağlamaktadır. Buna en iyi örnek; Londra Hyde Park Inter Continental'da, mutfak bölümlerinde kirli havayı dışarı veren fanlar değiştirilerek, yılda 18.000 \$ enerji masraflarında azalma görülmüştür (IHEI 1996 akt. Yıldız, 2012).

Sıcak bölgelerdeki otellerde hava sıcaklığına bağlı olarak elektrik tüketimi de değişmektedir. Hong Kong'daki otellerde toplam elektrik tüketiminin %50'sinin havalandırma cihazlarına bağlı olduğu görülmektedir. Otel dışında meydana gelen hava sıcaklığı ve otelde konaklayan misafir sayısı da elektrikte tüketimi artıran ve hava yönetimini de etkileyen değişkenler arasında yer almaktadır (Deng ve Burnett, 2002).

Araştırmada ki termal otel işletmeleri hava yönetimiyle ilgili olarak yapmış oldukları uygulamalar ise şu şekildedir; oteller peyzaj düzenleme ve ağaçlandırma konusunda uzman kişilerden yardım almaktadır. Ağaçlandırmanın devamlılığı konusunda bünyesinde bulundurduğu bahçıvanlarla yürüttüğü görülmektedir. Termal otellerde ağaçlandırma konusunda da devletin hiçbir desteği olmadığı görüşmeler neticesinde ortaya çıkmıştır.

Otellerde çevreye duyarlı boya-cila, kurşunsuz cam vb. malzemeler kullanılmaktadır. Haşere ile mücadelede insan sağlığına zarar vermeyen çevreye duyarlı firmaların (EGAM Ziraat/Afyonkarahisar) kullandığı ilaçlarla yapılmakta ve doğal tedbirlerden sinek tutucu kullanılmaktadır.

Otelde odaların ortalama olarak %50'si sigara içilmez olarak ayarlandığı tespit edilmiştir. Oteller personellerine deterjan ve dezenfektanları kullanırken kullanım miktarı konusunda ve mutfak, teknik bölümlerinde kullanılan cihazların tasarruflu ve verimli kullanılması konusunda otel dışından getirilen çevre mühendisleri tarafından eğitim verilmektedir. Otellerin hiçbirinde, misafirlerin kullanımı için bisiklet imkânı sağlamadığı görülmüştür.

3.4. YEŞİL YILDIZ KAMPANYASININ HEDEF KİTLESİ

Yeşil Yıldız kampanyasının hedef kitlesi Kültür ve Turizm Bakanlığında Turizm İşletmesi Belgeli turizm tesisleri ile turizm sektörü ile doğrudan bağlantılı sivil toplum örgütleridir. Gerekli kriterleri sağladıkları takdirde “Yeşil Yıldız Belgesi”ni almaya hak kazanmaktadırlar (Özçoban, 2010).

Sonuç olarak; yeşil yıldız işletmelerde su ve doğal kaynakların tasarruflu kullanımını sağlar, enerji verimliliğinin artırılmasını, çevreye zararlı maddelerin tüketiminin ve atık miktarının azaltılmasını sağlar, orta vadeli maliyetleri azaltır, iş gücünün verimli şekilde kullanılmasını sağlar aynı zamanda; Yenilenebilir enerji kaynaklarının ve geri dönüşümlü maddelerin kullanımının teşvik edilmesini, diğer işletmelere göre rekabet üstünlüğü elde etmeyi ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın sağladığı Elektrik Enerjisi Desteğinden faydalanmayı sağlamaktadır. Otellerde, çevre bilincinin geliştirilmesi, bu bilince sahip kitle tarafından tercih edilme sebepleri arasındadır.

Yeşil Turizm, Turizm endüstrisinde en hızlı büyüyen sektörlerden arasındadır. Tatil planlayan bir turistin %56'sı tesislerin 'yeşil' olup olmadığını sorgulamaktadır. Yeşil Turizmi tercih eden turistlerin yıllık seyahat harcamalarının geleneksel bir turistten 2000 Dolar daha fazla olmakla birlikte; yeşil turizmi tercih eden turistlerin yarısından fazlasının bir destinasyonda 8-14 gün boyunca konakladığı görülmektedir (Yeşil Yıldız Bilgi Broşürü, 2016).

İKİNCİ BÖLÜM

TERMAL OTEL İŞLETMELERİ

1. TERMAL OTEL İŞLETMELERİ VE ÖZELLİKLERİ

Thermal sözcüğü, Almanca'dan türetilmiş olup Türkçe'de "termal" olarak kullanılmaktadır. Uluslararası tanıma göre termal suyu; suyun en düşük olarak bir litresinde 1 gr. mineral veya karbondioksit gazı bulunduran ve ayrıca sıcaklığı 20°C'den fazla olan sıcak maden suyu olarak literatüre geçmiştir (Fidancı, 2002: 5).

Turizm Bakanlığı tarafından yapılan çalışmalarda termal turizm ise; mineralize termal sular ile çamurların, bölgenin kaynağındaki çevre ile iklimin, insan sağlığına katkı sağlamak üzere, uzman kişiler kontrolünde ve programında; fizik tedavi, rehabilitasyon, egzersiz, psikoterapi, diyet gibi destek tedavilerle ilişkili kür faaliyet ve uygulamalarını içeren ve iyileştirilen turizm hareketi olarak tanımlanmaktadır (Kozak 1996: 42). Başka bir tanıma göre termal turizm; insanların sürekli bulunduğu yerlerden geçici olarak ayrılarak, sağlıklarının yenilenmesi yâda sağlıklı bir yaşam için sağlıklı tatil gibi amaçlarla termal turizm hizmeti sunan işletmelere giderek, sunulan kür-sağlık, konaklama, yeme-içme gibi turizm hizmetlerinden yararlanmaları sonucu meydana gelmiş bir turizm çeşidi olarak adlandırılmaktadır (Sandıkçı, 2008).

2634 sayılı Turizm Teşvik Kanununun 37. maddesinin A bendi hükmüne göre "Turizm Yatırım ve İşletmeleri Nitelikli Yönetmeliği'nin 29. maddesine göre Termal Tesislerin tanımı şu şekildedir (Resmi Gazete, 10 Mayıs 2005); toprak, yer altı, deniz ve iklim kaynaklı doğal tedavi unsurlarının tedavi edici faktör olarak kullanıldığı kaplıcalar, içmece ve iklim kür merkezleri ile buralarda kurulan tedavi ve rekreasyon amaçlı üniteleri içerisinde bulunduran, işletmelerdir.

Kozak vd. (2001) nin yaptığı tanımda ise, Termal otel işletmeleri; kaplıca ve değişik banyo kürü olanaklarını, konaklama, yiyecek-içecek, eğlence faaliyetleri ve rekreatif faaliyetlerle bir bütün halinde sunan işletmelerdir. Bu işletmeler, şifalı suların bulunduğu yerlerde kurulmuş, kaplıcanın, içmenin, deniz suyunun, çamurun, banyonun, tedavi ve dinlenmenin bir arada sunulduğu işletmelerdir.

Bütün bu tanımlar dikkate alındığında termal otel işletmeleri; kaplıca, ılıca, deniz, çamur, içmeler gibi madensel ve mineral su kaynaklarının yakınında inşa edilen, konaklama, yeme-içme, eğlence gibi hizmetleri sunmanın yanı sıra, sağlığı koruma, tedavi olma veya tedavi imkânı sunma gibi termal kür ve spa merkezlerini bünyesinde bulunduran tesislere verilen isime denilmektedir.

Termal Turizm, daha çok yüksek gelir grubuna hitap ettiği için, diğer turizm işletmelerinden daha fazla gelir getirmektedir. Kalış süresinin uzun olması veya tıbbi tedavinin süreklilik arz etmesi gibi nedenler ile, girişimcilerin ve yatırımcıların ilgisini daha çok çekmektedir (Selvi 2000: 47).

Termal turizmin sağladığı faydaları şu şekilde sıralayabiliriz (Türkiye’de Sağlık ve Termal Turizm, 2016);

- *12 ay turizm yapma imkânı, tesislerde yüksek doluluğa ulaşılması,*
- *Daha fazla istihdam oluşturması, diğer alternatif turizm türleri ile kolay entegrasyon oluşturarak bölgesel dengeli turizm gelişmesinin sağlanması,*
- *İnsan sağlığını iyileştirici aktivitelerin yanında sağlıklı ve zinde insan yaratma, eğlence ve dinlenme olanaklarının da bünyesinde bulundurması,*
- *Kür merkezi entegrasyonuna sahip tesislerin maliyetini çabuk karşılaması aynı zamanda, karlı ve rekabet güce sahip yatırımlar olmasıdır*

Termal otel işletmelerine bakıldığında, diğer konaklama işletmelerinde arz edilen konaklama, yeme-içme, dinlenme ve eğlence gibi hizmetleri vermekle birlikte, en önemli amacı olan kür-spa uygulamaları ile destek ve tamamlayıcı teravileri de beraberinde sunan işletmeler olmasıdır (Kozak, 1992). Termal turizm işletmelerini diğer işletmelerden farklı kılan en önemli özelliği, termal tedavinin yapıldığı kür-spa hizmetlerini de bünyelerinde bulundurmalarıdır.

Termal otel işletmeleri konaklama, yeme-içme, tedavi, rekreasyon ve diğer birimleriyle donatılmış kompleks işletmelerdir. Ayrıca, termal otel işletmelerinde gerçekleştirilen faaliyetlerin öncelikli olarak insan sağlığını kazanmaya ve korumaya yönelik tedavi hizmetlerini sunuyor olması, konaklama, yeme-içme, eğlence, rekreasyon vb. hizmetleri de içermesi, bu işletmelerin kendilerine özgü pek çok özelliğinin de olduğunu ortaya çıkarmaktadır (Fidancı, 2002: 5).

Termal Otel İşletmelerini diğer turizm işletmelerinden ayıran özellikleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Aslan, 1992);

- *Termal otel işletmeleri, özellikle termal su kaynağı üzerinde ya da çok yakınlarında kurulan işletmeler olmakla beraber, termal kür merkezlerindeki tesislerde hasta ve sağlıklı insanlara bir arada hizmet sunan işletmelerdir.*
- *Termal otel işletmelerinde önemli oranda konusunda uzmanlaşmış personel çalışmaktadır. Çünkü buraya gelen misafirlerin büyük bir bölümü tedavi amaçlı gelmektedirler. Bu nedenle deneyimli doktor, fizyoterapist, diyetisyen, hemşire gibi sağlık personelleri ve uzman masör ve masözler çalıştırılmaktadır.*
- *Termal otel işletmelerinde konaklama, yeme-içme, dinlenme, tedavi birimleri dışında müşterilerin spor, yürüyüş, eğlence, güneşlenme, müzik, tiyatro gibi kültürel, sosyal ve sportif çalışmalarda yapabilecekleri alanlar da yer kurulmaktadır.*
- *Termal otel işletmeleri, sezonluk turizm faaliyeti olmaması ve özellikle belirli standartlara uygun olarak işletilmesi, termal turizm işletmelerinin gelirlerini ve diğer işletmelerin gelirlerinden daha fazla olmasını sağlamaktadır. Bu da yatırımın daha az zamanda geri dönmesini sağlamaktadır.*
- *Termal turizm işletmeleri, kar amaçlı işletmeler olarak faaliyet gösterdikleri gibi, termal tedavi masraflarını karşılamaya mali gücü yetmeyen dar gelirli vatandaşların bu etkinliklerden yararlanması için devletin bazı kuruluşları tarafından da sosyal amaçlarla da işletilmektedir.*
- *Termal kür, 21 gün gibi uzun süreyi kapsadığından konaklamalar da uzun süreli olmaktadır. Yapılan kür uygulamalarının başarılı olabilmesi için misafirlerin personele güvenmesi gerekmekte, bu nedenle personelin işimde deneyimli, uzman ve eğitilmiş kişiler olması gerekmekte ve çok sıklıkta değiştirilmemesi gerekmektedir.*
- *Termal turizm işletmelerinin misafir profili de diğer turizm işletmelerinden farklıdır. Bu işletmelere gelen misafirler farklı beklentiler içerisindedir. Termal amaçlı gelen misafirlerin bazıları sağlıklarına yeniden kavuşmak, bazıları da hem tatil yapmak hem de tedavi olmak ve zindelik kazanmak amacıyla termal merkezlere ziyaret gerçekleştirmektedir.*
- *Termal turizm işletmeleri, hem tıp ilminin gelişmelerini takip eden hem de turizmin gerektirdiği konaklama, eğlence, dinlenme, boş zamanları değerlendirme ve rekreasyon gibi hizmetleri sunan tesislerdir.*

Termal turizm işletmeleri diğer turizm işletmelerinden yukarıda sayılan farklılıkları gösterdiğinden bu işletmelerin çağdaş bir görünüme sahip olabilmesi için bu özellikleri göz önünde tutması gerekmektedir. Aynı zamanda termal turizm olayı, sadece fiziksel rahatsızlığı olan insanlara değil, sağlıklı ve sağlığının korunması ve iyileştirilmesi için de fizyolojik bir ihtiyaç olarak da görülmektedir.

Teknolojinin sürekli olarak yenilenmesi ve tıp dünyasının gün geçtikçe ilerlemesi, yeni ilaçların bulunmasına rağmen termal kür uygulamaları güncelliğini ve önemini kaybetmemektedir. Bu sebeple hastalıkların tedavisi, süreklilik arz eden ağrıların iyileştirilmesi, insanların bitkin ve yorgun hallerinin giderilebilmesi, işgücü ve verimliliğin yeniden kazanılması aynı zamanda, stresten uzaklaşmak için bazen en etkin ilaçlar bile çözüm yolu olmamaktadır. Bu durum da şifalı suların insanlar üzerinde ilaçlardan daha çok önem kazanmasına neden olmaktadır (Sandıkçı, 2008).

2. TERMAL OTEL İŞLETMELERİNDE İSTİHDAM

Turizm sektörü, emek yoğun hizmetin hâkim olduğu bir sektör olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple, turistlerin yapmış oldukları harcamaların turizm sektörüne doğrudan istihdam olanağı yarattığı gibi, bu sektöre yarar sağlayan diğer sektörlerle de dolaylı istihdam olanakları yaratma etkisi vardır. Sonuç olarak; turizm, ekonomide oluşturduğu genel istihdam etkisiyle ülkedeki toplam istihdamı etkilemektedir.

Turizm sektöründe, makineleşmeye gidilmesi belli bir oran dışında mümkün olamayacağından, sektörün meydana getirdiği istihdam oranı diğer sektörlerle göre daha fazladır. Diğer bir ifadeyle, turizm sektöründeki işletmelerin görevi ağırlama olduğundan, bu kişisel hizmetin makineleştirilmesi ve otomasyona dönüştürülmesi diğer sektörlerle bakıldığında sınırlı kalmakta, teknolojik yeniliklerin uygulanmasına rağmen yine de işlerin büyük bir kısmı insan gücü ile karşılanmaktadır.

Örneğin, otel odalarındaki yatakların düzeltilmesi, yemeklerin hazırlanması ve servisi, resepsiyon departmanının misafir geldiğinde karşılama hizmetini sunması gibi işler insan emeğine dayanmaktadır. Bu nedenle, turizmden elde edilen gelirlerin doğrudan istihdam etkisi yaratması kaçınılmazdır (Kılıç, 2000).

Bunun yanında, turizm sektörüne mal ve hizmet sunan yan sektörler de yeni iş olanakları sağlayarak dolaylı istihdam etkisi ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda, genel olarak turizm sektörünün ülke ekonomisinde üç farklı türde istihdam oluşturduğunu belirtmek gerekir. Bunlar;

- **Doğrudan İstihdam:** Turizm sektöründe tesise gelen turistin beklentilerini karşılayan otel, motel, restoran gibi yerlerde çalışmakta olan personelin yaratmış olduğu istihdam türüdür.
- **Dolaylı İstihdam:** Turistik arzı destekleyen, işletmeleri yapan inşaat sektörü, yiyecek içecek üreten tarım ve sanayi sektörü, ticaret sektörü gibi alanlarda çalışmakta olan personelin yarattığı istihdam türüdür.
- **Ek İstihdam:** Turizmden elde edilen gelirin harcanmasıyla meydana gelen ve uyarılmış istihdam olarak da bilinen bir istihdam türüdür. Market, kuyumcu, kuaför gibi işyerlerinde meydana gelen istihdam yükselişi bu kapsamda incelenebilir (Kılıç, 2000).

Turizmin ekonomik etkileri incelendiğinde, yeni istihdam olanağı oluşturma özelliği ile işsizlik oranının fazla olduğu ülkelerde önemli bir sektör haline gelmektedir. Bunun yanı sıra, turizm sektöründe makineleşmeye gidilmesinin mümkün olmaması nedeniyle, sektörün meydana getirdiği istihdam artışı diğer sektörlerle oranla daha yüksektir.

Turizm faaliyetlerinin, çevreye karşı daha duyarlı olması, birçok sektörü doğrudan etkilemesi, emek yoğun bir sektör olması ve istihdam oluşturma kapasitesinin fazla olması gibi nedenlerle yerel kalkınmada da olumlu etkiler yaratarak geliştirilmesi ve iyileştirilmesi gereken sektörler arasında yer almaktadır.

Turizm sektöründe çalışma şartları ve istihdam özellikleri göz önüne alındığında diğer sektörlerden farklılıklar göstermektedirler. Bu farklılıkların en başında; turizm, emek yoğun bir sektör olmakla birlikte, yüksek işgücüne ihtiyaç duymaktadır. Mevsimsel özellik taşıdığı için tam ve sürekli bir iş olarak görülmemektedir. Turizm sektöründe istihdam edilen işgücünün doğrudan turizm sektörüne mi hizmet ettiğini, yoksa bölge halkına mı hizmet sunduğunu saptamak zordur.

Turizmin alt sektörleri olan ulaştırma ve konaklamada çalışan bir personelin değişik zaman dilimlerinde günün 24 saati hizmet sunması söz konusudur. Turizm sektörü tarafından yaratılmış birçok meslek çeşidi fazla bir yetenek gerektirmemekle beraber bunlara örnek olarak; bahçıvanlık, temizlik işleri, satın alma ve depolamada çalışanlar gösterilebilir (Sarı, 2007).

Turizmde istihdamın pozitif yönde olması, talebinin artışına göre değişmektedir. Turizm talebinin yüksek olması, ülkeye ya da bölgeye olan turizm istihdamını da artıracaktır. Turizm istihdamı kendine özgü bazı özellikleri bünyesine barındırmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir (Page, 2005: 314):

- *Turizme bakıldığında belirsiz bir sektör olmasına karşın işgücü yaratmak için yüksek yatırımlar gerektiren bir sektördür.*
- *Turizm genellikle mevsimlik istihdam yaratır. Bu nedenle, talebin artış gösterdiği sezonlarda istihdam etkisi daha fazla yaşanmaktadır.*
- *İstihdamın büyük çoğunluğu konaklama ve yiyecek-içecek endüstrisinde görülmektedir.*
- *Turizm, vasıflı ve yarı vasıflı istihdam sağlar.*
- *İstihdam edilen işgören sayısı diğer sektörlerle göre yüksektir.*
- *İş görenler sektörün sunmuş olduğu çalışma şartlarından dolayı ailevi ve sosyal aktiviteler bakımından problemler yaşamakta bu gibi nedenlerden dolayı işgören çalışma ve ailevi yaşamında sıkıntılar çekmektedir.*
- *İstihdam yaratmak için ilk başlangıçta yatırım sermayesi çok yüksektir.*
- *Turizmde işgören devir hızı sürekli olarak yükselmiştir.*

İstihdam edilen bayan eleman sayısı, diğer sektörlerle bakıldığında daha yüksektir. Fakat ağır çalışma koşulları bayan çalışanların uzun süre istihdam edilmesini zorlaştırmaktadır. Yine uzun çalışma saatleri, personelin aile oluşturmasını güçleştiren etken olarak kabul edilmektedir (İçöz, 2005). Turizm sektörünün emek-yoğun bir sektör olması, ücretlerin az olması, çalışma saatlerinin çok uzun olması gibi sorunlar bayanların bu sektörde çalışmalarını engellemektedir. Sektörde çalışan bayanların ağır şartlarda istihdam edilmeleri ve düşük ücretlere mecbur bırakılmaları sektörün en önemli sorunları arasında yer almaktadır. Ücretlerin düşük olması, kalifiye elemanın azalmasına ve niteliksiz işgücünün hızlı bir seviyede artmasına sebep olmaktadır (Bıyıklı, 2015).

Turizmin istihdama olan katkısı turizmin gelişmesine ve turizm talebinin artışına bağlı bir şekilde artmaktadır. Turizmin gelişmesine paralel olarak turistik tesis yatırımlarının da devamlı olarak yükselmesi işgücüne olan talebini artırmaktadır. Bununla birlikte, turizmin mevsimlik özelliğinden dolayı talebin yoğunlaştığı dönemlerde turistik işletmelerde işgücüne olan talepte artacaktır. Sezonun sona ermesiyle işgücüne olan talep bir miktar azalsa da yine de bir devamlılık söz konusudur (Çeken, 2008).

Ancak termal otel işletmelerinde, mevsimlik turizm faaliyetinde olmaması ve özellikle standartlara uygun bir şekilde işletilmesi gibi nedenler ile istihdamda doğrudan olumlu etki yaparak artışa ve devamlılığa neden olmaktadır. Ayrıca termal oteller bünyesinde deneyimli doktor, fizyoterapist, diyetisyen, hemşire gibi sağlık personelleri ve uzman masör ve masözler çalıştırmak durumunda oldukları için, istihdam edeceği personel sayısı artış göstermekle beraber, personelin işinde deneyimli ve eğitilmiş kişiler olması ve sık sık değiştirilmemesi gerektiği için iş gücü devir hızı termal otellerde daha az yaşanmaktadır (Sandıkçı, 2008).

Türkiye'nin termal kaynaklarının belli bir bölümüne sahip olan Afyonkarahisar'da mevcut yedi adet beş yıldızlı otel işletmesinin yanında, iki adet beş yıldızlı otelin yapımı halan devam etmekte ve istihdama olan etkinin artması beklenmektedir. Termal otellerin açılması ile birlikte termal turizm sektöründe istidamın beş bin kişiye kadar ulaşacağı ve bu sayının yirmi fabrikada istihdam edilecek personel sayısına eş değer olduğu belirtilmektedir (Afyon Haber, 2016).

3. TERMAL OTEL İŞLETMELERİNDE PERSONEL ÖZELLİKLERİ VE DAVRANIŞLARI

Turizmde, teknolojideki büyük ilerlemelere rağmen verilen hizmetin insan emeği olmaksızın gerçekleştirilmesi imkânsızdır (Akoğlan ve Kozak, 1995). Buna en güzel örneklerden biriside servis hizmetleridir. Misafirler hizmet alırken ve kendilerine servis yapılırken, karşılarında güler yüzlü ve sıcak ilişkiler kurabilecek personeli daha çok tercih etmektedir. Bu da ancak insan emeği ve gücü ile sağlanabilmektedir.

Turizm sektörünü diğer sektörlerden ayıran en önemli özelliklerinden birisi, bu sektörün hizmet ve emek-yoğun sektör olmasıdır. Bu nedenle, turistik ürünlerde kaliteye ulaşabilmenin tek yolu da insan gücüne dayalı olması ön plandadır (Oral, 1994). Konaklama sektörü, kalifiye personel istihdam etme zorunluluğu olan sektörler arasındadır. Bu nedenle otel işletmeciliğinin temeli “insan gücüne” bağlıdır. Bu nedenle işletmelerde kalifiye işgörenlerin önemli hale gelmesi ile rekabet avantajını yakalamak isteyen işletmelerde en önemli unsur ve ele alınması gereken bir konu olmuştur. Buna bağlı olarak, otel işletmelerinde işgörenlerden en üst düzeyde fayda sağlanması, işgörelere daha fazla yatırım yapılmasına ve onları daha fazla tatmin etmeye bağlıdır (Bolat, 2000).

Otel işletmelerinde, bir üretim faktörü olarak değerlendirilen insan unsuru diğer işletmelere göre daha fazla önemlidir. Otel işletmelerinde telefona cevap vermek, misafirleri karşılamak ve uğurlamak, odaları temizlemek, yiyecekleri ve içecekleri hazırlayıp servis etmek, bulaşıkları yıkamak, servis yapmak, elektrik, klima, su tesisatlarını vb. tamir etmek, çalışanlar tarafından gerçekleştirilmektedir (Özcan, 2011). Bu nedenle geleceğe yönelik uzun vadeli düşünen oteller, bölümünde uzman, yetenekli ve kalifiye elemanlara sürekli olarak ihtiyaç duymaktadır.

Misafir ağırlama ve uğurlama olarak ifade edilebilecek bütün unsurların turizm konusunda bilinçli personelle yürütülmesi otelin başarılı olmasında önemli bir husustur. Otel işletmeciliğinde başarıdan bahsedebilmek için, tesis, yer ve konfordan daha çok personelin kaliteli hizmet sunmasına bağlıdır. Otel işletmelerinde insan kaynakları gerekli bilgi birikimi ve uygun özelliklere sahip değilse işletmede büyük bir eksiklikten bahsetmek mümkündür (Tütüncü ve Demir, 2003).

Otel işletmelerinde istihdam edilen personelin özelliği ve önemi göz ardı edilmeyecek kadar büyüktür. İşe uygun demografik özellikleri taşıması, mesleki yeterlilik, deneyim ve bilgi birikimine sahip bir personel olması, kişiyi diğerlerinden ayıran en önemli özelliklerdir. İşletmede personelin sayısal olarak fazlalığından çok, sahip olduğu özellikler bakımından taşıdığı nitelikler daha önemlidir. Yapılan işin kaliteli olması, çalışanların deneyimi ve nitelikleri ile ortaya konmaktadır. İşgücünün nitelikleri istihdam edilen personelin genel ve mesleki eğitim düzeyi ile de yakından ilgilidir (Özcan, 2011).

Otel işletmelerindeki bir işgören organizasyonların başarısında oldukça kilit rol oynamakta, özellikle otel işletmeciliği gibi hizmet sektöründe çok daha önemli hale gelmektedir. Çünkü otel işletmelerinde personelin büyük bir kısmı misafirlerle direkt diyalog halindedir. Misafirlerin memnun kalması, otelin konaklama ve yiyecek-içecek sunumu veya otelin diğer imkânları kadar personelin kibar olmasına, yardımsever ve çözüm odaklı olmasına, işinde tecrübeli ve bilgili olmasına, aynı zamanda kişisel ve fiziksel özelliklerine de bağlı bir unsurdur.

4. TERMAL OTEL İŞLETMELERİNDE ÇEVRE YÖNETİM UYGULAMALARI

Otel işletmeleri için Çevre Yönetimi üç maddede incelenebilir. Bunlar; Azaltmak, Yeniden Kullanmak ve Geri Dönüşüm şeklindedir. Çevreye verilmekte olan olumsuz etkiler ilk olarak satın alma süreci ile azaltılabilmektedir. Doğru satın alma süreci; çevreye olumsuz etkinin azaltılması, tasarruf edilmesi, geri dönüşüm için yeniden kullanma gibi en önemli adımları oluşturmaktadır. Bu nedenle işletmeler ilk olarak çevre dostu bir satın alma politikası oluşturmalı ve aşağıda verilen çevre dostu satın alma süreçlerini uygulamalıdır (Erdoğan ve Barış, 2007);

- Geri dönüşümlü olan ve yeniden kullanılabilen ürünlerin satın alınması ve bunların depolanması,
- Hizmetin üretimi ve sunumu esnasında en az atık bırakan, geri dönüşümlü, sağlıklı kutulanmış ürünlerin tercih edilmesi,
- Enerji tasarrufu sağlayan ürünlerin satın alınması ve kullanılması,
- Doğaya daha az zarar veren temizlik kimyasallarının satın alınması ve kullanılması gibi.

Konaklama işletmelerinde satın alma ve sunum süreci çevre dostu bir bakış açısıyla yeniden gözden geçirilmesi gereken konular arasındadır. Azaltma, yeniden kullanma ve geri dönüşüm programları hazırlanırken daha yeni ve az maliyetli teknolojilerin kullanılması gerekmektedir. Aynı zamanda konaklama işletmeleri satın alma, azaltma ve yeniden kullanma konusunda neler yapılacağına dair danışmanlık, rehberlik ve eğitim hizmeti almaları da gerekmektedir.

Erdoğan ve Barış (2007) çalışmalarında otel işletmelerinin çevre dostu satın alma politikasında temel kriterlerini yerine getiremedikleri ortaya çıkarmışlardır. Emeksiz vd.'nin (2007) bu konudaki bulguları ise şu şekildedir; işletmeler temizlik kimyasallarını satın alırken çoğunlukla (%75,4) çevre dostu olmasına dikkat etmekle birlikte, sadece %40,9'u geri dönüşümden elde edilen tuvalet kâğıdı, kâğıt havlu, kırtasiye vb. ürünleri misafir hizmetine kullanmaktadır. Oteller, odalarda bulunan şampuan kutularının doldurarak yeniden kullanmakta (%63,3) fakat reçel, tereyağı, bal vb. ürünleri hazır kutu olarak kullanmayı tercih etmektedirler (%76). Bu noktada satın alma sırasında seçilen ürünlerin hizmet sunumu aşamasına uygun olması işletmelerde dikkate alınmalıdır.

Araştırmada yararlanılan yeşil yıldızla sahip üç termal otel işletmesinde ise çevre yönetim uygulamalarına ilişkin olumlu ve olumsuz bulgular şu şekilde tespit edilmiştir;

- Otelerde çevre politikası ve eylem planı vardır. Oteller bünyesinde konusunda eğitim almış; Çevre Mühendisi, Çevre Danışmanı ve Ziraat Mühendisleri bulundurmaktadır.
- Otelerde, su tüketimi, enerji tüketimi, elektrik tüketimi, kimyasal maddelerin izlenmesi ve atık miktarının izlenmesi aylık olarak yapılmaktadır.
- Oteller, uluslararası kabul gören çevre yönetim sertifikalarından ISO 14001'e ve ÇED raporuna sahiptir.
- Otelerde, kullanılan tüm tesisat ve donanımların bakım ve onarımının periyodik olarak yetkili servise veya uzman kişilere yaptırılmaktadır.
- Otel odalarında, ısıtma ve soğutma kontrolünü merkezi kontrol sistemiyle yapılmakta, sadece 1 otel ek olarak termostat sistemini kullanmaktadır.
- Otel odalarında, yer alan cihaz ve makinelerin (mini-bar, klima vb.) yüksek verimli ve az elektrik tüketen teknolojide ve oda aydınlatılmasında az enerji tüketen aydınlatma elemanlarının (led, spot ışıkların) kullanımı söz konusudur.
- Otel odalarında, duş başlıkları ve musluklarda, akan suyun tasarrufuna yönelik özel armatürler (Fotoselli, Ayarlı gibi) kullanılmaktadır.

- Otel odalarında, dolum usulü (şampuan, sabun, duş bonesi, vb.) malzemeler kullanılmaktadır.
- Otellerin, tesiste kullandığı cihaz ve makineler (çamaşır yıkama, kurutma makinesi vb.) yüksek verimli ve az elektrik tüketen teknolojiye sahiptir.
- Otellerde enerji tüketiminin mümkün olan en düşük seviyede gerçekleşmesi sağlanmaktadır. Uygulamalara ilişkin örnekler incelendiğinde, Çin’de oteller enerji kullanımları için belirli bir kotaya sahip oldukları ve bu kota aşıldığı takdirde otellerin enerji kaynağının kesildiği görülmektedir. ABD’deki elektrik satışı yapan gruplar, otellere verimli enerji kullanımına katkıları nedeniyle binlerce dolar teşvik vermektedirler.
- Otellerde, termal su eşanjörlerden geçirilip fancoil sistemiyle (içerisine sıcak su aldığı zaman sıcak, soğuk su aldığı zaman soğuk üfleyen cihaz) ısıtılmaktadır. Saunalarda ise otomatik ısı algılama mevcuttur.
- Otellerde ısıtma, soğutma ve temiz sıcak su ihtiyacı yenilenebilir %100 jeotermal enerji (AFJET) kaynağından kullanılmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik sağlanmasında sadece bir otelin projesi vardır ve bir otelinde projesi hazırlanmaktadır.
- Otellerde kullanılan deterjan ve dezenfektanlar, kağıt, e-posta, e-fatura ve el terminali ISO 14001 belgelidir.
- Oteller, kullanılabilir restoran atıklarını Afyonkarahisar Belediyesi Hayvan Barınağına, artan kemikleri ise polis özel harekât timine (PÖH’lere) ya da kendi bünyelerindeki besi hayvan çiftliklerine göndermektedir.
- Otellerde personel tarafından zararlı atıklar (Yağ filtreleri, boya, floresan ampuller, toner, piller vb.) diğerlerinden ayrılmaktadır. Sadece bir otelde zararlı atıkların bertaraf edilmesi ve geri kazanılması için Süreko Atık Bertaraf Tesisi ile anlaşmaya varılıp ayrıştırma yapılmaktadır.
- Otellerde kullanılmayan malzemeler hurdacıya veya sosyal yardımlaşma ve dayanışma derneğine verilmektedir.
- Oteller, kahvaltıda tek kullanımlık paket ürünler kullanmamaktadır.

- Otel odalarındaki, yastık kılıfı, çarşaf, nevresim ve havluların misafirlerin isteğiyle değiştirilmektedir.
- Otelerde, çevre bilincinin artırılması, eylem planının uygulanması, deterjan ve dezenfektanları kullanırken kullanım miktarı konusunda, mutfak, teknik bölümlerinde kullanılan cihazların tasarruflu ve verimli kullanılması konusunda personele gerektiğinde eğitim vermekte periyodik olarak eğitim vermemektedir.
- Görüşme yapılan otelerde otel bünyesinde çevre faaliyetleri hakkında eğitim verebilecek yetkin personel sayısının az olduğu görülmektedir.
- Oteller misafirlerine, çevreye duyarlılık çalışmalarını yazılı ve görsel olarak duyurmakta ancak misafirlere faaliyetlerle ilgili herhangi bir bilgilendirme yapılmamakla birlikte, misafirlerin, yeşil yıldız ile ilgili ilgili görüşleri alınıp değerlendirilmemektedir.
- Tek kullanımlık içecek kutularının sunulmaması, bunun yerine cam şişe, premix vb. ürünlerin kullanılması gibi uygulamalar hiçbir otelde gerçekleştirilememektedir. Otellerin sadece ikisinde yenileme sonrası derinliği azaltılmış duşa kabin veya duş teknesi kullanılmaktadır.
- Hiçbir otel, misafirlerin kullanımını için bisiklet imkânı sağlanmamaktadır. Sadece iki otel çevreye duyarlılık çalışmaları nedeniyle (Orman fidanlığına fidan dikmek gibi) çevre ödülü almıştır.
- Otelerde açık ve kapalı mahallerde gürültü kirliliği konusunda önlemler alınmamaktadır. Sadece Afyon belediyesi bütün otellere gürültü için desibel ölçümü yapmak için geldiği görülmektedir.
- Oteller ellerindeki organik atıkları, gübre (kompost), yakıt (biyogaz), vb. şekilde değerlendirmemektedirler. Yerel yönetimlerle işbirliği halinde çalışma yapan işletmelerin sayılarının az olması, çalışmaların gönüllülükten ziyade zorunluluktan dolayı yapıldığı göstermektedir.

Bu doğrultuda termal otellerin yeşil yıldızla geçmelerinin nedenlerine bakıldığında; meydana gelen atık, su ve enerji tüketiminde azalma sağlayarak, maliyetlerini düşürmek, ayrıca, diğer termal otellere göre sektörde rekabet üstünlüğü sağlayarak, otelin imajına katkı sağlamak ve bölgede yenilikçi olarak fark yaratmak olduğu görüşmeler neticesinde tespit edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TERMAL OTEL ÇALIŞANLARININ ÇEVREYE DUYARLILIK UYGULAMALARINA İLİŞKİN ALGI DÜZEYLERİ

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın amacı ve önemi, evren ve örnekleme, araştırmanın varsayımları, sınırlılıkları ve araştırma soruları açıklanmış; veri toplama yöntemi ve verilerin analizinde kullanılan yöntemlere yer verilerek, yapılan uygulama sonucu elde edilen bulguların analiz edilmesiyle ulaşılan sonuçlara yer verilmiştir.

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışmada, Afyonkarahisar’da faaliyet gösteren “*Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisi*” belgesine (Yeşil Yıldız) sahip beş yıldızlı termal otel işletme çalışanlarının çevre duyarlılık uygulamalarını nasıl algıladıklarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu çerçevede çalışanların sahip olduğu demografik özellikleri ve otele yönelik özellikleri ile (çalıştıkları departman, çalışılan konum, otelde ve işletmelerindeki çalışma süreleri) çalıştıkları termal otellerdeki çevre duyarlılık uygulamalarına ilişkin algı düzeyleri araştırılmış ve sonuçlar değerlendirilmiştir.

Konuyla ilgili olarak yurtiçi literatür de yer alan herhangi bir çalışma olmaması çalışmayı özgün kılmakta ve Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisi Belgesine (Yeşil Yıldız) sahip termal otellerin uygulamayla ilgili olarak çalışanların algılamalarını değiştirmede önerilerin getirilmesi mevcut çalışmanın literatüre katkısı bakımından önemli kılmaktadır.

Ayrıca, Türkiye’de faaliyet gösteren konaklama işletmelerinin çevrenin korunması çevre bilincinin geliştirilmesi ve çevreye duyarlı yapılaşmanın ve işletmecilik özelliklerinin teşvik edilmesi amacıyla başlatılmış olan yeşil yıldız kampanyası vasıtasıyla, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından verilen Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisi (Yeşil Yıldız Simgesi) Belgesi almış tesislerin, çevrenin korunmasına katkıda bulunduğu varsayımıyla, söz konusu işletmenin; çalışanlarına bu konuda ne tür eğitimler verdikleri ve faydalar kazandırdığını vurgulamak açısından önemlidir.

Bu çerçevede araştırmada Afyonkarahisar’da bulunan yeşil yıldıza sahip beş yıldıızlı üç termal otel çalışanları üzerinde konuyla ilgili bir anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Böylelikle bu çalışmada, konuya ilişkin yeşil yıldıza sahip beş yıldıızlı üç termal oteldeki mevcut durum ortaya konulmuş, çalışanların demografik özellikleri, otele yönelik özellikleri; çalıştıkları departmanlar, çalıştıkları konum, otelde ve işletmelerindeki çalışma süreleri ile yeşil yıldıız uygulamalarındaki algılama düzeyleri arasında farklılık olup olmadığı belirlenmiştir. Bu konuda algı düzeylerindeki farklılığın ortadan kaldırılmasına yönelik ilgili işletmelerin politikalar geliştirmesine katkıda bulunarak konuyla ilgili literatüre katkı sağlayacağı dşnlmştir.

Buna ek olarak, turizm işletmelerinin en önemli işletme türünü oluşturan Termal Otel işletmelerinde çalışanlar üzerinde böyle bir araştırmanın daha önce yapılmaması da çalışmayı diğer çalışmalardan önemli ölçüde farklı kılmakta aynı zamanda yapılacak olan diğer çalışmalara da ışık tutmaktadır.

2. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

Araştırmada kullanılan çalışanların bireysel özelliklerini, yeşil yıldıızlı otelerde uygulanan vre duyarlılık uygulamalarının önem düzeylerini ve otellerin bu konudaki uygulama düzeylerine ilişkin çalışanların düşüncelerini kapsayan anketlerin, çalışanlar tarafından ölçeklerde bulunan her bir ifadeyle ilgili gerçek durumu yansıtacak şekilde özgürce cevap verdiği, bu yanıtların güvenilir olduğu, verilerin zmlenmesinde kullanılan istatistikî yöntemlerin ise amaca uygun olarak seçildiği varsayılmıştır.

Veri toplama aracı olarak belirlenen ölçeklerde yer alan sorularla araştırma konusunun test edilmesi açısından sayı ve anlam bakımından yeterli olacağı, söz konusu olgularla ilgili tüm detayları da kapsadığı varsayılmıştır. Yeşil Yıldıızlı otelerde uygulanan vre duyarlılık uygulamaları bağımlı değişken olarak kabul edilmiş olup, çalışanların sahip olduğu (sosyo/demografik özellikleri) bireysel özellikleri, otele yönelik özellikleri ve diğer değişkenlere göre vre duyarlılık uygulamalarına karşı tutumlarında farklılıklar olduğu varsayılmıştır.

3. ARAŞTIRMANIN SORULARI

Araştırmanın temeli çevre duyarlılık uygulamalarının (ÇDU) termal otel çalışanları tarafından nasıl algılandığını belirlemeye yöneliktir. Konuyla ilgili olarak geliştirilen araştırma soruları aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- Termal otellerin ÇDU'na verdikleri **önem düzeyi ve uygulama düzeyinin karşılaştırılmasında** çalışanların algılarında anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- Termal otellerin ÇDU'na verdikleri **önem düzeyi ve uygulama düzeyinde belirlenen boyutlara göre karşılaştırılmasında** çalışanların algılarında anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- Termal otellerin ÇDU'na verdikleri önem düzeyi çalışanların algılarında **cinsiyet durumuna göre** anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- Termal otellerin ÇDU'na verdikleri önem düzeyi çalışanların algılarında **medeni durumuna göre** anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- Termal otellerin ÇDU'nun uygulama düzeyi çalışanların algılarında **cinsiyet durumuna göre** anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- Termal otellerin ÇDU'nun uygulama düzeyi çalışanların algılarında **medeni durumuna göre** anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- ÇDU'nı termal otellerin uygulama düzeyi çalışanların algılarında **çalıştıkları departmana göre** anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- ÇDU'nı termal otellerin uygulama düzeyi çalışanların algılarında **çalıştıkları konuma göre** anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- ÇDU'nı termal otellerin uygulama düzeyi çalışanların algılarında **eğitim durumuna göre** anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- ÇDU'nı termal otellerin uygulama düzeyi çalışanların algılarında **yaş değışikenine göre** anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- ÇDU'nı termal otellerin uygulama düzeyi çalışanların algılarında **gelir durumuna göre** anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- ÇDU'nı termal otellerin uygulama düzeyi çalışanların algılarında **kendi işletmesinde çalıştığı süreye göre** anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

- ÇDU'nu termal otellerin uygulama düzeyi çalışanların algılarında *otel sektöründe çalıştığı süreye göre* anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- ÇDU'nun *önem düzeyi ve uygulama düzeyi arasındaki ilişkinin belirlenmesinde* çalışanların algılarında anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmaya özgü bazı sınırlamalar söz konusudur. Bir anket araştırmasında her zaman karşılaşılabilecek evren, örneklem seçimi, ölçme ve anket formunun doldurulmasındaki cevaplama hatalarının bu araştırmada da olabileceği düşünülmektedir. Türkiye’de termal otel işletmelerinde çalışanlar üzerinde böyle bir araştırmanın daha önce yapılmaması, araştırma sürecinde karşılaşılan eksikliklerin başında gelmektedir. Bu eksiklik bir bakıma, ilgili alan-yazına katkıda bulunmak için bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Araştırmada veri toplamada anket tekniğinden yararlanılacağından bazı sorunlarla karşılaşmak olasıdır. Bu doğrultuda çeşitli nedenlerden dolayı (örneğin; çalışanların bu tür uygulamalarda ankete verecekleri cevapların üst yönetime iletileceği düşüncesi) anketi cevaplayanların rahat ve özgürce cevap vermemeleri ve bunun bir sınırlılık doğurması olası bir düşüncedir. Bu durum göz önüne alınarak ankete cevap veren çalışan sayısının artmasına katkı sağlaması amacıyla kullanılacak anketlerde “isim” belirtilmesine gerek olmadığı ve kimlik bilgileri kesinlikle başkalarıyla paylaşılmayacaktır” şeklinde açıklama eklenmiştir. Bu sınırlılık başta olmak üzere araştırma sürecinin sınırlılıkları aşağıdaki verilmiştir;

- Araştırma Afyonkarahisar’daki Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisi belgesine sahip 3 adet beş yıldızlı termal otel işletmesiyle sınırlı olması dolayısıyla sonuçların tüm Türkiye’deki termal otellerdeki çalışanlara genelleştirilmesi mümkün olmayacaktır. Bu nedenle çalışma, sadece bu işletmelerin çalışanlarıyla sınırlıdır.
- Araştırma sonuçları diğer turizm tesisleriyle (sahil otelleri, şehir otelleri gibi) karşılaştırma imkânı sağlamamaktadır.

- Çalışanların büyük çoğunluğunun otellerde uygulanan çevre duyarlılık uygulamalarından haberdar olmamaları nedeniyle araştırma sonuçlarının sınırlı olduğu düşünülebilir.
- Çalışmaya ilişkin diğer bir sınırlılık ölçütü de zaman, finansman kaynaklarının sınırlı olmasıdır.

5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın yöntemi kısmında sırasıyla; verilerin toplanması, araştırmanın evren ve örnekleme, veri analiz yöntemi ve güvenilirlik analizine yer verilmiştir.

5.1. VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ

Araştırmada veri toplama yöntemlerinden nicel araştırma yöntemi kullanılarak, anket tekniğinden yararlanılmıştır. Çalışma Afyonkarahisar ilindeki 5 yıldızlı ve Çevreye Duyarlı Konaklama Tesis Belgesine (Yeşil Yıldız) sahip termal otel çalışanlarına uygulanmıştır. Araştırmada, evrene ulaşma amaçlanmış olup evreni oluşturan çalışanlara elden anket formu verilip cevap almak suretiyle genel sonuçlar çıkarma amacı güdülmüştür. Anket uygulanan çalışanlara ulaşmada, Tesadüfi Örnekleme Yöntemi'nden yararlanılmıştır.

Anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Anketin birinci ve ikinci bölümünde Yeşil Yıldız sahibi otellerdeki Çevre Duyarlılık Uygulamalarına ilişkin bir liste verilmiştir. İlk bölümde çalışanlardan, Çevre Duyarlılık Uygulamalarının çalıştıkları oteller için önem düzeyini 5'li Likert doğrultusunda 1=hiç, 2=az, 3=orta, 4=çok, 5=tam şeklinde derecelendirilmeleri istenmiştir.

İkinci bölümde ise; çalışanlardan Çevre Duyarlılık Uygulamalarının çalıştıkları otellerde uygulanma düzeyini 1=hiç, 2=az, 3=orta, 4=çok, 5=tam şeklinde derecelendirilmeleri ve işaretlemeleri istenmiştir. Anketin birinci bölümünde 25, ikinci bölümünde 25 olmak üzere toplam 50 yargı vardır. Bununla birlikte bu ifadeler; 5'li Likert ölçeği tipinde beşerli gruplara ayrılmış ve boyutlar oluşturulmuştur. Ankette yer alan 25 yargının gruplaması şu şekilde verilmektedir; Çevre Yönetimi, Atık Yönetimi, Enerji Yönetimi, Su Yönetimi ve Hava Yönetimi şeklindedir.

Anketin üçüncü bölümünde ise, çalışanların sosyo-demografik özellikleri (yaş, cinsiyet medeni durum vb.) ve otele yönelik özellikleri (hangi departmanlar da çalıştıkları, çalıştıkları otellerde ve sektörde ne kadar süredir çalıştıkları vb.) (EK-1) de yer almaktadır.

Bu çalışmanın anket sorularının oluşturulmasında iki kaynaktan yararlanılmıştır. Birincisi; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü'nün oluşturmuş olduğu Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisleri İçin Sınıflandırma Formu'nda yer alan 122 maddeden yararlanılmıştır (EK-2).

İkincisi ise; Sun-Hwa Kim, (2009) tarafından yayınlanmış olan Yüksek Lisans tezindeki anket sorularından yararlanılmıştır. Bu konuyla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde; Özçoban (2010), Kement (2013), Yıldız (2012), Türker (2002), Durak (2008) benzer çalışmalarda, yazarlar farklı açılardan yaptığı araştırmalarda anket yöntemini tercih etmişlerdir. Kaymaz (2012) ise çalışmasını T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü'nün oluşturmuş olduğu Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisleri İçin Sınıflandırma Formu'nda yer alan 122 madde ile Marmaris bölgesinde bulunan üç, dört ve beş yıldızlı konaklama işletmelerinde yüz yüze görüşme yaparak araştırmasını tamamlamıştır.

Bu çalışma ise; termal otellerde gerçekleştirilmekte olan çevre duyarlılık uygulamalarının, çalışanlar tarafından ne kadar önemli bulunduğunu ve ne kadar uygulandığını ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada anket yönteminin tercih edilmesinin sebepleri ise; ankette çalışanlardan isimlerinin belirtmesini istenmemesi bu nedenle gerçek düşüncelerini yansıtmasında önemli bir rol oynayacağı düşünülmektedir. Anketlerin, geniş kitlelere ve çok sayıda insana uygulanarak, örneklemdeki temsil düzeyini ve geçerlik derecesini artırmak mümkün olmaktadır. Aynı zamanda para, zaman ve enerji bakımından tasarruf sağlaması ve çalışanlarla yüz yüze görüşmenin mümkün olamayacağı gibi nedenlerle anket yöntemi tercih edilmiş ve çalışmada uygulanmıştır (Aydın, 2006).

5.2. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Çevre Duyarlılık Uygulamalarının şehir otellerinin yanı sıra termal otellerde daha az oranda görülmesi ve bu konuda çalışanların algı düzeylerinin ortaya konulmasında, yapılan araştırmaların Türk turizm literatüründe bulunmaması gibi nedenlerle yürütülecek olan nicel araştırmanın evrenini; maliyet, ulaşım ve kolaylık açısından Afyonkarahisar'daki beş yıldızlı termal otel işletmelerinde çalışan işgörenler oluşturmaktadır. Örneklemi ise; Afyonkarahisar'daki beş yıldızlı Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisi Belgesine (Yeşil Yıldız) sahip üç termal otelde çalışan işgörenler oluşturmaktadır.

Araştırmada evrenin tamamına ulaşmak amaçlanmış olup, Afyonkarahisar'daki otel işletmeleri yöneticileri ile yüz yüze gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde, Afyonkarahisar'daki üç termal otelde evreni oluşturan 790 işgören olduğu tespit edilmiştir. Bu kapsamda araştırmaya ilişkin veri toplamadaki değişkenlerin nicel karakter taşıması aynı zamanda, evrenin içerdiği birim sayısının 10.000'den küçük olması göz önüne alındığında araştırmada örnekleme alım işlemi $n = N \cdot \sigma^2 \cdot Z_{\alpha}^2 / (N - 1) \cdot H^2 + Z2 \cdot \sigma2$ örnekleme formülü kullanılmıştır (Ural ve Kılıç, 2005: 41).

Bu bilgiler doğrultusunda;

$$n = \frac{790 \cdot 1^2 \cdot 1,96^2}{(790 - 1)0,1^2 + 1.962 \cdot 12} = 262$$

formül uygulamaya konulduğunda minimum 262 örneklem sayısına ulaşılmaktadır. Belirlenen 262 örneklem sayısına, araştırmada tabaka olarak ele alınan beş yıldızlı yeşil yıldız sahibi termal oteller için evreni temsil edebilmesi adına ayrı ayrı ulaşılması gerektiği göz önüne alınarak, bu doğrultuda hata payı, güvenilirlik düzeyi ve eksik dolum ya da geri dönmeyen anketler de dikkate alınarak 262 anketin üzerine çıkılması amaçlanmıştır.

Bu doğrultuda 315 adet anket formu elden dağıtılmış olup geçersiz sayılan 52 anket formu çıkarıldıktan sonra 263 adet anket formu değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

5.3. VERİ ANALİZ YÖNTEMİ

Ölçekleri oluşturan her bir madde beşli Likert tipi derecelendirmeye tabi tutulmuştur. Toplanan veriler istatistiki açıdan incelenmiş olup, çalışanların çevre duyarlılık uygulamalarının otel için önem düzeyi ve uygulama düzeyine yönelik görüşleri ve çalışanların bireysel özelliklerine göre (sosyo-demografik ve otele yönelik özellikleri) dağılımları frekans ve yüzde yöntemi ile verilmiştir. Buna ilave olarak, anketin birinci, ikinci ve üçüncü bölümünde yer alan, “Çevre Duyarlılık Uygulamalarının Otel İçin Önem Düzeyi” ve “Çevre Duyarlılık Uygulamalarının Otelde Uygulanma Düzeyi” ne ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik frekans ve yüzde dağılımlarının yanı sıra aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanarak tablo halinde sunulmuştur.

Ayrıca kullanılan ölçeklerin güvenilirlik analizinin tespitinde ise Cronbach's Alpha katsayısından faydalanılmıştır. Araştırma kapsamındaki termal otel çalışanlarının otel için Çevre Duyarlılık Uygulamalarının önem düzeyi ve otel için Çevre Duyarlılık Uygulamalarının çalışılan otellerde uygulanma düzeyi ne kadardır? sorularına ilişkin görüşleri çalışanların bireysel özelliklerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği parametrik testlerden bağımsız örneklem için T Testi (independent samples t test) ve Varyans Analizi (one way anova) ile çözümlenmiştir.

Çalışanların cinsiyet ve medeni durum değişkenine göre boyutlara ilişkin ifadeler verilen yanıtlar arasında istatistikî açıdan anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla “t-testi”; yaş grubu, gelir düzeyi, öğrenim durumu, işletmede ne kadar süredir çalıştıkları, otelcilik sektöründe ne kadar süredir çalıştıkları, çalıştıkları konum ve çalıştıkları departmana göre boyutlara ilişkin ifadeler verilen yanıtlar arasında herhangi bir farklılık olup olmadığının belirlenmesinde ise “Varyans Analizi” kullanılmıştır. Çalışanların otelleri çevre duyarlılık uygulamalarına ilişkin verdikleri önem ve uygulama düzeyinin etkisinin belirlenmesinde ise Korelasyon Analizinden faydalanılmıştır.

Araştırmada parametrik testlerin kullanılmasının nedeni ise; verilerin nicel özellik taşıması, örnekleme oluşturan birimlerin (deneklerin) evrenden yansız olarak seçilmesi, örneklem büyüklüğünün 10'dan az olmaması, varyansların homojen olma şartlarını taşımasından kaynaklanmaktadır (Ural ve Kılıç, 2011).

5.4. GÜVENİRLİK ANALİZİ

Geçerlik, ölçülmek istenen şeyin ölçülebilmiş olma derecesidir. Bir ölçmenin geçerli olabilmesi, onun güvenilir olmasına bağlıdır (Karasar, 2009). Güvenirlik, aynı şeyin bağımsız ölçümleri arasındaki kararlılık derecesi olarak yorumlanmaktadır. Bilimsel çalışmanın ilk şartlarından olan güvenirlilik, korelasyon katsayısı (r) ile hesaplanır ve sıfır ile bir arasında değişen değerler almaktadır (Ural ve Kılıç, 2005: 219).

Araştırmada, ölçeklerin güvenirlilik analizine yönelik olarak Cronbach's Alpha değerleri hesaplanmıştır. Değer bir (1.00)'e doğru yaklaştıkça, güvenirliliğin daha yüksek olduğu kabul edilmektedir. Ölçeğin güvenirliliği hesaplanırken aşağıdaki gibi bir derecelendirme dikkate alınır (Özdamar, 1999, Arslan, 2009, Kalaycı, 2006);

$0,00 \leq \alpha < 0,40$	Ölçek güvenilir değil,
$0,40 \leq \alpha < 0,60$	Düşük güvenirlilik,
$0,60 \leq \alpha < 0,80$	Ölçek güvenilir,
$0,80 \leq \alpha < 1,00$	Ölçeğin güvenirliliği yüksek.

Tablo 5'te, işgörenlerin ÇDU'na ilişkin gerçekleştirilen güvenirlilik analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 5: Katılımcıların Çevreye Duyarlılık Uygulamalarına İlişkin Güvenirlilik Analizi

Ölçek/Alt Ölçek	Madde Sayısı	Cronbach's Alfa
Çevre Yönetimi	5	0,797
Atık Yönetimi	5	0,781
Enerji Yönetimi	5	0,86
Su Yönetimi	5	0,776
Hava Yönetimi	5	0,801
Genel ÇDU Önem Ölçeği	25	0,929
Çevre Yönetimi	5	0,719
Atık Yönetimi	5	0,792
Enerji Yönetimi	5	0,836
Su Yönetimi	5	0,604
Hava Yönetimi	5	0,760
Genel ÇDU Uygulama Ölçeği	25	0,917
ÇDU Önem ve Uygulama Ölçeği	50	0,936

ÇDU: Çevre Duyarlılık Uygulamaları

Tabloya göre ÇDU'nun önem düzeyine ilişkin genel güvenilirlik katsayısı 0,929 olarak hesaplanmıştır. ÇDU'nun otellerde uygulanma düzeyine ilişkin gerçekleştirilen güvenilirlik analizi sonuçlarına göre, uygulama düzeyine ilişkin genel güvenilirlik katsayısı 0,917 olarak hesaplanmıştır. ÇDU'nun hem önem düzeyi hem de uygulama düzeyine ilişkin gerçekleştirilen güvenilirlik analizi sonuçlarına göre genel güvenilirlik katsayısı 0,936 olarak hesaplanmıştır.

Gerçekleştirilen güvenilirlik analiz sonuçlarının, özellikle sosyal bilimler alanında gerçekleştirilen araştırmalar için güvenilir sonuçlar olarak kabul edilebileceğini belirtmek mümkündür. Çünkü araştırmalarda Cronbach Alpha katsayısı kullanılarak temel alınan güvenilirlik analizlerinde, söz konusu bu katsayılar, ölçek türüne göre değişse de, sosyal bilimlerde genel olarak 0,60'ın üzerinde olması, kullanılan ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir (Ural ve Kılıç, 2011). Bu kapsamda, araştırmada kullanılan ölçeklerin, gerek her bir boyutuna gerekse geneline ilişkin güvenilirlik katsayıları, belirtilen oranın üzerinde olması ölçeğin güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer taraftan, araştırmada kullanılan tüm ölçeklerin daha önce konuyla ilgili yapılan çalışmalarda içerik ve yapısal geçerliğinin sağlanmasında katkı sağlamak için, konuyla ilgili olarak çalışma ve araştırmalar yapılmış, alanında uzman kişilere, anket formları gösterilmiş ve "anketin kapsam, içerik, ifade sayısı, anlaşılabilirlik, yeterlilik vb. gibi hususlar hakkındaki görüş ve katkıları alınarak ankete son hali verilmiştir.

Araştırmanın bundan sonraki bölümünde, araştırmaya katılan çalışanlar tarafından cevaplanan anketlerin analizi sonucu elde edilen bulgulara yer verilmiş, araştırmanın amacı doğrultusunda yorumlanmıştır.

6. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde, öncelikle Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisi Belgesine (Yeşil Yıldız) sahip beş yıldızlı termal otel işletmelerinde çalışan işgörenlerin bireysel özelliklerine ilişkin bulgular sunulmuş olup, aynı zamanda çevre duyarlılık uygulamalarının otel için önem düzeyine ve otelde uygulanma düzeyine yönelik bulgulara yer verilmiş olmakla birlikte önem ve uygulama düzeyine yönelik bulgular arasında her bir yargıda ve belirlenen her bir boyutta karşılaştırma yapılmıştır.

Diğer taraftan, otellerin çevre duyarlılık uygulamalarının otel için önemi ve otelin uygulama düzeyi arasındaki ilişki ve etkinin belirlenmesine yönelik korelasyon analizlerinin sonuçları sunulmuştur.

6.1. KATILIMCILARIN BİREYSEL ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Çalışmada değerlendirmeye alınan 263 ankete cevap veren işgörenlerin bazı bireysel özelliklerine ilişkin istatistiki veriler Tablo 6'da sunulmuştur. Araştırmaya katılan 263 kişiden %39,9'u kadın, %60,1'i erkektir. İş görenlerin yaş grupları incelendiğinde çoğunluğu 25-34 yaş arası (%41,1) işgörenler oluştururken, küçük bir bölümünü ise 55-64 (%1,5) yaş arası işgörenler oluşturmaktadır.

Katılımcıların medeni durumlarına ilişkin verilere bakıldığında işgörenlerin; %39,9'u (105 kişi) bekâr ve % 60,1 (158 kişi) evlidir. Görüldüğü gibi, medeni durum ve cinsiyet değişkenlerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları aynıdır.

Tablo 6: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Değişkenler	Gruplar	f	%
Cinsiyet	Kadın	105	39,9
	Erkek	158	60,1
Yaş Grubu	18-24 yaş	53	20,2
	25-34 yaş	108	41,1
	35-44 yaş	82	31,2
	45-54 yaş	16	6,1
	55-64	4	1,5
Medeni Durum	Bekâr	105	39,9
	Evli	158	60,1
Eğitim Durumu	İlköğretim	69	26,2
	Lise	106	40,3
	Ön lisans	43	16,3
	Lisans	42	16,0
	Y. Lisans/Doktora	3	1,1
Gelir Durumu	1001-1500 TL	207	78,7
	1501-2000 TL	26	9,9
	2001-2500 TL	7	2,7
	2501-3000 TL	16	6,1
	3001-3500 TL	2	0,8
	3501 TL ve üzeri	5	1,9

İş görenlerin eğitim durumları incelendiğinde %26,2'si (69 kişi) ilköğretim, %40,3'ü (106 kişi) lise, %16,3'ü (43 kişi) ön lisans, %16,0'ı (42 kişi) lisans ve %1,1'i ise (3 kişi) yüksek lisans ve doktora mezunudur. Araştırmaya katılan çalışanların büyük çoğunluğu lise mezunu olduğu görülmektedir. Bu sonuç Pelit'inde (2008) belirttiği gibi turizm sektöründeki kalifiye personel sorunu olduğunu işaret etmektedir.

İş görenlerin aylık gelirleri incelendiğinde % 80'in en alt düzeyde gelir elde ettiği (1001-1500 TL arası (%78,7), 1501-2000 TL arası (%9,9)) görülmektedir. Araştırmaya katılan çalışanların büyük çoğunluğunun 1001-1500TL gelir elde ettiği görülmektedir.

Tablo 7 incelendiğinde ise işgörenlerin çalıştıkları otele yönelik özellikleri verilmiş olup; işgörenlerin çalıştıkları konumları incelendiğinde, 203 kişi (%77,2) çalışan, 34 kişi (%12,9) departman şefi, 20 kişi departman müdürü (%7,6), sadece 6 kişi (%2,3) genel müdür/genel müdür yardımcısı olarak işletmelerinde çalışmaktadır. Bu durum, ankete katılanların çoğunun çalışanlardan oluştuğunu göstermektedir.

İşgörenlerin çalıştıkları departmana ilişkin verilere bakıldığında, verilerin otel işletmelerindeki departmanlar içerisindeki işgören istihdamı ile orantılı olarak katılımcıların yoğun olarak yiyecek-içecek departmanında 70 kişi (%26,6) olduğu görülmektedir. Bu sayıyı sırasıyla kat hizmetleri departmanı 40 kişi (%15,2), termal/spada çalışanlar 38 kişi (%14,4), ön büro departmanı 31 kişi (%11,8), teknik hizmetler departmanı 25 kişi (%9,5), muhasebe/finans departmanı 20 kişi (%7,6), "Diğer" olarak adlandırılan (yönetim, güvenlik, halkla ilişkiler, hemşire vb.) alanlarda çalışanlar 18 kişi (%6,8), satış pazarlama departmanı 11 kişi (%4,2), insan kaynakları departmanı 6 kişi (%2,3), bilgi işlem departmanı 4 kişi (%1,5) takip etmektedir.

İş görenlerin kendi işletmesinde çalıştıkları süre incelendiğinde, 1 yıl veya daha az süre çalışan 62 kişi (%23,6), 2-4 yıl arası aynı işletmede çalışan 90 kişi (%34,2), 5-7 yıl arası 48 kişi (%18,3), 8-10 yıl arası 38 kişi (%14,4), 11 yıl ve daha fazla zaman çalışanlar 25 kişi (%9,5) bağlı buldukları işletmede çalışmaya devam etmektedir. Anket sonuçlarına göre işgörenlerin %57,8'lik kısmı işletmelerinde 4 yıldan daha az süre çalıştığı görülmektedir.

Tablo 7: Katılımcıların Çalıştıkları Otele Yönelik Özelliklerine Göre Dağılımı

Değişkenler	Gruplar	f	%
Çalışılan Konum	Genel Müdür/Genel Müdür Yrd.	6	2,3
	Departman Müdürü	20	7,6
	Departman Şefi	34	12,9
	Çalışan	203	77,2
Çalıştığınız Departman	Ön Büro	31	11,8
	Kat Hizmetleri	40	15,2
	Satış-Pazarlama	11	4,2
	Muhasebe/Finans	20	7,6
	Termal/Spa	38	14,4
	Yiyecek-İçecek	70	26,6
	İnsan Kaynakları	6	2,3
	Teknik Hizmetler	25	9,5
	Bilgi İşlem	4	1,5
	Diğer (güvenlik, halkla ilişkiler vb.)	18	6,8
İşletmede Çalışma Süresi	1 yıl veya daha az	62	23,6
	2-4 yıl	90	34,2
	5-7 yıl	48	18,3
	8-10 yıl	38	14,4
	11 yıl ve daha fazla	25	9,5
Sektörde Çalışma Süresi	1 yıl veya daha az	35	13,3
	2-4 yıl	69	26,2
	5-7 yıl	61	23,2
	8-10 yıl	40	15,2
	11 yıl ve daha fazla	58	22,1

İş görenlerin otel sektöründe çalışma sürelerine ilişkin verilere göre işgörenlerin; %26,2'si 2-4 yıl arası, %23,2'si 5-7 yıl, %22,1'i 11 yıl ve daha fazla, %15,2'si 8-10 yıl, %13,3'ü 1 yıl veya daha az turizm sektöründe çalışmaktadır. 5 yıl ve üzeri çalışanların %50,6'lık bir orana sahip olduğu görülmektedir.

Araştırmanın ilerleyen bölümlerinde ÇDU'nun otel için önem düzeyi ve uygulama düzeyine yönelik gerçekleştirilen betimsel istatistiklere, çalışanların sahip oldukları sosyo/demografik özellikleri (yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim, gelir durumu) ve otele yönelik özellikleri (çalışılan konum, kendi işletmesinde çalışma süresi, otel sektöründe çalışma süresi, çalıştığı departman) ile katılımcıların çevre duyarlılık uygulamalarında otel için önem düzeyi ve otelin uygulama düzeyi arasında anlamlı farklılıkların olup/olmadığına yönelik gerçekleştirilmiş t testi, aynı zamanda varyans analizi sonuçlarına da yer verilmiş ve yorumlanmıştır.

6.2. ÇEVRE DUYARLILIK UYGULAMALARININ OTEL İÇİN ÖNEMİNE YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde uygulamanın gerçekleştirildiği Çevreye Duyarlı Konaklama Tesis Belgesine Sahip (Yeşil Yıldız) beş yıldızlı termal otel işletmelerindeki işgörenlerin çevre duyarlılık uygulamalarının otel için önemine yönelik görüşleri içeren bulgular Tablo 8, 9, 10, 11, 12’de sunulmuştur. Uygulamalarda yer alan 25 soru 5’erli gruplara ayrılarak (Çevre Yönetimi, Atık Yönetimi, Enerji Yönetimi, Su Yönetimi, Hava Yönetimi) incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Tablo 8 incelendiğinde çevre yönetimi uygulamalarının önem düzeyine yönelik görüşlerden “Otelin ve otele hizmet veren/mal tedarik eden ana firmaların uluslararası kabul gören çevre yönetim sertifikalarına (EMAS, ISO 14000, ISO 14001 vb.) sahip olması” ifadesine işgörenlerin %0,8’i az önemli, %6,1’i orta düzeyde önemli, %30,0’i çok önemli ve **%63,1’i ise tamamıyla önemlidir** cevabını vermişlerdir. Bakıldığında genel anlamda % 93,1’ i bu uygulamanın otel için çok önemli olduğunu savunmaktadır.

Aritmetik ortalamadan da anlaşılacağı üzere ($\bar{x}=4,55$) söz konusu ifade işgörenlerin çevre yönetimi uygulamalarının önemine yönelik görüşlerden en önemli ifade olmuştur. Bu maddenin, otellerde yeşil yıldız almasında yerine getirmesi gereken temel kriterler arasında yer alması ve diğer maddelere göre işletmelere yeşil yıldız geçiş aşamasında daha fazla puan getirmesi nedeniyle katılımcılar tarafından en önemli ifade olarak seçilmiş olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Katılımcıların çevre yönetimi uygulamalarının önemine yönelik görüşlerden otel için en az önemli bulduğu ifadeler ise “Oteldeki misafirlere ve çocuk misafirlere tesise gelişte, çevreye duyarlılık politikası ve alınan önlemler hakkında bilgi verilmesi, destek ve katılımlarını sağlaması” ($\bar{x}=4,36$) olarak tespit edilmiştir. Bu boyutta en düşük aritmetik ortalama değerine sahip olan ifadeye ilişkin işgörenler; %1,9 az önemli, %8,4 orta derecede önemli, %41,1 çok önemli ve **%48,7 tamamıyla önemlidir** şeklinde görüş bildirmişlerdir. Bakıldığında diğer maddelere göre en düşük ortalamaya sahip olmasına karşın bu ifade % 90 ortalamayla çok önemlidir.

Tablo 8: Çevre Yönetimi Uygulamalarının Öneme Yönelik Betimsel İstatistikler

İfadeler	ÖNEM DÜZEYİ										$\bar{X}$	ss.
	HİÇ		AZ		ORTA		ÇOK		TAM			
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Otelin çevre politikasının olması	-	-	1	0,4	21	8,0	82	31,2	159	60,5	4,51	0,65
Çevre duyarlılık konusunda etkinlikler düzenlenmesi	-	-	2	0,8	20	7,6	101	38,4	140	53,2	4,44	0,66
Otelin personele eğitim vermesi	1	0,4	2	0,8	24	9,1	83	31,6	153	58,2	4,46	0,72
Çevre yönetim sertifikasının olması	-	-	2	0,8	16	6,1	79	30,0	166	63,1	4,55	0,64
Misafirlere çevreyle ilgili bilgi vermesi	-	-	5	1,9	22	8,4	108	41,1	128	48,7	4,36	0,71

Tablo 9 incelendiğinde, atık yönetimi uygulamalarının öneme yönelik görüşlerden “Oteldeki personelin, zararlı atıkları (Yağ filtreleri, piller, tıbbi atıklar vb.) diğerlerinden ayırması” ifadesine işgörenlerin %0,8’i az önemli, %4,2’si orta düzeyde önemli, %26,2’si çok önemli ve **%67,7’si ise tamamıyla önemlidir** cevabını vermişlerdir. Aritmetik ortalamadan da anlaşılacağı üzere ($\bar{X}=4,58$) işgörenlerin atık yönetimi uygulamalarında en önemli buldukları ifade olmuştur.

Tablo 9: Atık Yönetimi Uygulamalarının Öneme Yönelik Betimsel İstatistikler

İfadeler	ÖNEM DÜZEYİ										$\bar{X}$	ss.
	HİÇ		AZ		ORTA		ÇOK		TAM			
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Oteldeki personelin zararlı atıkları ayırması	3	1,1	2	0,8	11	4,2	69	26,2	178	67,7	4,58	0,71
Otelin yiyecekleri (hayır kurumlarına vb.) vermesi	4	1,5	3	1,1	13	4,9	70	26,6	173	65,8	4,53	0,77
Otelin geri dönüşüm ürünlerini kullanması	4	1,5	7	2,7	38	14,4	75	28,5	139	52,9	4,28	0,91
Oteldeki personelin atıkları ayırması	2	0,8	4	1,5	21	8,0	69	26,2	167	63,5	4,50	0,77
Oteldeki atık yağların imha etmesi	1	0,4	4	1,5	16	6,1	78	29,2	164	62,4	4,52	0,71

En düşük bulunan ifade ise “Otelin, misafir kullanımı sonrası geri dönüşüm ürünlerini satın alması/kullanması” ($\bar{X}=4,28$) olarak tespit edilmiştir. En düşük aritmetik ortalama değerine işgörenler; %2,7 az önemli, %14,4 orta derecede önemli, %28,5 çok önemli ve **%52,9 tamamıyla önemlidir** şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Tablo 10'a bakıldığında, enerji yönetimi uygulamalarının önemine yönelik görüşlerden “Otelde kullanılan cihaz ve makinelerin (Soğuk dolap, çamaşır yıkama ve kurutma makinesi vb.) yüksek verimli ve az elektrik tüketen teknolojiye olması” ifadesine işgörenlerin %0,8’i az önemli, %4,6’sı orta düzeyde önemli, %29,3’ü çok önemli ve **%65,4’ü ise tamamıyla önemlidir** cevabını vermişlerdir. İfadeye ilişkin aritmetik ortalamadan da anlaşılacağı üzere ($\bar{x}=4,59$) söz konusu ifade işgörenlerin enerji yönetimi uygulamalarının önemine yönelik görüşlerden en önemli buldukları ifade olmuştur.

Katılımcıların enerji yönetimi uygulamalarının önemine yönelik görüşlerden en az önemli buldukları ifade ise “Otelin, genel alanlarda sensörlü otomatik aydınlatma sistemlerini kullanması” ($\bar{x}=4,52$) olarak tespit edilmiştir. Bu boyutta en düşük aritmetik ortalama değerine sahip olan ifadeye ilişkin işgörenler; %1,1 hiç önemli değil , %1,1 az önemli, %6,1 orta derecede önemli, %27,4 çok önemli ve **%64,3 tamamıyla önemlidir** şeklinde görüş bildirmişlerdir.

En az önemli bulunan ifadeye ilişkin ortalamalara bakıldığında çalışanlar tarafından diğer maddelere göre % 90’ın üzerinde çok önemli görülmektedir. Enerji yönetim uygulamalarının önemine yönelik istatistiklere bakıldığında, her bir maddenin aritmetik ortalamaları birbiri ardı sıra gelerek ($\bar{x}=4,52$), ($\bar{x}=4,53$), ($\bar{x}=4,54$), çalışanlar tarafından uygulamaların her biri önemlidir ifadesi ortaya çıkmaktadır.

Tablo 10: Enerji Yönetimi Uygulamalarının Önemine Yönelik Betimsel İstatistikler

İfadeler	ÖNEM DÜZEYİ										$\bar{X}$	ss.
	HİÇ		AZ		ORTA		ÇOK		TAM			
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Otelde sensörlü aydınlatma olması	3	1,1	3	1,1	16	6,1	72	27,4	169	64,3	4,52	0,76
Oteldeki cihazların az elektrik tüketmesi	-	-	2	0,8	12	4,6	77	29,3	172	65,4	4,59	0,61
Otelin, cihazların bakımını uzman kişilere yaptırması	-	-	3	1,1	14	5,3	72	27,4	174	66,2	4,58	0,64
Oteldeki lambaların (led li) verimli olması	1	0,4	1	0,4	18	6,8	80	30,4	163	62,0	4,53	0,67
Yenilenebilir enerji kaynağının olması	1	0,4	1	0,4	19	7,2	74	28,1	168	63,9	4,54	0,68

Tablo 11 incelendiğinde su yönetimi uygulamalarının önemine yönelik görüşlerden “Otel genelinde düşük hızda su akışı sağlayan otomatik musluk/özel armatürleri kullanması” ifadesine işgörenlerin %0,8’i hiç önemli değil, %2,3’ü az önemli, %6,1’i orta düzeyde önemli, %31,6’sı çok önemli ve **%59,3’ü ise tamamıyla önemlidir** cevabını vermişlerdir. İfadeye ilişkin aritmetik ortalamadan da anlaşılacağı üzere ($\bar{x}=4,46$) söz konusu ifade işgörenlerin en önemli buldukları ifade olmuştur. Katılımcıların en az önemli bulduğu ifade ise “Otelin, misafirleri havlu ve çarşafı değiştirme sıklığının azaltılması konusunda teşvik etmesi.” ($\bar{x}=4,14$) olarak tespit edilmiştir. Bu boyuta ilişkin işgörenler; %1,9 hiç önemli değil , %4,9 az önemli, %14,1 orta derecede önemli, %35,0 çok önemli ve **%44,1 tamamıyla önemlidir** şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Tablo 11: Su Yönetimi Uygulamalarının Öneme Yönelik Betimsel İstatistikler

İfadeler	ÖNEM DÜZEYİ										$\bar{X}$	ss.
	HİÇ		AZ		ORTA		ÇOK		TAM			
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Otelin otomatik musluk/armatürler kullanması	2	0,8	6	2,3	16	6,1	83	31,6	156	59,3	4,46	0,77
Otelin su tasarruflu makineler kullanması	-	-	2	0,8	32	12,2	95	36,1	134	51,0	4,37	0,72
Otelin misafirleri teşvik etmesi	5	1,9	13	4,9	37	14,1	92	35,0	116	44,1	4,14	0,96
Otelin arıtılan suları kullanması	5	1,9	9	3,4	40	15,2	91	34,6	118	44,9	4,17	0,93
Otelin su tüketimini azaltan teknolojiler kullanması	2	0,8	6	2,3	36	13,7	95	36,1	124	47,1	4,26	0,83

Tablo 12’ye bakıldığında hava yönetimi uygulamalarının önemine yönelik görüşlerden “Otelin, bakteri oluşumunu önlemek için cihaz ve makineleri (Klima, çamaşır makineleri vb.) temizletmesi, bakım ve onarımlarını periyodik olarak yetkili servise veya uzman kişilere yaptırması” ifadesine işgörenlerin %0’ı hiç önemli değil, %0,8’i az önemli, %6,5’i orta düzeyde önemli, %27,0’ı çok önemli ve **%65,8’i ise tamamıyla önemlidir** cevabını vermişlerdir.

İfadeye ilişkin aritmetik ortalamadan da anlaşılacağı üzere ($\bar{x}=4,57$) söz konusu ifade işgörenlerin hava yönetimi uygulamalarının önemine yönelik görüşlerden en önemli bulduğu ifade olmuştur.

İş görenlerin en az önemli bulduğu ifade ise “Otelin mimari yapısının, konumunun ve yapı elemanlarının doğal havalandırmayı sağlayacak şekilde olması” ($\bar{x}=4,25$) olarak tespit edilmiştir. Bu boyutta en düşük aritmetik ortalama değerine sahip olan ifadeye ilişkin işgörenler; %1,5 hiç önemli değil , %0,4 az önemli, %18,6 orta derecede önemli, %30,4 çok önemli ve **%49,0 tamamıyla önemlidir** şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Tablo 12: Hava Yönetimi Uygulamalarının Önemine Yönelik Betimsel İstatistikler

İfadeler	ÖNEM DÜZEYİ										$\bar{X}$	ss.
	HIÇ		AZ		ORTA		ÇOK		TAM			
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Otelin doğal havalandırmaya elverişli olması	4	1,5	1	0,4	49	18,6	80	30,4	129	49,0	4,25	0,87
Otelin canlı bitkiler yetiştirmesi	1	0,4	10	3,8	18	6,8	87	33,1	147	55,9	4,40	0,80
Otelin nem oranını belli seviyede tutması	1	0,4	6	2,3	17	6,5	86	32,7	153	58,2	4,46	0,74
Otelin çevre etiketli ürünler kullanması	-	-	4	1,5	22	8,4	85	32,3	152	57,8	4,46	0,71
Oteldeki makinaların temizletmesi	-	-	2	0,8	17	6,5	71	27,0	173	65,8	4,57	0,64

Tablolardan da anlaşılacağı üzere beş boyutun aritmetik ortalamalarına bakıldığında atık yönetiminde bulunan “Otelde kullanılan cihaz ve makinelerin (Soğuk dolap, çamaşır yıkama ve kurutma makinesi vb.) yüksek verimli ve az elektrik tüketen teknolojide olması” ($\bar{x}=4,59$) **en fazla önemli bulunan ifade** olmuştur. Genel itibari ile işgörenlerin sorulara ilişkin görüşlerinin aritmetik ortalamaları birbirine yakın ve benzerdir. İş görenler çevre duyarlılık uygulamalarının otel için önemine yönelik olarak hazırlanan soruları ortalamanın üzerinde önemli bulmakta ve birbirine yakın ifadeler seçtikleri gözlemlenmiştir.

6.3. ÇEVRE DUYARLILIK UYGULAMALARINI OTELİN UYGULAMA DÜZEYİNE YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde uygulamanın gerçekleştirildiği Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisi Belgesine Sahip (Yeşil Yıldız) beş yıldızlı termal otel işletmelerindeki işgörenlerin çevre duyarlılık uygulamalarını otelin uygulama düzeyine yönelik görüşlerini içeren bulgular Tablo 13, 14, 15, 16, 17’de sunulmuştur.

Bu uygulamalarda yer alan 25 soru 5'erli gruplara ayrılarak (Çevre Yönetimi, Atık Yönetimi, Enerji Yönetimi, Su Yönetimi, Hava Yönetimi) incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Tablo 13 incelendiğinde çevre yönetimi uygulama düzeyine yönelik görüşlerden “Otelin, çevre politikası ve eylem planına sahip olması” ifadesine işgörenlerin %3,0'ı az uygulanmaktadır, %16,7'si orta düzeyde uygulanmaktadır, %31,9'u çok uygulanmaktadır ve **%47,1'i ise tamamıyla uygulanmaktadır** cevabını vermişlerdir. İfadeye ilişkin aritmetik ortalamadan da görüldüğü üzere ($\bar{X}$ =4,20) söz konusu ifadenin otellerde en çok uygulanan ifade olduğu görülmüştür. Daha önceden de belirtildiği gibi otellerin yeşil yıldızla geçerken bu maddelerin temel kriterler arasında yer alması, aynı zamanda işletmeninde temel kriterleri yerine getirmesi durumunda değerlendirmeye tabi tutulması nedeniyle, uygulama düzeyinde tamamıyla uygulandığı sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Tablo 13: Çevre Yönetimi Uygulama Düzeylerine Yönelik Betimsel İstatistikler

İfadeler	UYGULAMA DÜZEYİ										$\bar{X}$	ss.
	HİÇ		AZ		ORTA		ÇOK		TAM			
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Otelin çevre politikasının olması	3	1,1	8	3,0	44	16,7	84	31,9	124	47,1	4,20	0,90
Çevre duyarlılıkla ilgili etkinlikler düzenlemesi	5	1,9	15	5,7	67	25,5	94	35,7	82	31,2	3,88	0,97
Otelin personele eğitim vermesi	8	3,0	19	7,2	78	29,7	81	30,8	77	29,3	3,76	1,04
Çevre yönetim sertifikasının olması	3	1,1	14	5,3	43	16,3	79	30,0	124	47,1	4,16	0,96
Misafirlere çevre ile ilgili bilgi vermesi	32	12,2	48	18,3	77	29,3	61	23,2	45	17,1	3,14	1,25

Katılımcıların görüşüne göre otel tarafından en az uygulanan ifade ise “Oteldeki misafirlere ve çocuk misafirlere tesise gelişte, çevreye duyarlılık politikası ve alınan önlemler hakkında bilgi verilmesi, destek ve katılımlarını sağlaması” ($\bar{X}$ =3,14) olarak tespit edilmiştir. Aritmetik ortalama değerine sahip olan ifadeye ilişkin işgörenler; %12,2 hiç uygulanmamaktadır, %18,3 az uygulanmaktadır, %29,3 orta derecede uygulanmaktadır, %23,2 çok uygulanmaktadır ve **%17,1 tamamıyla uygulanmaktadır** şeklinde görüş bildirmişlerdir. Ortalamalara bakıldığında ifadenin % 60 civarında az uygulandığı görülmektedir.

Tablo 14'e bakıldığında atık yönetimi uygulama düzeyine yönelik görüşlerden "Oteldeki personelin, zararlı atıkları (Yağ filtreleri, floresan ampuller, piller, tıbbi atıklar vb.) diğerlerinden ayırması" ifadesine işgörenlerin %1,9'u hiç uygulanmamaktadır, %6,1'i az uygulanmaktadır, %13,3'ü orta düzeyde uygulanmaktadır, %34,6'sı çok uygulanmaktadır ve **%44,1'i ise tamamıyla uygulanmaktadır** cevabını vermişlerdir. İfadeye ilişkin aritmetik ortalamadan da anlaşıldığı gibi ($\bar{x}=4,12$) söz konusu ifadenin otellerde en çok uygulanan ifade olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 14: Atık Yönetimi Uygulama Düzeylerine Yönelik Betimsel İstatistikler

İfadeler	UYGULAMA DÜZEYİ										$\bar{X}$	ss.
	HİÇ		AZ		ORTA		ÇOK		TAM			
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Oteldeki personelin zararlı atıkları ayırması	5	1,9	16	6,1	35	13,3	91	34,6	116	44,1	4,12	0,98
Otelin yiyecekleri hayır kurumlarına vermesi	10	3,8	15	5,7	33	12,5	98	37,3	107	40,7	4,05	1,05
Geri dönüşüm ürünlerini kullanması	8	3,0	21	8,0	65	24,7	90	34,2	79	30,0	3,80	1,05
Personelin atıkları ayırması	7	2,7	16	6,1	34	12,9	93	35,4	113	43,0	4,09	1,01
Atık yağları imha etmesi	3	1,1	16	6,1	49	18,6	102	38,8	93	35,4	4,01	0,94

Atık yönetim uygulama düzeyine yönelik görüşlerden en az uygulanan ifade ise, "Otelin, misafir kullanımı sonrası geri dönüşüm ürünlerini (Ofis malzemeleri, odalarda kullanılan havlu ve çarşaf lar vb.) satın alması/kullanması" ($\bar{x}=3,80$) olarak tespit edilmiştir. Bu boyutta en düşük aritmetik ortalama değerine sahip olan ifadeye ilişkin işgörenler; %3,0 hiç uygulanmamaktadır, %8,0 az uygulanmaktadır, %24,7 orta derecede uygulanmaktadır, %34,2 çok uygulanmaktadır ve **%30,0 tamamıyla uygulanmaktadır** şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Ortalamalara bakıldığında ifadenin %30 civarında az uygulandığı görülmekte aynı zamanda verilen önem düzeyine göre uygulanma düzeyinde düşük bir yüzdeye sahip olduğu görülmektedir.

Bu konuda otellerin misafirin memnuniyeti açısından misafiri kaybetmek istememesi gibi nedenlerden dolayı çalışanların bu uygulamada otellerini yetersiz görmesine neden olmuştur.

Tablo 15'e bakıldığında, enerji yönetimi uygulama düzeyine yönelik görüşlerden "Otelin, ısıtma ve temiz sıcak su ihtiyacını yenilenebilir enerji kaynaklarından (Güneş panelleri, Jeotermal enerji gibi) sağlaması" ifadesine işgörenlerin %1,9'u hiç uygulanmamaktadır, %5,3'ü az uygulanmaktadır, %16,0'ı orta düzeyde uygulanmaktadır, %23,6'sı çok uygulanmaktadır ve **%53,2'si ise tamamiyle uygulanmaktadır** cevabını vermişlerdir. İfadeye ilişkin aritmetik ortalamadan da anlaşılacağı üzere ($\bar{x}=4,20$) söz konusu ifade en çok uygulanan ifade olmuştur.

Tablo 15: Enerji Yönetimi Uygulama Düzeylerine Yönelik Betimsel İstatistikler

İfadeler	UYGULAMA DÜZEYİ										$\bar{x}$	ss.
	HIÇ		AZ		ORTA		ÇOK		TAM			
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Otelde sensörlü aydınlatma olması	-	-	14	5,3	38	14,4	95	36,1	116	44,1	4,19	0,87
Oteldeki cihazların az elektrik tüketecek teknolojide olması	1	0,4	12	4,6	56	21,3	10	38,0	94	35,7	4,04	0,88
Otelin, cihazların bakımını uzman kişilere yaptırması	5	1,9	17	6,5	68	25,9	83	31,6	90	34,2	3,89	1,01
Oteldeki lambaların (led li) verimli olması	4	1,5	15	5,7	48	18,3	88	33,5	108	41,1	4,06	0,97
Yenilenebilir enerji kaynağının olması	5	1,9	14	5,3	42	16,0	62	23,6	140	53,2	4,20	1,01

Enerji yönetim uygulama düzeyine yönelik görüşlerden en az uygulandığı ifade ise "Otelin, kullandığı cihaz ve makinaların, yüksek verimli ve az elektrik tüketmesi için bakım ve onarımının periyodik olarak yetkili servise veya uzman kişilere yaptırması" ($\bar{x}=3,89$) olarak tespit edilmiştir. Bu boyutta en düşük aritmetik ortalama değerine sahip olan ifadeye ilişkin işgörenler; %1,9 hiç uygulanmamaktadır, %6,5 az uygulanmaktadır, %25,9 orta derecede uygulanmaktadır, %31,6 çok uygulanmaktadır ve **%34,2 tamamiyle uygulanmaktadır** şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Tablo 16'ya bakıldığında su yönetimi uygulama düzeyine yönelik görüşlerden “Otel genelinde (Tuvalet, lavabo vb.) düşük hızda su akışı sağlayan otomatik musluk/özel armatürleri kullanması” ifadesine işgörenlerin %2,3'ü hiç uygulanmamaktadır, %7,2'si az uygulanmaktadır, %16,3'ü orta düzeyde uygulanmaktadır, %33,5'i çok uygulanmaktadır ve **%40,7'si ise tamamıyla uygulanmaktadır** cevabını vermişlerdir. İfadeye ilişkin aritmetik ortalamadan da anlaşılacağı üzere ($\bar{x}=4,03$) söz konusu ifade işgörenlerin su yönetimi uygulama düzeyine yönelik görüşlerden otellerde en çok uygulanan ifade olmuştur.

Tablo 16: Su Yönetimi Uygulama Düzeylerine Yönelik Betimsel İstatistikler

İfadeler	UYGULAMA DÜZEYİ										$\bar{X}$	ss.
	HİÇ		AZ		ORTA		ÇOK		TAM			
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Otelin otomatik musluk/armatürler kullanması	6	2,3	19	7,2	43	16,3	88	33,5	107	40,7	4,03	1,03
Su tasarruflu makine kullanması	7	2,7	15	5,7	40	15,2	113	43,0	88	33,5	3,98	0,97
Otelin misafirleri teşvik etmesi	36	13,7	49	18,6	74	28,1	62	23,6	42	16,0	3,09	1,26
Otelin artırılan suları kullanması	21	8,0	47	17,9	79	30,0	56	21,3	60	22,8	3,33	1,23
Su tüketimini azaltan teknoloji kullanması	7	2,7	34	12,9	61	23,2	84	31,9	77	29,3	3,72	1,09

Su yönetim uygulama düzeyine yönelik görüşlerden en az uygulandığı ifade ise “Otelin, misafirleri havlu ve çarşafı değiştirme sıklığının azaltılması konusunda teşvik etmesi” ($\bar{x}=3,09$) olarak tespit edilmiştir. Bu boyutta en düşük aritmetik ortalama değerine sahip olan ifadeye ilişkin işgörenler; %13,7 hiç uygulanmamaktadır, %18,6 az uygulanmaktadır, %28,1 orta derecede uygulanmaktadır, %23,6 çok uygulanmaktadır ve **%16,0 tamamıyla uygulanmaktadır** şeklinde görüş bildirmişlerdir. Ortalamaya bakıldığında ifadenin % 58 civarında az uygulandığı görülmektedir.

Tablo 17 incelendiğinde ise, hava yönetimi uygulama düzeyine yönelik görüşlerden “Otelin, çevresel olarak tercih edilen çevreye duyarlı temizlik ürünlerini kullanması” ifadesine işgörenlerin %1,1'i hiç uygulanmamaktadır, %7,6'sı az, %15,6'sı orta düzeyde uygulanmaktadır, %34,2'si çok uygulanmaktadır ve **%41,4'ü ise tamamıyla uygulanmaktadır** cevabını vermişlerdir.

Tablo 17: Hava Yönetimi Uygulama Düzeylerine Yönelik Betimsel İstatistikler

İfadeler	UYGULAMA DÜZEYİ										$\bar{X}$	ss.
	HIÇ		AZ		ORTA		ÇOK		TAM			
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Otelin doğal havalandırmaya elverişli olması	22	8,4	38	14,4	72	27,4	67	25,5	64	24,3	3,42	1,23
Otelin canlı bitkiler yetiştirmesi	8	3,0	25	9,5	55	20,9	98	37,3	77	29,3	3,80	1,05
Nem oranını belli seviyede tutması	7	2,7	24	9,1	36	13,7	88	33,5	108	41,1	4,01	1,07
Otelin çevre etiketli ürünler kullanması	3	1,1	20	7,6	41	15,6	90	34,2	109	41,4	4,07	0,98
Otelin makinaları temizlemesi	4	1,5	25	9,5	60	22,8	82	31,2	92	35,0	3,88	1,04

İfadeye ilişkin aritmetik ortalamadan da anlaşılacağı üzere ($\bar{X}=4,07$) otellerde en çok uygulanan ifade olmuştur. En az uygulanan ifade ise “Otelin mimari yapısının, konumunun ve yapı elemanlarının doğal havalandırmayı sağlayacak şekilde olması” ($\bar{X}=3,42$) olarak tespit edilmiştir. İşgörenler bu ifadeye; %8,4 hiç uygulanmamaktadır, %14,4 az uygulanmaktadır, %27,4 orta derecede uygulanmaktadır, %25,5 çok uygulanmaktadır ve **%24,3 tamamıyla uygulanmaktadır** şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Tablolara bakıldığında beş boyutun aritmetik ortalamasında hem çevre yönetiminde bulunan “Otelin, çevre politikası ve eylem planına sahip olması” ($\bar{X}=4,20$) hem de enerji yönetiminde bulunan “Otelin, ısıtma ve temiz sıcak su ihtiyacını yenilenebilir enerji kaynaklarından (Güneş panelleri, Jeotermal enerji vb.) sağlaması” ($\bar{X}=4,20$) ifadelerine ilişkin görüşler otellerde **tamamıyla uygulanan ifadeler** olmuştur. Genel itibari ile işgörenlerin sorulara ilişkin görüşlerinin aritmetik ortalamaları benzerdir fakat bulgulara bakıldığında, işgörenlerin verdikleri cevaplar neticesinde çevre duyarlılık uygulamalarına **verilen önem düzeyine göre uygulama düzeyi daha azdır** sonucu ortaya çıkmaktadır.

Çevre duyarlılık uygulamalarının otel için önem düzeyi ve otelin uygulama düzeyine göre karşılaştırılmasına yönelik bulgulara, Tablo 18 yer verilmiştir. Söz konusu bu bulgular katılımcıların yeşil yıldızla sahip beş yıldızlı termal otel işletmelerinde verdikleri önem düzeyi ve uygulama düzeylerinin her bir yargı arasında anlamlı bir farklılık göstermekte midir? araştırma sorusunu kapsamaktadır.

Tablo 18: Çevre Duyarlılık Uygulamalarının Önem Düzeyi ile Uygulama Düzeyinin Karşılaştırılmasına Yönelik Bulgular

Faktörler	İfadeler	ÖNEM DÜZEYİ		UYGULAMA DÜZEYİ		t	p
		$\bar{X}$	ss.	$\bar{X}$	ss.		
Çevre Yönetimi	Otelin çevre politikasının olması	4,51	0,65	4,20	0,90	5,307	0,000*
	Çevre duyarlılık konusunda etkinlikler düzenlemesi	4,44	0,66	3,88	0,97	8,820	0,000*
	Otelin personele eğitim vermesi	4,46	0,72	3,76	1,04	9,802	0,000*
	Otelin çevre yönetim sertifikalarının olması	4,55	0,64	4,16	0,96	7,264	0,000*
	Otelin misafirlere çevre konusunda bilgi vermesi	4,36	0,71	3,14	1,25	13,944	0,000*
Atık Yönetimi	Oteldeki personelin zararlı atıkları ayırması	4,58	0,71	4,12	0,98	7,219	0,000*
	Otelin yiyecekleri (hayır kurumlarına vb.) vermesi	4,53	0,77	4,05	1,05	7,190	0,000*
	Otelin geri dönüşüm ürünlerini kullanması	4,28	0,91	3,80	1,05	6,721	0,000*
	Oteldeki personelin atıkları ayırması	4,50	0,77	4,09	1,01	6,377	0,000*
	Oteldeki yağları mevzuata uygun şekilde imha etmesi	4,52	0,71	4,01	0,94	8,602	0,000*
Enerji Yönetimi	Otelde sensörlü aydınlatma olması	4,52	0,76	4,19	0,87	5,914	0,000*
	Oteldeki cihazların az elektrik tüketecek teknolojide olması	4,59	0,61	4,04	0,88	9,778	0,000*
	Otelin, cihazların bakımını uzman kişilere yaptırması	4,58	0,64	3,89	1,01	11,068	0,000*
	Oteldeki lambaların (led li) verimli olması	4,53	0,67	4,06	0,97	7,446	0,000*
	Otelin yenilenebilir enerji kaynaklarına sahip olması	4,54	0,68	4,20	1,01	5,564	0,000*
Su Yönetimi	Otelin otomatik musluk/armatürler kullanması	4,46	0,77	4,03	1,03	6,943	0,000*
	Otelin su tasarruflu makineler kullanması	4,37	0,72	3,98	0,97	5,980	0,000*
	Otelin misafirleri teşvik etmesi	4,14	0,96	3,09	1,26	11,475	0,000*
	Otelin arıtılan suları kullanması	4,17	0,93	3,33	1,23	9,481	0,000*
	Otelin su tüketimini azaltan teknolojiler kullanması	4,26	0,83	3,72	1,09	7,866	0,000*
Hava Yönetimi	Otelin doğal havalandırmaya elverişli olması	4,25	0,87	3,42	1,23	9,773	0,000*
	Otelin canlı bitkiler yetiştirmesi	4,40	0,80	3,80	1,05	8,276	0,000*
	Otelin nem oranını belli seviyede tutması	4,46	0,74	4,01	1,07	6,743	0,000*
	Otelin çevre etiketli ürünler kullanması	4,46	0,71	4,07	0,98	6,442	0,000*
	Oteldeki makinaların temizletilmesi	4,57	0,64	3,88	1,04	10,122	0,000*

*: p<0,05

Elde edilen bulgulara göre araştırma sorularına bağlı olarak geliştiren sorulardan biri olan “Yeşil Yıldıza sahip beş yıldızlı termal otel işletmeleri işgörenlerinin algıları otellerin ÇDU’na verdikleri önem düzeyi ve uygulama düzeyinde her bir yargının karşılaştırılmasında anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” araştırma sorusu değerlendirildiğinde katılımcıların ÇDU’nun oteller için önem derecesi ile otellerdeki uygulama düzeyindeki **her bir yargıya farklı yanıtlar verdikleri** ortaya çıkmaktadır ($0,000 < 0,05$).

Çevre duyarlılık uygulamalarının otel için önem düzeyi ve otelin uygulama düzeyinin boyutlara göre karşılaştırılmasına yönelik bulgulara Tablo 19’da yer verilmiş olup, söz konusu bu bulgular katılımcıların “Yeşil yıldıza sahip beş yıldızlı termal otel işletmeleri işgörenlerinin algıları otellerin ÇDU’na verdikleri önem düzeyi ve uygulama düzeyinde boyutlara göre karşılaştırılmasında anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” araştırma sorusunu içermektedir. Tablo 18’de her bir yargının analizinde çıkan sonuçta görüldüğü gibi, ÇDU’nun Çevre Yönetimi, Atık Yönetimi, Enerji Yönetimi, Su Yönetimi ve Hava Yönetimi boyutlarında da otel için önem düzeyi ve otelin uygulama düzeyine göre her bir boyutta anlamlı bir farklılık söz konusudur ($0,000 < 0,05$) (Tablo 19).

Tablo 19: Çevre Duyarlılık Uygulamalarının Önem Düzeyi ile Uygulama Düzeyinin Boyutlara Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Bulgular

İfadeler	ÖNEM DÜZEYİ		UYGULAMA DÜZEYİ		t	p
	$\bar{X}$	ss.	$\bar{X}$	ss.		
Çevre Yönetimi	4,46	0,50	3,83	0,71	13,980	0,000*
Atık Yönetimi	4,48	0,57	4,01	0,74	10,357	0,000*
Enerji Yönetimi	4,55	0,50	4,08	0,74	11,329	0,000*
Su Yönetimi	4,28	0,61	3,63	0,70	13,397	0,000*
Hava Yönetimi	4,43	0,56	3,84	0,77	12,039	0,000*

Sonuç olarak, her iki tablo incelendiğinde, her bir yargıda anlamlı bir farklılık ortaya çıktığı gibi, her bir boyutta da anlamlı bir farklılık ortaya çıktığı görülmektedir.

6.4. KATILIMCILARIN ÇEVRE DUYARLILIĞINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN BİREYSEL ÖZELLİKLERİNE GÖRE KARŞILAŞTIRILMASINA YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın bu başlığı altında işgörenlerin bireysel özellikleri ile ÇDU'na yönelik görüşleri karşılaştırılarak elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Elde edilen bulgulara bakıldığında “Yeşil Yıldızla sahip beş yıldızlı termal otel işletmeleri işgörenlerinin ÇDU'na otel için önemine yönelik algıları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” araştırma sorusunu içermektedir. Bulgular değerlendirildiğinde **sadece atık yönetimi boyutunda** anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Tablo 20 incelendiğinde, atık yönetimi hariç diğer boyutlarda anlamlılık bulunmazken ($p>0,05$) atık yönetimi boyutunda cinsiyete göre anlamlı bir farklılık söz konusudur ($p<0,05$). Bu doğrultuda, erkeklerin kadınlara göre, otelleri için atık yönetim uygulamalarını daha çok önemli bulduğu ($\bar{X}=4,52$) tespit edilmiştir ($0,001<0,05$).

Tablo 20: Çevre Duyarlılık Önem Düzeyinin Çalışanların Cinsiyet Durumuna Göre Karşılaştırılması

Boyutlar	Cinsiyet	$\bar{X}$	s.s.	t	p
Çevre Yönetimi	Kadın	4,46	0,54	-,145	0,363
	Erkek	4,47	0,48		
Atık Yönetimi	Kadın	4,42	0,68	-1,303	0,001*
	Erkek	4,52	0,48		
Enerji Yönetimi	Kadın	4,47	0,53	-2,054	0,075
	Erkek	4,60	0,48		
Su Yönetimi	Kadın	4,19	0,66	-1,916	0,268
	Erkek	4,34	0,58		
Hava Yönetimi	Kadın	4,40	0,59	-,590	0,713
	Erkek	4,44	0,55		

*: $p<0,05$

İş görenlerin bireysel özellikleri ile ÇDU'nun otel için önemine yönelik görüşleri karşılaştırılarak elde edilen bulgulara Tablo 21'de yer verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre “Yeşil Yıldızla sahip beş yıldızlı termal otel işletmeleri işgörenlerinin ÇDU'na otel için önem düzeyine yönelik algıları medeni duruma göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” araştırma sorusunu kapsamaktadır.

Sonuçlar değerlendirildiğinde **atık ve enerji yönetimi boyutunda** anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır.

ÇDU'nın otel için önemine yönelik görüşlerden çevre, su ve hava yönetimi boyutlarında anlamlılık bulunmazken ($p>0,05$) atık yönetimi ve enerji yönetimi boyutunda medeni duruma göre anlamlı bir farklılık söz konusudur ($p<0,05$). Bu doğrultuda evlilerin bekârlara oranla otelleri için atık yönetimini daha çok önemli buldukları ($\bar{X}=4,54$) sonucu ortaya çıkmıştır ($0,003<0,05$). Aynı zamanda, evlilerin otelleri için enerji yönetimini de daha çok önemsedikleri ($\bar{X}=4,62$) tespit edilmiştir ($0,000<0,05$).

Tablo 21: Çevre Duyarlılık Önem Düzeyinin Çalışanların Medeni Durumuna Göre Karşılaştırılması

Boyutlar	Cinsiyet	$\bar{X}$	s.s.	t	p
Çevre Yönetimi	Bekâr	4,40	0,56	-1,639	0,101
	Evli	4,51	0,46		
Atık Yönetimi	Bekâr	4,39	0,66	-2,026	0,003*
	Evli	4,54	0,48		
Enerji Yönetimi	Bekâr	4,45	0,58	-2,610	0,000*
	Evli	4,62	0,43		
Su Yönetimi	Bekâr	4,26	0,68	-,443	0,197
	Evli	4,29	0,57		
Hava Yönetimi	Bekâr	4,38	0,65	-1,167	0,060
	Evli	4,46	0,50		

*: $p<0,05$

İş görenlerin bireysel özellikleri ile ÇDU'nın otellerde uygulanma düzeyine yönelik görüşleri karşılaştırılarak elde edilen bulgulara Tablo 22'de yer verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre araştırma sorularından olan “Yeşil Yıldızla sahip beş yıldızlı termal otel işletmeleri işgörenlerinin ÇDU'nı otellerin uygulama düzeyine yönelik alguları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” araştırma sorusu değerlendirildiğinde **sadece hava yönetimi boyutunda** anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

ÇDU'nın otellerde uygulanma düzeyine yönelik çalışmada hava yönetimi hariç diğer boyutlarda çevre, atık, enerji ve su yönetiminin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır ($p>0,05$). Hava yönetimi boyutunda ise cinsiyete göre anlamlı bir farklılık söz konusudur ($p<0,05$).

Bu doğrultuda hava yönetimi konusunda kadınların erkeklere oranla uygulanma düzeyini yüksek buldukları ($\bar{X}=3,89$) tespit edilmiştir ($0,012<0,05$).

Tablo 22: Çevre Duyarlılık Uygulama Düzeyinin Çalışanların Cinsiyet Durumuna Göre Karşılaştırılması

Boyutlar	Cinsiyet	$\bar{X}$	s.s.	t	p
Çevre Yönetimi	Kadın	3,83	0,67	0,001	0,277
	Erkek	3,83	0,73		
Atık Yönetimi	Kadın	3,92	0,71	-1,759	0,544
	Erkek	4,08	0,76		
Enerji Yönetimi	Kadın	3,97	0,72	-1934	0,899
	Erkek	4,15	0,74		
Su Yönetimi	Kadın	3,63	0,64	0,051	0,241
	Erkek	3,63	0,73		
Hava Yönetimi	Kadın	3,89	0,67	1,012	0,012*
	Erkek	3,80	,833		

*: $p<0,05$

İş görenlerin bireysel özellikleri ile ÇDU'nun otellerde uygulanma düzeyine yönelik görüşleri karşılaştırılarak elde edilen bulgular Tablo 23'te gösterilmiş ve yorumlanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre araştırma sorularından olan “Yeşil Yıldız'a sahip beş yıldızlı termal otel işletmeleri işgörenlerinin ÇDU'nı otellerin uygulama düzeyine yönelik algıları medeni duruma göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” araştırma sorusunu kapsamaktadır. Bulgular değerlendirildiğinde **sadece çevre yönetimi boyutunda** anlamlı bir farklılık olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Tablo 23: Çevre Duyarlılık Uygulama Düzeyinin Çalışanların Medeni Durumuna Göre Karşılaştırılması

Boyutlar	Cinsiyet	$\bar{X}$	s.s.	t	p
Çevre Yönetimi	Bekâr	3,75	0,63	-1,576	0,048*
	Evli	3,88	0,75		
Atık Yönetimi	Bekâr	3,89	0,72	-2,241	0,723
	Evli	4,10	0,75		
Enerji Yönetimi	Bekâr	3,91	0,80	-2,985	0,092
	Evli	4,19	0,68		
Su Yönetimi	Bekâr	3,52	0,66	-2,006	0,351
	Evli	3,70	0,71		
Hava Yönetimi	Bekâr	3,71	0,79	-2,134	0,685
	Evli	3,92	0,75		

*: $p<0,05$

ÇDU'nun otellerde uygulanma düzeyine yönelik çalışmada çevre yönetimi hariç diğer boyutlarda atık, enerji, su ve hava yönetiminin medeniyet durumuna göre anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır ($p>0,05$). Çevre yönetimi boyutunda ise medeni duruma göre anlamlı bir farklılık söz konusudur ($p<0,05$). Bu doğrultuda çevre yönetimi konusunda evlilerin bekârlara göre, otellerde uygulanma düzeyini yüksek buldukları ($\bar{x}=3,88$) sonuçlar neticesinde ortaya çıkmıştır ($0,048<0,05$).

ÇDU'nun otel için önem düzeyi konusunda anlamlı bir farklılığa rastlanmadığı ve işgörenlerin genel anlamda önem düzeyine **“tamamıyla önemlidir”** şeklinde görüşlerini yansıttıkları için önem düzeyine ilişkin Varyans Analizi sonuçlarına yer verilmemiştir. Bu nedenle, sadece ÇDU'nun uygulanma düzeyine ilişkin araştırma sonuçlarına Tablo 24, 25, 26, 27, 28, 29 ve 30'da yer verilmiştir.

İş görenlerin çalıştıkları departman ile ÇDU'nun otellerde uygulanma düzeyinin karşılaştırılmasına yönelik sonuçlar Tablo 24'te yer almaktadır. Elde edilen bulgulara göre “Yeşil Yıldızla sahip beş yıldızlı termal otel işletmeleri işgörenlerinin ÇDU'nı otellerin uygulama düzeyine yönelik algıları işgörenlerin çalıştıkları departmana göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” araştırma sorusunu içermektedir. Bulgular değerlendirildiğinde **çevre yönetimi, atık yönetimi, su yönetimi ve hava yönetimi boyutlarında** anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Enerji yönetimi hariç diğer bütün boyutlarda çalıştıkları departmana göre anlamlı bir farklılık belirlenmiştir ($p<0,05$). ÇDU'nun otellerde uygulanma düzeyine yönelik çalışmada işgörenlerin **sadece enerji yönetimi ile çalışılan departmanların karşılaştırılmasına** yönelik gerçekleştirilen varyans analizi sonucunda ilgili değişkenlere ilişkin anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 24 değerlendirildiğinde otellerde sadece enerji yönetimi konusunda çalışanların farklı düşüncelere sahip olmadıkları görülmektedir ($p=0,055$). Buna karşılık çevre yönetimi, atık yönetimi, su yönetimi ve hava yönetimi boyutlarında çalışılan departmanlar arasında görüş farklılıklarının olduğu sonucuna varılmıştır ($p<0,05$).

Tablo 24: Çevre Duyarlılık Uygulama Düzeyinin Çalışanların Çalıştıkları Departmana Göre Karşılaştırılması

Boyutlar	Gruplar	$\bar{X}$	ss.	f	p
Çevre Yönetimi	Ön büro	3,31	0,57	2,813	0,004*
	Kat Hizmetleri	3,92	0,76		
	Satış-Pazarlama	3,98	0,73		
	Muhasebe/Finans	3,97	0,66		
	Termal/Spa	3,93	0,59		
	Yiyecek-İçecek	3,76	0,68		
	İnsan Kaynakları	3,96	0,83		
	Teknik Hizmetler	4,09	0,78		
	Bilgi İşlem	3,90	0,52		
	Diğer (Yönetim, Halkla ilişkiler vb.)	3,93	0,71		
Atık Yönetimi	Ön büro	3,67	0,86	3,042	0,002*
	Kat Hizmetleri	3,82	0,78		
	Satış-Pazarlama	3,94	0,62		
	Muhasebe/Finans	4,30	0,57		
	Termal/Spa	4,32	0,62		
	Yiyecek-İçecek	3,91	0,80		
	İnsan Kaynakları	3,76	0,73		
	Teknik Hizmetler	4,31	0,50		
	Bilgi İşlem	4,15	0,19		
	Diğer (Yönetim, Halkla ilişkiler vb.)	4,18	0,65		
Enerji Yönetimi	Ön büro	3,84	0,73	1,885	0,055
	Kat Hizmetleri	3,94	0,84		
	Satış-Pazarlama	4,12	0,67		
	Muhasebe/Finans	4,34	0,44		
	Termal/Spa	4,19	0,72		
	Yiyecek-İçecek	3,99	0,83		
	İnsan Kaynakları	3,73	0,43		
	Teknik Hizmetler	4,44	0,45		
	Bilgi İşlem	4,15	0,25		
	Diğer (Yönetim, Halkla ilişkiler vb.)	4,18	0,73		
Su Yönetimi	Ön büro	3,33	0,56	2,470	0,010*
	Kat Hizmetleri	3,39	0,69		
	Satış-Pazarlama	3,69	0,48		
	Muhasebe/Finans	3,59	0,72		
	Termal/Spa	3,90	0,65		
	Yiyecek-İçecek	3,63	0,70		
	İnsan Kaynakları	3,66	0,71		
	Teknik Hizmetler	3,73	0,88		
	Bilgi İşlem	3,60	0,67		
	Diğer (Yönetim, Halkla ilişkiler vb.)	3,97	0,55		
Hava Yönetimi	Ön büro	3,46	0,74	2,331	0,015*
	Kat Hizmetleri	3,63	0,83		
	Satış-Pazarlama	4,20	0,56		
	Muhasebe/Finans	4,01	0,73		
	Termal/Spa	4,11	0,57		
	Yiyecek-İçecek	3,79	0,88		
	İnsan Kaynakları	3,70	0,50		
	Teknik Hizmetler	3,94	0,70		
	Bilgi İşlem	4,10	0,25		
	Diğer (Yönetim, Halkla ilişkiler vb.)	3,96	0,67		

Çevre Yönetiminde otellerin uygulama düzeyinin en yüksek olduğunu belirten departman **teknik hizmetler**($\bar{x}=4,09$), Atık Yönetiminde uygulama düzeyinin en yüksek olduğunu belirten departman **termal/spa**($\bar{x}=4,32$), Su Yönetiminde uygulama düzeyinin en yüksek olduğunu belirten departman **diğer (yönetim, halkla ilişkiler vb.)** ($\bar{x}=3,97$), Hava Yönetiminde uygulama düzeyinin en yüksek olduğunu belirten departman **satış-pazarlama**($\bar{x}=4,20$) departmanı olduğu görülmektedir

İş görenlerin otellerde çalıştıkları konum ile ÇDU'nın otellerde uygulanma düzeyinin karşılaştırılmasına yönelik sonuçlar Tablo 25'te gösterilmiştir. Elde edilen verilere göre araştırma sorularından olan “Yeşil Yıldız'a sahip beş yıldızlı termal otel işletmeleri işgörenlerinin ÇDU'nı otellerin uygulama düzeyine yönelik algıları işgörenlerin çalıştıkları konuma göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” araştırma sorusu değerlendirildiğinde **çevre, atık, enerji ve su yönetimi boyutlarında** anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 25: Çevre Duyarlılık Uygulama Düzeyinin Çalışanların Çalıştıkları Konuma Göre Karşılaştırılması

Boyutlar	Gruplar	$\bar{X}$	s.s.	f	p
Çevre Yönetimi	Genel Müdür/Genel Müdür Yrd.	4,40	0,59	4,291	0,006*
	Departman Müdürü	4,26	0,71		
	Departman Şefi	3,84	0,66		
	Çalışan	3,77	0,70		
Atık Yönetimi	Genel Müdür/Genel Müdür Yrd.	4,73	0,20	4,225	0,006*
	Departman Müdürü	4,40	0,54		
	Departman Şefi	3,88	0,82		
	Çalışan	3,98	0,74		
Enerji Yönetimi	Genel Müdür/Genel Müdür Yrd.	4,70	0,24	4,047	0,008*
	Departman Müdürü	4,48	0,55		
	Departman Şefi	3,92	0,85		
	Çalışan	4,04	0,73		
Su Yönetimi	Genel Müdür/Genel Müdür Yrd.	4,40	0,40	3,153	0,025*
	Departman Müdürü	3,79	0,73		
	Departman Şefi	3,51	0,67		
	Çalışan	3,61	0,69		
Hava Yönetimi	Genel Müdür/Genel Müdür Yrd.	4,16	0,65	1,653	0,178
	Departman Müdürü	4,15	0,54		
	Departman Şefi	3,85	0,83		
	Çalışan	3,79	0,78		

*: p<0,05

Hava yönetimi hariç diğer bütün boyutlarda çalışılan konuma göre anlamlı farklılık söz konusudur ($p < 0,05$). ÇDU'nın otellerde uygulanma düzeyine yönelik çalışmada işgörenlerin **sadece hava yönetimi ile çalışılan konum** değişkeninin karşılaştırılmasına yönelik gerçekleştirilen varyans analizi sonucuna göre anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır ($p > 0,05$). Elde edilen veriler değerlendirildiğinde otellerde sadece hava yönetimi konusunda çalışanların farklı düşüncelere sahip olmadıkları görülmektedir ($p = 0,178$). Buna karşılık çevre, atık, enerji, su yönetimi boyutlarında işgörenlerin çalıştıkları konumlar arasında görüş farklılıkları olduğu tespit edilmiştir ($p < 0,05$).

Çevre Yönetimi boyutunda otellerin uygulama düzeyini en yüksek bulduğunu ifade edenler **genel müdür/genel müdür yrd.** ($\bar{x} = 4,40$), Atık Yönetiminde uygulama düzeyini en yüksek bulduğunu ifade edenler **genel müdür/genel müdür yrd.** ($\bar{x} = 4,73$), Enerji Yönetiminde uygulama düzeyini en yüksek bulduğunu ifade edenler **genel müdür/ genel müdür yrd.** ($\bar{x} = 4,70$), Su Yönetiminde uygulama düzeyini en yüksek bulduğunu ifade edenler **genel müdür/genel müdür yrd.** ($\bar{x} = 4,40$), olduğu görülmektedir. Görüldüğü üzere üç boyutta da uygulanma düzeyini en yüksek bulanlar genel müdür/genel müdür yrd. konumun da çalışanlar oluşturmuştur.

İş görenlerin ÇDU'nın otellerde uygulanma düzeyine yönelik tutumları ile eğitim durumları karşılaştırılmasına yönelik uygulanan varyans analizi sonuçları Tablo 26'da sunulmuştur. Elde edilen bulgulara göre araştırma sorularından olan "Yeşil Yıldız'a sahip beş yıldızlı termal otel işletmeleri işgörenlerinin ÇDU'nı otellerin uygulama düzeyine yönelik algıları işgörenlerin eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?" araştırma sorusunu kapsamaktadır. Bulgular değerlendirildiğinde **atık ve enerji yönetimi boyutlarında** anlamlı bir farklılık olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Atık ve enerji yönetimi boyutlarında işgörenlerin eğitim durumuna göre anlamlı farklılıklar belirlenmiştir ($p < 0,05$). ÇDU'nın otellerde uygulanma düzeyine yönelik çalışmada **çevre, su ve hava yönetimi boyutlarında işgörenlerin eğitim durumunun** karşılaştırılmasına yönelik gerçekleştirilen varyans analizi sonucuna göre anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır ($p > 0,05$).

Tablo 26: Çevre Duyarlılık Uygulama Düzeyinin Çalışanların Eğitim Durumuna Göre Karşılaştırılması

Boyutlar	Gruplar	$\bar{X}$	s.s.	f	p
Çevre Yönetimi	İlköğretim	4,02	0,69	2,279	0,061
	Lise	3,72	0,73		
	Ön Lisans	3,87	0,63		
	Lisans	3,73	0,71		
	Yük.Lis./Doktora	4,20	0,40		
Atık Yönetimi	İlköğretim	4,28	0,56	4,163	0,003*
	Lise	3,88	0,80		
	Ön Lisans	3,87	0,74		
	Lisans	4,00	0,75		
	Yük.Lis./Doktora	4,66	0,57		
Enerji Yönetimi	İlköğretim	4,34	0,62	5,109	0,001*
	Lise	3,90	0,82		
	Ön Lisans	4,05	0,63		
	Lisans	5,00	0,70		
	Yük.Lis./Doktora	4,08	0,00		
Su Yönetimi	İlköğretim	3,83	0,72	2,216	0,068
	Lise	3,53	0,73		
	Ön Lisans	3,53	0,57		
	Lisans	3,61	0,66		
	Yük.Lis./Doktora	3,86	0,70		
Hava Yönetimi	İlköğretim	4,06	0,65	2,054	0,087
	Lise	3,74	0,84		
	Ön Lisans	3,79	0,79		
	Lisans	3,78	0,71		
	Yük.Lis./Doktora	3,60	0,20		

*: $p < 0,05$

Otellerde çevre, su ve hava yönetimi konusunda çalışanların farklı düşüncelere sahip olmadıkları çevre; ($p=0,061$) su; ($p=0,068$), hava; ($p=0,087$) görülmektedir. Atık ve enerji yönetimi boyutlarında ise işgörenlerin eğitim durumları arasında görüş farklılıkları olduğu tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Atık Yönetiminde **yüksek lisans/doktora** ($\bar{X}=4,66$), Enerji Yönetiminde otellerin uygulama düzeyini yüksek bulanların **lisans** ($\bar{X}=5,00$), düzeyinde eğitim alanlar olduğu görülmektedir.

İş görenlerin ÇDU'nun otellerde uygulanma düzeyine yönelik tutumları ile yaş değişkeninin karşılaştırılmasına ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 27'de sunulmuştur. Araştırmanın diğer bir sorusu olan "Yeşil Yıldız'a sahip beş yıldızlı termal otel işletmeleri işgörenlerinin ÇDU'nı otellerde uygulanma düzeyine yönelik algıları işgörenlerin yaş durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?" araştırma sorusunu içermektedir. Sonuçlar değerlendirildiğinde **çevre, atık ve enerji yönetimi boyutlarında** anlamlı bir farklılığa rastlanılmıştır.

Çevre, atık ve enerji yönetimi boyutlarında işgörenlerin yaş durumuna göre anlamlı farklılıklar belirlenmiştir ($p<0,05$). ÇDU'nun otellerde uygulanma düzeyine yönelik çalışmada **su ve hava yönetimi boyutlarında işgörenlerin yaş durumunun** karşılaştırılmasına yönelik gerçekleştirilen varyans analizi sonucuna göre anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 27: Çevre Duyarlılık Uygulama Düzeyinin Çalışanların Yaşına Göre Karşılaştırılması

Boyutlar	Gruplar	$\bar{X}$	s.s.	f	p
Çevre Yönetimi	18-24 yaş arası	3,63	0,60	3,263	0,012*
	25-34 yaş arası	3,82	0,65		
	35-44 yaş arası	3,87	0,79		
	45-54 yaş arası	4,20	0,76		
	55-64 yaş arası	4,55	0,34		
Atık Yönetimi	18-24 yaş arası	3,81	0,64	4,911	0,001*
	25-34 yaş arası	3,89	0,79		
	35-44 yaş arası	4,22	0,73		
	45-54 yaş arası	4,40	0,40		
	55-64 yaş arası	4,45	0,41		
Enerji Yönetimi	18-24 yaş arası	3,86	0,69	3,545	0,008*
	25-34 yaş arası	4,03	0,74		
	35-44 yaş arası	4,19	0,76		
	45-54 yaş arası	4,36	0,59		
	55-64 yaş arası	4,85	0,19		
Su Yönetimi	18-24 yaş arası	3,53	0,66	1,587	0,178
	25-34 yaş arası	3,58	0,68		
	35-44 yaş arası	3,68	0,74		
	45-54 yaş arası	3,91	0,66		
	55-64 yaş arası	4,10	0,60		
Hava Yönetimi	18-24 yaş arası	3,77	0,73	1,375	0,243
	25-34 yaş arası	3,77	0,85		
	35-44 yaş arası	3,89	0,70		
	45-54 yaş arası	4,07	0,60		
	55-64 yaş arası	4,45	0,34		

*: $p<0,05$

Elde edilen veriler Tablo 27'de değerlendirildiğinde otellerde su ve hava yönetimi konusunda çalışanların farklı düşüncelere sahip olmadıkları su; ($p=0,178$), hava; ($p=0,243$) görülmektedir. Buna karşılık çevre, atık ve enerji yönetimi boyutlarında işgörenlerin yaş durumları arasında görüş farklılıkları olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Çevre Yönetiminde otellerde uygulanma düzeyini en yüksek olduğunu ifade edenlerin 55-64 yaş aralığında olanlar ($\bar{X}=4,55$), Atık Yönetiminde otellerde uygulanma düzeyini en yüksek olduğunu ifade edenlerin 55-64 yaş aralığında olanlar ($\bar{X}=4,45$), Enerji Yönetiminde otellerde uygulanma düzeyini en yüksek olduğunu

ifade edenlerin 55-64 yaş aralığında olanlar ($\bar{x}=4,85$), olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Görüldüğü üzere boyutların üçünde de otellerde uygulama düzeyinin en yüksek uygulandığı görüşüne sahip olan yaş grubu 55-64 yaş arası oluşturmaktadır.

İş görenlerin ÇDU'nun otelin uygulama düzeyine yönelik tutumları ile gelir değişkeninin karşılaştırılmasına ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 28'de sunulmuştur. Elde edilen bulgulara göre araştırma sorularından olan “Yeşil Yıldız'a sahip beş yıldızlı termal otel işletmeleri işgörenlerinin ÇDU'nı otellerin uygulama düzeyine yönelik algıları işgörenlerin gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” araştırma sorusunu kapsamaktadır. Bulgular değerlendirildiğinde **çevre, atık ve su yönetimi boyutlarında** anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 28: Çevre Duyarlılık Uygulama Düzeyinin Çalışanların Gelir Durumuna Göre Karşılaştırılması

Boyutlar	Gruplar	$\bar{X}$	s.s.	f	p
Çevre Yönetimi	1001-1500 TL	3,77	0,69	3,455	0,005*
	1501-2000 TL	3,86	0,73		
	2001-2500 TL	3,80	0,62		
	2501-3000 TL	4,35	0,70		
	3001-3500 TL	3,80	0,84		
	3501 TL ve üzeri	4,64	0,60		
Atık Yönetimi	1001-1500 TL	3,93	0,75	3,159	0,005*
	1501-2000 TL	4,23	0,74		
	2001-2500 TL	4,17	0,62		
	2501-3000 TL	4,38	0,52		
	3001-3500 TL	4,50	0,42		
	3501 TL ve üzeri	4,80	0,14		
Enerji Yönetimi	1001-1500 TL	4,01	0,74	2,056	0,071
	1501-2000 TL	4,19	0,75		
	2001-2500 TL	4,25	0,66		
	2501-3000 TL	4,36	0,75		
	3001-3500 TL	4,50	0,14		
	3501 TL ve üzeri	4,80	0,20		
Su Yönetimi	1001-1500 TL	3,59	0,70	2,591	0,026*
	1501-2000 TL	3,57	0,68		
	2001-2500 TL	3,80	0,48		
	2501-3000 TL	3,91	0,64		
	3001-3500 TL	3,60	1,41		
	3501 TL ve üzeri	4,56	0,08		
Hava Yönetimi	1001-1500 TL	3,76	0,79	2,001	0,079
	1501-2000 TL	4,10	0,60		
	2001-2500 TL	3,91	0,80		
	2501-3000 TL	4,10	0,68		
	3001-3500 TL	4,10	0,42		
	3501 TL ve üzeri	4,44	0,35		

*: p<0,05

Çevre, atık ve su yönetimi boyutlarında işgörenlerin gelir durumuna göre anlamlı farklılıklar belirlenmiştir ($p<0,05$). ÇDU'nın otellerde uygulanma düzeyine yönelik çalışmada **enerji ve hava yönetimi boyutlarında işgörenlerin gelir durumunun** karşılaştırılmasına yönelik gerçekleştirilen varyans analizi sonucuna göre anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır ($p>0,05$).

Elde edilen veriler değerlendirildiğinde otellerde enerji ve hava yönetimi konusunda çalışanların farklı düşüncelere sahip olmadıkları enerji; ($p=0,071$), hava; ($p=0,079$) görülmektedir. Buna karşılık çevre, atık ve su yönetimi boyutlarında işgörenlerin gelir durumları arasında görüş farklılıkları olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Çevre Yönetiminde otellerde uygulanma düzeyini en yüksek olduğunu ifade edenlerin 3501 TL ve üzeri ($\bar{x}=4,64$), Atık Yönetiminde otellerde uygulanma düzeyini en yüksek olduğunu ifade edenlerin 3501 TL ve üzeri ($\bar{x}=4,80$), Su Yönetiminde otellerde uygulanma düzeyini en yüksek olduğunu ifade edenlerin 3501 TL ve üzeri ($\bar{x}=4,56$), gelire sahip olanlardan meydana geldiği ortaya çıkmıştır.

Boyutların üçünde de otellerde uygulama düzeyinin en yüksek bulanların **3501 TL ve üzeri gelir elde ettiği** görülmektedir. Uygulanma düzeyinin en düşük olduğu görüşüne sahip olanların gelir durumları ise **1001-1500 TL arası** olduğu görülmektedir.

ÇDU'nın otellerde uygulanma düzeyine yönelik çalışanların tutumları ile kendi işletmelerinde çalışma süresi değişkeninin karşılaştırılmasına ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 29'da sunulmuştur.

Tablodaki bulgularda araştırma sorularından olan “Yeşil Yıldız'a sahip beş yıldızlı termal otel işletmeleri işgörenlerinin ÇDU'nı otelin uygulama düzeyine yönelik algıları işgörenlerin kendi işletmelerinde çalışma süresine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” araştırma sorusunu içermektedir. Bulgular değerlendirildiğinde **atık yönetimi ve enerji yönetimi boyutlarında** anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Atık yönetimi ve enerji yönetimi boyutlarında işgörenlerin işletmede çalışma süresine göre anlamlı farklılıklar belirlenmiştir ($p<0,05$).

ÇDU'nın otellerde uygulanma düzeyine yönelik çalışmada **çevre, su ve hava yönetimi boyutlarında işgörenlerin işletmede çalışma süresinin** karşılaştırılmasına yönelik gerçekleştirilen varyans analizi sonucuna göre anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 29: Çevre Duyarlılık Uygulama Düzeyinin Çalışma Süresine Göre Karşılaştırılması

Boyutlar	Gruplar	$\bar{X}$	s.s.	f	p
Çevre Yönetimi	1 yıl veya daha az	3,75	0,68	1,486	0,206
	2-4 yıl arası	3,79	0,70		
	5-7 yıl arası	3,86	0,69		
	8-10 yıl arası	4,07	0,70		
	11 yıl ve daha fazla	3,72	0,79		
Atık Yönetimi	1 yıl veya daha az	4,01	0,67	2,474	0,045*
	2-4 yıl arası	3,88	0,81		
	5-7 yıl arası	3,97	0,68		
	8-10 yıl arası	4,22	0,66		
	11 yıl ve daha fazla	4,30	0,78		
Enerji Yönetimi	1 yıl veya daha az	4,03	0,60	2,448	0,047*
	2-4 yıl arası	3,96	0,80		
	5-7 yıl arası	4,04	0,75		
	8-10 yıl arası	4,28	0,71		
	11 yıl ve daha fazla	4,37	0,72		
Su Yönetimi	1 yıl veya daha az	3,64	0,66	1,088	0,363
	2-4 yıl arası	3,52	0,75		
	5-7 yıl arası	3,65	0,61		
	8-10 yıl arası	3,73	0,62		
	11 yıl ve daha fazla	3,79	0,83		
Hava Yönetimi	1 yıl veya daha az	3,87	0,75	0,752	0,558
	2-4 yıl arası	3,73	0,83		
	5-7 yıl arası	3,84	0,67		
	8-10 yıl arası	3,96	0,75		
	11 yıl ve daha fazla	3,93	0,78		

*: $p<0,05$

Elde edilen veriler Tablo 29'da değerlendirildiğinde otellerde çevre yönetimi, su yönetimi ve hava yönetimi konusunda çalışanların kendi işletmelerinde çalışma süreleri arasında farklı düşüncelere sahip olmadıkları çevre yönetimi; ($p=0,206$), su yönetimi; ($p=0,363$) ve hava yönetimi; ($p=0,558$) tespit edilmiştir. Buna karşılık atık yönetimi ve enerji yönetimi boyutları ile işgörenlerin kendi işletmelerinde çalışma süresi arasında görüş farklılıkları olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Atık Yönetiminde otellerde uygulanma düzeyini en yüksek olduğunu ifade edenlerin 11 yıl veya daha fazla süre çalışanlar ($\bar{X}=4,30$) olduğu görülmektedir.

Enerji Yönetiminde ise otellerde uygulanma düzeyini en yüksek olduğunu ifade edenlerin 11 yıl veya daha fazla süre çalışanlar ($\bar{X}=4,37$), olduğu ortaya çıkmıştır. Boyutların ikisinde de otellerde uygulama düzeyinin en yüksek uygulandığını ifade edenlerin **11 yıl veya daha fazla süre çalışanlardan** meydana geldiği görülmektedir. Boyutların ikisinde de uygulama düzeyinin düşük olduğu görüşüne sahip olan işgörenlerin kendi işletmesinde çalışma süresinin 2-4 yıl arasında olduğu görülmüştür.

ÇDU'nın otellerde uygulanma düzeyine yönelik çalışanların tutumları ile otel sektöründe çalışma süresi değişkeninin karşılaştırılmasına ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 30'da sunulmuştur. Bu doğrultuda araştırma sorularından biri olan “Yeşil Yıldız'a sahip beş yıldızlı termal otel işletmeleri işgörenlerinin ÇDU'nı otelin uygulama düzeyine yönelik algıları işgörenlerin otel sektöründe çalışma süresine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” araştırma sorusu kapsamaktadır. Bulgulara bakıldığında **atık yönetimi, enerji yönetimi ve su yönetimi boyutlarında** anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Atık yönetimi, enerji yönetimi ve su yönetimi boyutlarında işgörenlerin otel sektöründe çalışma süresine göre anlamlı farklılıklar belirlenmiştir ($p<0,05$). ÇDU'nın otellerde uygulanma düzeyine yönelik çalışmada **çevre yönetimi ve hava yönetimi boyutlarında işgörenlerin otel sektöründe çalışma süresinin** karşılaştırılmasına yönelik gerçekleştirilen varyans analizi sonucuna göre anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır ($p>0,05$).

Elde edilen veriler değerlendirildiğinde otellerde çevre yönetimi ve hava yönetimi konusunda çalışanların farklı düşüncelere ve görüş farklılıklarının olmadığı çevre yönetimi; ($p=0,624$), ve hava yönetimi; ($p=0,233$) görülmektedir. Buna karşılık atık yönetimi, enerji yönetimi ve su yönetimi boyutlarında işgörenlerin otel sektöründe çalışma süresi arasında görüş farklılıklarının olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Atık Yönetiminde otellerde uygulanma düzeyini en yüksek olduğunu ifade edenler 11 yıl veya daha fazla süre çalışanlar ($\bar{X}=4,19$), Enerji Yönetiminde otellerde uygulanma düzeyini en yüksek olduğunu ifade edenler 8-10 yıl arası çalışanlar ($\bar{X}=4,30$) oluşturmaktadır.

Su Yönetiminde ise otellerde uygulanma düzeyini en yüksek olduğunu ifade edenler 11 yıl veya daha fazla süre çalışanlardan ($\bar{X}=3,81$), olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 30: Çevre Duyarlılık Uygulama Düzeyinin Çalışanların Otel Sektöründe Çalışma Süresi Göre Karşılaştırılması

Boyutlar	Gruplar	$\bar{X}$	s.s.	f	p
Çevre Yönetimi	1 yıl veya daha az	3,82	0,69	0,654	0,624
	2 - 4 yıl arası	3,75	0,66		
	5 - 7 yıl arası	3,80	0,64		
	8 - 10 yıl arası	3,97	0,63		
	11 yıl ve daha fazla	3,87	0,87		
Atık Yönetimi	1 yıl veya daha az	4,06	0,74	2,657	0,033*
	2 - 4 yıl arası	3,81	0,82		
	5 - 7 yıl arası	3,95	0,69		
	8 - 10 yıl arası	4,16	0,58		
	11 yıl ve daha fazla	4,19	0,77		
Enerji Yönetimi	1 yıl veya daha az	4,01	0,63	3,065	0,017*
	2 - 4 yıl arası	3,87	0,83		
	5 - 7 yıl arası	4,05	0,66		
	8 - 10 yıl arası	4,30	0,55		
	11 yıl ve daha fazla	4,24	0,82		
Su Yönetimi	1 yıl veya daha az	3,79	0,63	2,676	0,032*
	2 - 4 yıl arası	3,46	0,78		
	5 - 7 yıl arası	3,63	0,62		
	8 - 10 yıl arası	3,51	0,52		
	11 yıl ve daha fazla	3,81	0,77		
Hava Yönetimi	1 yıl veya daha az	3,94	0,73	1,405	0,233
	2 - 4 yıl arası	3,68	0,89		
	5 - 7 yıl arası	3,87	0,65		
	8 - 10 yıl arası	3,76	0,74		
	11 yıl ve daha fazla	3,97	0,76		

*: $p < 0,05$

Boyutların ikisinde de otellerde uygulama düzeyinin en yüksek uygulandığını ifade edenlerin **11 yıl veya daha fazla süre çalışanlardan** meydana geldiği görülmektedir. Elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde, otel sektöründe çalışma süresi değişkeniyle boyutların uygulanma düzeyi arasında paralel olduğu, yani sektörde çalışma süresinin artışıyla birlikte çevre duyarlılık uygulamalarının uygulanma düzeyinin de yükselmesi söz konusudur. İşgörenler sektörde daha çok faaliyet gösterdikçe otellerinde çevreye karşı uygulamalarını yüksek olarak değerlendirdikleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

6.5. ÇEVRE DUYARLILIK UYGULAMARININ ÖNEM DÜZEYİ VE UYGULAMA DÜZEYİ ARSINDAKİ ETKİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BULGULAR

Araştırmada işgörenlerin ÇDU'nun önem düzeyi ile ÇDU'nı uygulama düzeyinin etkisi sonucunda yapılan korelasyon analizi sonucuna yer verilmiştir.

Korelasyon analizi, serbest ve bağımlı değişkenler arasındaki ilişki düzeyini veya derecesini ölçen analizdir. Korelasyon analizi sonucunda elde edilen katsayılar, eğer 0-0,20 arasında ise çok zayıf; 0,20-0,40 arasında olmasında ise zayıf; 0,40-0,60 arasında olmasında ise orta; 0,60-0,80 arasında olmasında ise kuvvetli/yüksek ve 0,80-1 arasında olmasında ise çok kuvvetli/çok yüksek düzeyde bir ilişki olduğu kabul edilmektedir (Ural ve Kılıç, 2013). Bu durum göz önüne alınarak, işgörenlerin ÇDU'nun otel için önemi ile otelin uygulama düzeyi arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik gerçekleştirilen “Korelasyon Analizi (Pearson Korelasyon Katsayısı)” sonuçları Tablo 31’de değerlendirilmiştir.

Tablo 31: ÇDU Önem Düzeyi ve ÇDU Uygulama Düzeyi Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizi

Boyutlar		ÇDU Önem Düzeyi	ÇDU Uygulama Düzeyi
ÇDU Önem Düzeyi	r	1	0,420
	p	-	0,000*
ÇDU Uygulama Düzeyi	r	0,420	1
	p	0,000*	-

*: $p < 0,001$; r: Pearson Korelasyon Katsayısı

Tablo 31 incelendiğinde, Yeşil Yıldız'a sahip beş yıldızlı termal otel işletmelerinde ÇDU önem düzeyi ile uygulama düzeyi değişkenleri arasındaki ilişki orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir ($r=0,420$). Aynı zamanda ilgili değişkenler arasında negatif olmadığı, pozitif yönlü ilişki olduğu belirlenerek, çalışanların ÇDU'nı çalıştıkları otelleri için taşıdığı önem derecesini olumlu değerlendirdiklerinde, çalışanların otellerde ÇDU'nı uygulama düzeylerine ilişkin değerlendirmeleri de daha olumlu çıkmaktadır. Diğer yandan çalışanlar tarafından otellerin ÇDU'na verdikleri önem düzeyi olumsuz değerlendirildiğinde çalışanlar otelleri için ÇDU'nın uygulanma düzeylerini de olumsuz değerlendirilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Katılımcıların bireysel özelliklerine ilişkin bulgulara bakıldığında, kadın çalışanların (% 39,9) erkek çalışanlara oranla (%60,1), sayısı daha azdır. Bu oranın az çıkmasının nedenleri ise, turizm sektörü günün 24 saati haftanın 7 yılın 365 günü kesintisiz olarak hizmet vermektedir. Buna bağlı olarak çalışma saatlerinin uzun olması, tatil olanaklarının kısıtlı olması, düşük ücretlerin varlığı ve buna ilave olarak bayanın işini yerine getirirken uğradığı sözlü ve fiziksel taciz olayları ya da yüksek mevkilerdeki çalışanlar tarafından gerçekleştirilen taciz olayları bayanları güç durumda bırakmakta, çalışma veriminde olumsuz bir etki yaratmaktadır (Türker, 1997). Aynı zamanda bayanların fiziki özelliklerine bağlı olarak aşırı iş yüküne dayanamaması, mesai saatlerinin standart olmaması, her an işe çağrılabilme olasılığının yüksek olması ve bayanların hem evinde hem de işinde ikili vardiya biçiminde çalışan birey olması gibi nedenler bayanlar için önemli sorunlara neden olmaktadır (Demirkol, vd., 2004).

Katılımcıların bireysel özelliklerinden medeni durum değişkenine göre işgörenlerin; %39,9'u bekâr olmakla birlikte % 60,1'i evlidir. Araştırmalara bakıldığında evli bir çalışanın işten ayrılmasını bekâr çalışana göre daha maliyetli olduğu görülmektedir. Çünkü evli bir çalışan ailevi ve ekonomik sorumluluklarından dolayı işe devam etme konusunda bekâr çalışanlara oranla daha hassastır. Ayrıca evli bir çalışan mevcut işini kaybetmesi durumunda kendisinin ve aile fertlerinin karşılaşacağı maliyetleri düşünmek zorundadır (Günel, 2009). Aynı zamanda bu sonuç işgörenlerin yaş aralığından (25-44 yaş arası 190 çalışan) kaynaklanacağı gibi; turizmin ve konaklama sektörünün çalışma şartlarından da meydana gelmiş olabilir.

Çalışmada bulgulara bakıldığında; turizm sektöründe işgörenlerin çalışma sürelerine ilişkin veriler incelendiğinde ankete katılan işgörenlerin sadece %13,3'ü 1 yıl veya daha az turizm sektöründe çalıştıkları görülmektedir. Bu veriler Afyonkarahisar ilinin otelcilik sektöründe uzun süreli çalışan istihdam ettiğini göstermektedir. Bu durum Afyonkarahisar'da iş sahasının azlığı ve bireylerin iş konusunda fazla alternatifi olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Aynı zamanda termal otellerin on iki ay kesintisiz olarak hizmet vermesi işgörenlerin turizm sektöründe çalışma süresini de olumlu yönde etkilemektedir.

Çalışanların kendi işletmelerinde çalışma sürelerine ilişkin verilere bakıldığında ise ankete katılan işgörenlerin yaklaşık olarak %57,8'lik bir oranla kendi işletmelerinde 4 yıldan daha az çalıştıkları görülmektedir. Bu durum turizm sektöründeki işgören devir hızının yüksek oranda olmasını ayrıca, çalışana verilen ücretlerin istenilen düzeyde olmadığını bu nedenle çalışanı fazla tatmin etmediğinin de bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda Afyonkarahisar ilinin kendisini termal turizm tesisleri konusunda geliştirerek yeni işletmelerle istihdam konusunda alternatifler sağladığını göstermektedir.

Termal otellerde ÇDU'nun uygulama düzeyinin en yüksek uygulandığı görüşüne sahip olan yaş grubu 55-64 yaş arası oluşturmaktadır. Gilg, Barr ve Ford (2005)'un yapmış oldukları farklı çalışmada ise, yaş arttıkça yeşil tüketime duyarlılığın daha çok arttığını ifade etmişlerdir.

İşgörenlerin eğitim durumları arasında görüş farklılıkları olduğu tespit edilmiş, eğitim düzeyi arttıkça ÇDU'nun otellerde uygulanma düzeyi de arttığı görülmüştür. Ay ve Ecevit (2005)'in yapmış oldukları çalışmalarında bu konuya paralel olarak eğitim düzeyi arttıkça çevreye duyarlılığın arttığı tespit edilmiştir.

Çalışmada işgörenlerin atık yönetimi konusunda cinsiyete göre anlamlı bir farklılık ortaya çıkmış, bu doğrultuda, erkeklerin kadınlara göre, otelleri için atık yönetim uygulamalarını daha çok önemli gördüğü tespit edilmiştir. Alkibay (2001)'in ve Nakıboğlu (2003)'nun gerçekleştirdiği farklı bir çalışmada ise cinsiyet ile çevreye duyarlılık arasında fark çıkmış ve kadınların çevreye daha duyarlı olduğu sonucuna varılmıştır.

Çalışanların gelir durumları incelendiğinde 3500 TL ve üzeri gelir elde edenler çalışanlar ÇDU'nun otellerde önem ve uygulanma düzeyinin en yüksek olduğunu savunmakta, gelir durumları 1001-1500 TL olanların ise ÇDU'nun otellerde önem ve uygulanma düzeyinin en düşük olduğunu ifade etmektedir. Sonuç olarak işgörenlerin gelir durumunun, uygulanma düzeyi ile paralel olduğu ortaya çıkmaktadır. Demirbaş (1999)'in yapmış olduğu farklı bir çalışmada ise, tüketicilerin gelir düzeyi arttıkça, yeşil ürünlere daha fazla yöneldiklerini bulgulamıştır. Burada sahip olunan gelirin hem uygulanma düzeyinin gerçekleştirilmesinde hem de satın almada etkili olduğu görülmektedir.

Çalışanlar çevre yönetim uygulamalarında otellerin ve otellere hizmet veren/mal tedarik eden ana firmaların uluslararası kabul gören çevre yönetim sertifikalarına (EMAS, ISO 14000, ISO 14001 vb.) sahip olması ifadesine %63,1'i oranında tamamıyla önemlidir cevabını vermişlerdir. Bu anket sorusunun, yeşil yıldız kapsamında yerine getirilmesi gereken temel kriter arasında yer alması aynı zamanda bilinirlik derecesinin yüksek olması ve işletmelere yeşil yıldız geçiş aşamasında daha fazla puan getirmesi nedeniyle çalışanlar tarafından en önemli ifade olarak görülmektedir. Aynı zamanda Altunöz vd. (2014)'te yapmış oldukları çalışmada ise, otellerin çevreyle ilgili politika ve planının olması, çevreyle ilgili uluslararası EMAS, ISO 14000, ISO 14001 sertifikalarının olması, otel yönetiminin çevreyle ilgili olarak personel eğitimine önem vermesi, çevreyle ilgili yaptığı çalışma ve aldığı tedbirlere ilişkin müşterileri bilgilendirmesi misafirler tarafından oteli tercih etmede etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Çalışmada termal otel misafirlerinin bilgilendirilmesinin istenen düzeyde olmadığı görülmüştür. Bu durum termal otellerin yoğunluğu, sadece ramazan ayı hariç yıl boyu doluluk oranlarının %50'nin üzerinde olması ve misafirlerin girişleri esnasında bilgilendirme için çalışanların ve misafirlerin yeterli vaktinin olmaması şeklinde yorumlanabilir. Çalışanların yeşil yıldız konusunda ya yeterli bilgiye sahip olmaması, ne tür bilgiler aktaracağını bilememesi ya da bilgiye sahip olsa dahi misafirlerin otellerdeki ÇDU'na destek vereceklerini düşünemedikleri için bilgilendirmeyi önemsiz görmelerine neden olmuştur. Termal otellerin yaz-kış açık olarak faaliyet göstermesi ve iş yükünün diğer otellere (sahil, şehir otelleri) göre fazla olması nedeniyle de işgörenler tarafından oteldeki misafirlere çevre duyarlılığı konusunda bilgi verilmesi destek ve katılımlarının sağlanması zor olduğu gerekçesiyle oteldeki uygulamalar arasında önemsiz görülmektedir.

Çalışanlar tarafından misafir kullanımı sonrası geri dönüşüm ürünlerini sürekli olarak otelde konaklayan misafir tarafından kullanılması, şikâyete neden olabileceği aynı zamanda termal otellerin doluluk oranlarını etkileyebileceği düşüncesiyle bu konu önemsiz görülmektedir. Diğer taraftan bu konuyla ilgili olarak otel yönetiminin misafir memnuniyetini ön planda tutacağı ve böyle bir uygulamanın imkânsızlığı çalışanların bu konuyu önemsiz görmesine yol açtığı düşünülmektedir.

Çalışanlar tarafından hava yönetimi uygulamalarında en az önemli ve uygulama düzeyinin en düşük çıktığı ifade; otelin mimari yapısının, konumunun ve yapı elemanlarının doğal havalandırmayı sağlayacak şekilde olmasıdır. Bu maddenin önem ve uygulama düzeyinde düşük çıkmasının nedeni; otellerin mimari yapısının ve konumunun çok önceden belirlenmiş olması ve otellerin yeşil yıldız yakın bir zamanda geçmeleri aynı şekilde bu durumu değiştirmelerinin mümkün olmayacağı nedeniyle en düşük aritmetik ortalama ($\bar{x}=3,42$) değerine sahiptir.

Çalışanlar enerji yönetimi uygulama düzeyine yönelik görüşlerden “Otelin, ısıtma ve temiz sıcak su ihtiyacını yenilenebilir enerji kaynaklarından (Güneş panelleri, Jeotermal enerji gibi) sağlaması” ifadesine %53,2’si ise tamamıyla uygulanmaktadır cevabını vermişlerdir. Bu durumun uygulama düzeyinde fazla çıkmasının sebebi Afyonkarahisar’ın termal su bakımından zengin olması aynı zamanda çevredeki diğer otellerinde ısıtma ve temiz sıcak su ihtiyacını karşılamada Jeotermal enerjiden yararlanıyor olması şeklinde yorum getirilebilir.

Çalışanlar otelin, kullandığı cihaz ve makinaların, yüksek verimli ve az elektrik tüketmesi için bakım ve onarımının periyodik olarak yetkili servise veya uzman kişilere yaptırması ifadesine %50 oranında orta düzeyde uygulanmaktadır şeklinde görüş bildirmişlerdir. Bu ifadenin orta düzeyde olmasının nedeni, otellerde kullanılan cihaz ve makinaların bakım ve onarımlarını otel bünyesinde bulunan teknik servis elemanları tarafından yaptırılıyor olmasıdır.

Kontrol ve arızaların periyodik olarak ve uzman bir yetkili tarafından yapılmadığı çalışanlarla yapılan görüşmeler neticesinde ortaya çıkmıştır. Otellerde sadece asansör ve jeotermal klimaların bakım ve onarımı zorunluluk nedeniyle dışardan yetkili servise yaptırılmaktadır.

Çalışanların su yönetimi uygulamalarına yönelik görüşlerinden en az önemli bulunduğu ifade otelin, misafirleri havlu ve çarşafı değiştirme sıklığının azaltılması konusunda teşvik etmesidir. Termal otellerin misafirleri yeşil yıldız kampanyasına teşvik etmek adına sadece odalarda uyarı yazılarının bulundurduğu aynı zamanda banyo ve tuvaletlerde çöp kutularının üzerinde uyarı etiketleri yapıştırdıkları gözlemlenmiştir.

Otellerin bu konuda herhangi bir kısıtlama getirmesinin mümkün olamayacağı ve işletmenin memnuniyet açısından misafiri kaybetmek istememesi çalışanlar tarafından da bu konunun önemsiz olarak görülmesine yol açmaktadır. Altunöz vd (2014)'te yaptıkları çalışmada bu konuya paralel olarak otellerde gerçekleştirilen çevreye duyarlılık adına tasarruf sağlanması açısından tek kullanımlık reçel, bal, tereyağı, peynir vb. paketler ile yine tek kullanımlık şampuan, sabun, bone vb. malzemelerin oteller tarafından kullanılmamasının tercih edilmesi hakkında misafirlerin görüşleri ne olumlu ne de olumsuzdur. Yani katılımcılar kişisel kullarımlarına yönelik durumlarda, çevreyi koruyucu tasarruf uygulamalarına olumlu bakmamışlardır.

Yeşil Yıldız kapsamında çevre koruyucu uygulamaların araştırma yapılan termal otel işletmelerinde “orta düzeyde” gerçekleştiği tespit edilmiştir. Termal otellerin çevreci bir yol izlediği ancak, uygulamaların tam anlamıyla, uygulamaya koyulmadığı aynı şekilde yeşil yıldız algılama konusunda çalışanlara verilen eğitimlerinde istenen düzeyde olmadığı sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Sonuçlara bakıldığında konaklama işletmelerinin çevre yönetimi konusunda farkındalıklarının artırılması gerektiğini göstermektedir. Bu nedenle ekoloji ve ekonomi arasında bir denge oluşturularak sürdürülebilir bir yönetim için işletmelerin sahip ve yöneticilerinden başlamak üzere işgörenlerine kadar periyodik olarak eğitimler verilmelidir.

Bu kapsamda; Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın “Yeşil Yıldız”, Türkiye Otelciler Federasyonu'nun (TÜROFED) “Beyaz Yıldız” gibi çevreye duyarlılığı özendirici uygulamalarının otel türlerine göre uygulanabilir hale getirilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda konaklama işletmelerinin desteklenmesi, çalışmaların uzun vadede işletme performansı üzerindeki sonuçlarının ön plana çıkarılması ve çevre ile ilgili çalışmaların farklı turizm bölgelerinde de uygulanması sağlanabilir.

Çevre ile ilgili yasal bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmakla birlikte, kamu yönetimi ÇY uygulamalarına uyum sağlayan otelleri çeşitli şekillerde ÇY konusunda teşvik etmelidir. Bunun yolu ise etiketleme ve çevre ödülleri verilmesi ile gerçekleşmektedir.

Teşvik ve ödüllerin ISO 14001 (Chan ve Wong, 2006) ve EMAS kriterlerine uygunluğu sağlanmalı ve bu yapılırken yerel şartlar göz önünde bulundurulmalıdır (Font ve Tribe, 2001). Ek olarak kamu yönetimi ve bankalar konaklama işletmelerini çevre dostu yatırımlara teşvik etmek amacıyla yeşil yatırım ve finansman fonları geliştirmelidir (Bohdanowicz, 2005).

Emeksiz, Yolal, ve Çetinel, (2007) araştırmalarında konaklama işletmeleri için uygulanan %18 KDV oranının düşürülmesi gerektiğini savunmuş, kazanılan vergi ile de merkezi arıtma sistemlerinde ve çağdaş katı atık toplama merkezlerinde harcanması gerektiğini belirtmişlerdir. Ancak pratik uygulamada devletin tahsil ettiği vergilerden bir kısmı ayrılarak fon oluşturulmalı ve bu fonda toplanan kaynaklarla da çevre ile ilgili farklı yatırımlar gerçekleştirilebilir.

Çevre yönetim uygulamalarının geliştirilmesi, farkındalığının artırılması, doğru eylem ve uygulamalara yönlendirilmesi için köklü bir anlayış değişikliğine de ihtiyaç vardır. Kamu yönetimi, özel sektör, yerel yönetimler, toplum ve eğitim kurumlarını da içeren bu anlayış değişikliği çevre konusunda ortak bir kararın oluşturulması ile gerçekleştirilebilir (Emeksiz, 2007).

Konaklama işletmeleri için çevre koruma politikasının oluşturulması, sahip, yönetici ve çalışanların eğitimi, tedarikçilerin eğitimi, turistlerin eğitimi, yöre halkının bilinçlendirilmesi gibi konular gönüllülük çerçevesinde yürütülmelidir. Fakat bu yapılırken misafirlerin çevre dostu hizmet taleplerinin de ilerisine geçilerek, çevre farkındalıklarının artırılması gerekmektedir (Bohdanowicz, 2005).

Konaklama işletmelerinde asıl üzerinde durulması gereken konu satın alma süreci ve hizmet sunum sürecinin çevre dostu bir bakış açısıyla yeniden harmanlanması gerektiğidir. Benzer şekilde azaltma, yeniden kullanma ve geri dönüştürme programları hazırlanırken yeni ve daha az maliyetli teknolojilerin kullanılması gerekmektedir. Bu sürecin zorlu ve zahmet isteyen bir iş olduğu görülmektedir. Verilen hizmetin lüks tüketim ürünlerini gerektirmesi aynı şekilde misafirin tatmin olma noktasındaki ilişkisiyle engel olarak görülebilir. Konaklama işletmelerinde çevre yönetiminin birbiriyle ilişkili ve kendine has birçok değişkenden de meydana geldiği unutulmamalıdır (Emeksiz, 2007).

Çevreyle dost uygulamaların geliştirilmesi, çalışanların bu uygulamaları benimsemesine ve kabul ederek faaliyete geçmesine bağlıdır. Çevre yönetim uygulamalarının önündeki engellerden bir tanesi de, yetersiz çevresel duyarlılık ve işgörenler arasındaki motivasyon düşüklüğüdür. Bu yüzden işgörelere verilecek eğitim çevre yönetimi performansında çok önemli hale gelmektedir. Çevresel duyarlılığı benimsemiş olan oteller, çevre yönetimi faaliyetlerini uygulamak için iletişim faaliyetlerine ve eğitim yatırımlarına katkıda bulunmak zorundadırlar (Teng vd., 2011). Örnek olarak; İbis otelleri, çevresel çalışmalarla ilgili olarak işgörelere bir CD hazırlatarak, çalışanların bilinçlenmesi aynı zamanda çalışmalara destek vermesi amacıyla eğitim seminerleri düzenlemektedir (Atay ve Dilek, 2013). Diğer yandan işletme çalışanlarını iş görme esnasında gösterdikleri çevreye duyarlılık performanslarını değerlendirilerek ayın en çevreci çalışanı şeklinde seçip ödüllendirme yoluna gidebilir.

Çalışma sonuçlarında görülmüştür ki; çalışanlara çevre bilinci ile ilgili eğitimlerin (Olası Su Sızıntılarının Tespiti Ve Onarımı Eğitimi, Güvenli Kimyasal Eğitimi, Atık Geri Kazanım Eğitimi, Atıkların Ayrıştırılması Eğitimi, Cihazların Tasarruflu Ve Verimli Kullanılması Eğitimi, Kimyasal Ürünleri Doğru Ve Etkin Kullanma Eğitimi, Çevre Dostu Alternatif Ürünler Kullanma Eğitimi) otel dışından getirilen çevre mühendisleri tarafından verildiği görülmektedir. Hijyen ve Tıbbi Atık Eğitimlerinin ise otellerin doktorları tarafından verildiği görülmektedir. Ürünlerin eğitimini ise bir otel Diversey'in bünyesinde bulunan uzman kişiler tarafından verdirdiği tespit edilmiştir.

Verilen bu eğitimlerin sadece yeşil yıldız geçiş aşamasında bir kereliğine verildiği ve departman şefleri tarafından bu eğitimlerin periyodik olarak tekrarlanmadığı görüşmeler neticesinde ortaya çıkmıştır. Ayrıca otele yeni girmiş personel otelin yeşil yıldızlı olduğunu dahi bilmemektedir. Otel sektörü iş gücü devir hızı yüksek olan bir sektördür bu nedenle personel değişimi sıklıkla görüldüğünden dolayı eğitimler her yeni gelen personele aktarılmalıdır. Bu konuda Afyonkarahisar'da bulunan Sivil Toplum Kuruluşları, Turizm Örgütleri ve Üniversitelerden teknik konularda otelleri bilinçlendirmesi için destek alınmalıdır. Ayrıca çevreye duyarlı, eğitilmiş personelin sürdürülebilir turizm için önemini işletmelere anlatmalıdır.

Aynı zamanda, personel tarafından Yeşil Yıldız ile ilgili çalışmalar, gönüllülükten ziyade zorunluluk nedeniyle yapılmaktadır. Bu nedenle, termal otel işletmeleri çevre konusunda yapılan bu çalışmaların misafir sayısını ve memnuniyetini arttıracaklarını çalışanlarına anlatarak çevre konusunda duyarlılığın artırılmasını sağlayabilir. Çevre konusunda sadece sektör değil, yerel halk da yaşadığı yörenin kaynaklarının önemini kavramalıdır.

Misafirlerinde geri dönüşümde etkinliğinin sağlanabilmesi için otellere girişleri esnasında yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmeli ve ekosistem içerisindeki önemi izah edilmelidir. Misafirleri bilinçlendirme ve bilgilendirme çalışmalarına önem verilmelidir. Bu bilgilendirme yazılı olmasının yanı sıra görsel ve sözlü olarak ta yapılmalı ayrıca misafirlerde teşvik edilmelidir. Gerekirse yeşil yıldızla ilgili broşürler dağıtılmalı posterler veya afişlerle desteklenmelidir. Misafirlerin görüşleri ve katılımı sağlanmalı ya da otellerin sahip olduğu internet siteleri üzerinden misafirlerin yeşil yıldız ile ilgili yorum yapacağı, aynı zamanda anket yolu ile değerlendirme yapacağı alanlar oluşturulmalıdır.

Termal otel işletmelerinde organik atıkların geri dönüşümde değerlendirilmediği görülmektedir. Oysaki organik atıkların kompost (gübre) şekilde değerlendirilmesi, otellerin bahçelerinde kullandığı toprağı verimli hale getirecektir. Termal otellerde değerlendirilemeyerek atılan yiyecek atıkları ve çim bahçe budama atıkları biyogaz üretiminde çevresel ve yenilenebilir enerji kazanımı açısından birçok olanağa sahip olduğu bilinmektedir. Bu nedenle Afyonkarahisar bulunan termal oteller kendi aralarında anlaşmaya vararak bu atıkları yenilenebilir enerji üretimi için değerlendirebilirler.

Konaklama işletmeleri ticari kuruluş oldukları için maliyetlerini düşünmek zorundadırlar. Çevre yönetim konusunda hizmet kuruluşu olan Belediyelere ve Çevre Hizmetleri Birliklerine çok iş düşmektedir. Otellerde atıkların toplanması, geri dönüşümü gibi faaliyetler için Belediyeler hizmet aracı tahsis etmelidir. Örneğin; günlük artan yemekler sosyal sorumluluk altında kimsesizlere götürülebilir. Başka bir örnek vermek gerekirse; Belediye kedi ve köpek mama fabrikası oluşturup topladığı yiyecekleri, buhar kazanlarında toplayarak kedi ve köpekler için palet yemi haline getirebilir.

Geri dönüştürülebilir atıkların ayrışımı konusunda çıkan yasaların devlet yetkililerince uygulanması denetlenmeli ve otellerde çıkan atıkların çöp olmadığı işletmelere anlatılmalıdır. Bu sadece otel misafirlerini değil otel çalışanlarını da ilgilendiren bir konudur. Örneğin ön büroda kullanılan kağıt, mürekkep vb. malzemelerin kullanımının azaltılması ve bunların geri dönüşümünün sağlanması için çalışanlar bilgilendirilmelidir. İzmir Çeşme’de faaliyet gösteren Sheraton Çeşme Hotel Resort & Spa rezervasyon işlerinde veya diğer yazışmalarında faks yerine mail yolunu tercih etmektedir. Böylece faks kâğıtlarının kullanımı hiçbir katı atık oluşturmamaktadır. Bu otel de uygulanan diğer bir yöntem ise misafirlerin kimliklerinin ise tarama (scanner) işi ile gerçekleştiriliyor olmasıdır. Otel işletmesi böylece hem fotokopi neticesinde çıkabilecek atık kâğıtları engellemiş olmakta hem de fotokopi kâğıtlarının kaybolma riskini ortadan kaldırarak tarama işlemi ile dijital ortamda saklamaktadır. Aynı otel işletmesi misafirlerin odasında bulunan TV’lere hesaplarını inceleyebildiği bir teknoloji getirmiştir. Bu teknoloji ile misafirler otel içerisinde yapmış olduğu harcamalarının ayrıntısını görme şansına sahiptir. Böylece otel işletmesi her bir misafire istek olmadıkça hesaplarının bulunduğu folyoyu kâğıt olarak vermemektedir. Böylece, misafir ile otel işletmesi arasında hem memnuniyet ve güven ilişkisi artmakta hem de kâğıt atıkları fazlasıyla önlemektedir. Yine bu otel işletmesi ön büroda çıkan tek yüzü dolu olan kâğıtlar belli bir sayıya ulaşıncaya kadar belli bir yerde biriktirilmekte ve ihtiyacı olan diğer departmanlara dağıtımı sağlanmaktadır. Bu faaliyetler sonucunda otel işletmesi yıllık olarak yaklaşık iki-üç bin Türk Lirası kar elde etmektedir (Ü. Sarıbaş, akt. Kızıldemir, 2013).

Ayrıca, Afyonkarahisar’daki termal su toprağın verimliliğini düşürmektedir ve oteller ağaçlandırma konusunda ciddi sıkıntılar yaşamaktadır. Ağaçlandırma konusunda hiçbir otel devlet desteğinden yararlanmamakta kendi bünyelerinde bulundurduğu bahçivanlar tarafından yeşil alanlarını artırmaktadır. Bu nedenle belediye çevre yönetim konusunda otellere olan desteğini artırmalı ve gerekirse otellere toprak temini yapmalıdır. Başka bir öneri getirmek gerekirse devlet peyzaj düzenleme konusunda katkı sağlayabilir ya da faturanın belli bir kısmını ödeme konusunda termal otellere destek olabilir. Ayrıca otellerde meydana gelen atık giderleri konusunda ya da KDV oranlarının düşürülmesi konusunda termal otellere teşvik sağlayabilir.

Araştırma sonucunda yeşil yıldız kapsamında devletin sadece elektrik tüketiminde otellere en düşük tarifeden destek olduğu, bunu da otellerin devletle anlaşmalı olan elektrik kurumundan aldığı takdirde uyguladığı görülmüştür. Fakat bakıldığında termal otellerin hiçbiri elektrik tüketiminde devlet kurumunu seçmemektedir. Elektrik konusunda otellerin özel şirketlerle anlaşmalı olduğu böylece daha çok tüketimde tasarruf sağladığı görülmektedir. Termal otel işletmelerinin yeşil yıldızla geçme nedenleri ise; diğer işletmelere göre rekabet üstünlüğü sağlamak, imaj ve bilinirliğinin arttırmaktır. Termal otel yöneticileri ile görüşmeler neticesinde devletin vergi konusunda (örneğin; kurumlar vergisi) destek sağlaması gerektiğini ayrıca yerine getirilmesi gereken 122 maddenin bütün işletmeler için (termal, şehir, sahil otelleri gibi) ayrı şekilde hazırlanıp daha uygulanabilir hale getirilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Otellerde en fazla meydana gelen tehlikeli atıkların ambalaj atıklarından ayrıştırılması, geçici depolanması ve lisanslı firmalara bertaraf edilmek amacıyla kayıtlarının tutulması gerekmektedir. Otellerde ortaya çıkan kullanılmış kızartmalık yağların toplanması için lisanslı geri kazanım tesisleriyle yıllık sözleşme yapılması gerekmektedir. Bu yağların geri kazanımcıya yani otellere ücretsiz olarak teslim edilmesi işletmeler açısından geri değerlendirmek üzere avantaj sağlayacaktır. Kamu yönetimi çevre yönetimi konusunda otelleri teşvik etmelidir. Bunun yolu ise otellerin ISO 14001 ve EMAS kriterlerine uygunluğu sağlanmalıdır. Kültür ve Turizm, Çevre ve Şehircilik, Sağlık Bakanlıklarınca otellerde kullanılan kimyasallar denetlenmeli ve kontrol altına alınmalıdır.

Jeotermal suyun kimyasal içeriğinde yer alan mineraller, suyun geçtiği tüm sistemlerde (tesisat boruları, havuzlar vb.) birikinti oluşturmakta ve tesisata zarar vermektedir. Bu nedenle, oteller fosfat bulundurmeyen deterjan (kireç çözücüler) kullanımı konusunda teşvik edilmelidir. Aynı zamanda termal suyun odalara çıkmaması Sağlık Bakanlığınca yasaklanmalı ve denetim altına alınmalıdır.

Enerji kullanımı konusunda ise, yenilebilir enerji kaynakları başta olmak üzere temiz enerji kullanımı teşvik edilmelidir. Afyonkarahisar'daki otellerde kullanılan yenilenebilir enerji kaynağı sadece Jeotermal Enerji'dir.

Afyonkarahisar ili güneş enerjisi bakımından oldukça zengindir ve ilin güneşlenme süresi Türkiye ortalamasının üzerindedir. Fransa'daki İbis Porte de Clichy Centre Otel, güneş enerjisi paneli kurarak, önemli miktarda enerji tasarrufu sağlamış ve maliyetlerini de azaltmıştır (Atay ve Dilek, 2013). Türkiye ise, yenilenebilir enerji kaynakları bakımından özellikle de güneş enerjisi açısından zengindir. Buna bağlı olarak Öger Grubu ve Solitem Group ortaklaşa güneş enerjisi ile otellere büyük tasarruf sağlayacak ısıtma soğutma sistemini geliştirmişlerdir. Sistemi ilk olarak Majesty Hotel & Resorts Palm Beach'e uygulamışlardır. Otelin park alanına kurulan sistemde 1100 kw'lık soğutma kapasite ile arabalar park ederken hem gölgelik oluşturulmuş hem de üst kısmı kolektör sistemlerinin kurulması için tasarlanmıştır. Sistem kendini 5-6 sene içinde kendini finanse etmekte 5-6 yıl sonra maliyeti sıfır olmaktadır. Ekonomik ömrünün ise 20 yıl olduğu bilinmektedir (Turizm Haberleri, 2016). Ancak Afyonkarahisar'daki termal otel sahipleri bu projeye güneş panelleri maliyetli olduğu gerekçesiyle sıcak bakmamaktadır.

Çalışmada görülmüştür ki hava yönetimiyle alakalı hiçbir otel misafirlerin kullanımını için bisiklet imkânı sağlamamaktadır. Misafirlerin kullanması için düşük hava kirliliğine neden olan ulaşım araçları örneğin; toplu taşıma araçları, bisiklet, elektrikli bisiklet ve benzeri araçlar sağlanabilir.

Başka çalışmalarda ise araştırmacılar tarafından misafirlerin çevre duyarlılık uygulamalarına nasıl baktığı ya da çevre duyarlılık uygulamalarını algılama düzeylerinin ne derecede olduğu ölçülebilir. İleri ki çalışmalarda misafirlerin çevreye duyarlı tesis seçim kriterlerin de yeşil yıldızın etkili ne derece etkili olduğu araştırılabilir. Aynı şekilde misafirlerin Yeşil Yıldızlı bir oteli neden tercih ettiği ve bu seçimde en önemli faktörlerin neler olduğunu tespit edilebilir.

Sonuç olarak, konaklama sektöründe çevre yönetimi konusunda yasal yetersizlikler ve eksiklikler vardır. Bu eksikliklerin giderilmesi ve yasal bir çerçevenin çizilmesi amacıyla ulaştırma, konaklama, yiyecek-içecek ve eğlence alt sektörlerini de kapsayan turizme yönelik bütünlüklü bir çevre yasasının da çıkarılması ve uygulanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Afyon Haber, Termal Otel İşletmelerinde İstihdam, Erişim Tarihi: 25.06.2016, <http://www.afyonhaber.com/2-yilda-11-otel-acilacak/4466/>.
- A. Gilg, S. Barr, N. Ford, (2005) "Green Consumption or Sustainable Lifestyles? Identifying the Sustainable Consumer" *Futures*, 37, s. 481-504.
- Ahmet, N.U., Montagno, R.U., Firenze., R.J., (1998). "Organizational performance and environmental consciousness: an empirical study", *Management Decision*, Vol. 36, 57-62.
- Akatay. A. ve Aslan Ş. (2012). "Yeşil Yönetim ve İşletmeleri ISO 14001 Sertifikası Almaya Yönelten Faktörler" Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çanakkale.
- Akdoğan, A. (2003). "Çevreye Duyarlı Yönetim ve İşletmecilik" *Kayseri Ticaret Odası Yayınları*, Kayseri.
- Akoğlan, M. ve Kozak, N. (1995). "Turizmde Personele Gerçekten Önem Veriliyor mu? Otel İşletmelerinde Personel Kullanım Alanları Üzerine Bazı Gözlemler" *Anatolia Dergisi*.
- Algan, N. (2000). "Türkiye'de Devlet Politikaları Bağlamında Çevre ve Çevre Korumanın Tarihine Kısa Bir Bakış" *Türkiye'de Çevre ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Altunöz Ö., Arslan Ö. E. ve Hassan A., (2014). "Turistlerin yeşil pazarlamaya yönelik görüşlerinin demografik değişkenler kapsamında incelenmesi" İstanbul Üniversitesi, *İşletme Fakültesi Dergisi*, İstanbul University Journal of the School of Business, Cilt:43, Sayı:1, s. 157-172.
- Anonim, "Türk turizminin çevre sorunları" Kuşadası Belediyesi - D.E.Ü. Aydın Tur. İşlt. Ve Otl. Y. Okulu işbirliğiyle, Kuşadası, 1991.
- Anonim, "Türkiye çevre durum raporu" Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) ve Planlama Genel Müdürlüğü - Çevre Envanteri Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2007.
- Arıyörük, M.Y. (1998). Çevre Şuurunun Gelişmediği Durumlarda Standardın Yarar Sağlaması Düşük İhtimaldir, *İşveren Dergisi*, No: 7, s. 26-33.
- Arslan, S. (2009). "Turizm Sektöründe Alternatif Bir Pazarlama Stratejisi Olarak Gerilla Pazarlamanın Kullanılması: Konaklama İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Atalar, E. (2009). "Eko-Etiketlemenin Sürdürülebilir Turizmdeki Yeri" (Uzmanlık Tezi), Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yatırım Ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Ayala, H. (1995). "Ecoresort: A green master plan for the international resort industry" *International Journal of Hospitality Management*, Vol. 14.

- Aydın, E. (2006). “Veri Toplama Teknikleri (Anket Tekniği)” (*Tezli Yüksek Lisans Programı*), Araştırma Yöntemleri Dersi Ödevi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Eğitim Yönetimi ve Teftişi, Mayıs, Ankara.
- Atay, L.ve Dilek E. (2013). “Konaklama İşletmelerinde Yeşil Pazarlama Uygulamaları: Ibiş Otel Örneği” *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:18, Sayı:1, Sayfa: 203-219.
- Aykan E. ve Sevim B. (2013). “Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimi Uygulamaları ve Algılanan Kurumsal İtibar Üzerindeki Etkisi: Kayseri ve Nevşehir Otelleri Üzerinde Bir Araştırma” *İşletme Araştırmaları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 3, 93-113, Erciyes Üniversitesi, Melikgazi/Kayseri.
- Türker, N. (1997). “Konaklama İşletmelerinde Cinsel Taciz ve Cinsiyet Ayrımı” *Anatolia Turizm Araştırma Dergisi*, Cilt: 8, Sayı:1-4, s.74, Haziran.
- Banerjee, B. (2002). “Corporate environmentalism: the construct and its measurement” *Journal of Business Research*, Vol. 55.
- Bektaş, H. (2003). “Türkiye’de ISO 14001 Uygulanması Açısından Sektörün Değerlendirilmesi” Çevre ve Mühendis Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Çevre Mühendisleri Odası Yayın Organı, Cilt. 25, s. 39-41.
- Bektaş, H. (2005). Madencilikte Çevre Yönetim Sistemi Uygulaması: TS EN ISO 14001, Madencilik ve Çevre Sempozyumu, Ankara, 43-49.
- Beyaz Yıldız Nedir-Belgelendirme, TÜRCERT, Erişim Tarihi: 16.05.2016, <http://www.turcert.com/beyaz-yildiz-nedir>.
- Beyaz Yıldız, Turizm Haberleri, Erişim Tarihi: 16.05.2016, http://www.turkiyeturizm.com/news_print.php?id=19356.
- Beyoğlu Danışmanlık, ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi, Erişim Tarihi: 30.01.2016, <http://www.beyogludanismanlik.com/icerik.asp>.
- Bıyıklı, S. (2015). “Turizm Sektöründe Kadın İstihdamının Önemi Ve Karşılaşılan Sorunlara Yönelik Bir Uygulama” (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Ve Otelcilik Anabilim Dalı, Erzurum.
- Bohdanawicz, P. (2006). “Environmental awareness and initiatives in the Swedish and Polish hotel industries”, *Hospitality Management*, Vol. 25, 662-682.
- Bohdanowicz, P. (2005). “European Hoteliers’ Environmental Attitudes” *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, Vol. 46, 188-204.
- Bolat B. ve Gözlu S. (2003). “ISO 14000 Çevre Yönetim Sistemi Uygulamasında Etkin Olan Faktörler”, *İTÜ Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, s. 40.
- Bolat, T. (2000). Turizm işletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi, VII Hafta Sonu Semineri, 24-26 Kasım Erciyes Üniversitesi, Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Okulu, 148.
- Bozkurt, Y. (2010). “Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye’de Çevre Politikalarının Dönüşümü” , İstanbul: Ekin Kitabevi Yayınları.

- Carson, P. ve Moulden, J. (1991). "Green is Gold: Business Talking to Business About the Environmental Revolution" Harper Business, Toronto.
- Cem K. (2000). "Turizm Sektöründe İstihdamın Niteliğini Etkileyen Faktörler ve Türkiye'de Beş Yıldızlı Otellerin Analizi" Ankara.
- C. Ay, Z. Ecevit, (2005). "Çevre Bilinçli Tüketiciler". Akdeniz Üniversitesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 10, 238-263.
- Chan, E.S.W. ve Hawkins, R. (2010). Attitude towards EMS in an international hotel: an exploratory case study, *International Journal of Hospitality Management*, Vol. 29, 641-651.
- Chan, W. ve Wong, K. (2006). "Estimation of Weight of Solid Waste: Newspapers in Hong Kong Hotels" *Journal of Hospitality & Tourism Research*, Vol. 30, No. 2, 231-245.
- Christian N.C. (2007). "Environmental Planning and Management" Singapore: Imperial College Press.
- CTR 10. Yıl Uluslararası Belgelendirme & Denetim Ltd. Şti., Erişim Tarihi: 23.04.2016, <http://belgelendirme.ctr.com.tr/iso-14001-nedir.html>.
- ÇED Planlama Genel Müdürlüğü, Erişim Tarihi: 18.05.2016, <http://izmir.ormansu.gov.tr/izmir/AnaSayfa/cedveplanlamasubemudurlugu/cednedir.aspx?sflang=tr>.
- ÇED, Çevre Etki Değerlendirme Raporu, Erişim Tarihi: 18.05.2016, <http://www.csb.gov.tr/gm/ced/index.php?Sayfa=sayfaicerik&IcId=673>.
- Çeken H. (2008). Küreselleşme Sürecinde Turizm Endüstrisinin AB ve Türkiye Ekonomisindeki Yeri, Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğ. Fakültesi Dergisi, Cilt 1, s. 145.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2013). "Çevre Denetiminin Temelleri Ve Türkiye'de Çevre Denetimi" ISBN:978-605-5294-21-2 Yayın No: 20, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı - Çevresel Etki Değerlendirmesi, Bakanlıklar - Ankara.
- S. Alkibay,(2001). "Yeşil Pazarlama Faaliyetlerine Üniversite Öğrencilerinin İlgisi Üzerine Bir Araştırma" *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4, s. 76-93.
- M.A.B. Nakıboğlu, (2003). "Çevreci Pazarlama Anlayışı ve Tüketicilerin Çevre Tutumlarının Tüketici Davranışları Üzerindeki Etkisi İle İlgili Bir Uygulama" *Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Çevre Yönetim Sistemleri - Şartlar ve Kullanım Kılavuzu, (2005). Türk Standardı TS EN ISO 14001, <http://apk.akdeniz.edu.tr/wp-content/uploads/2016/03/tse-en-iso-14000-2005.pdf>.
- Çitil, E. (2009). "Çevre Yönetiminde Ekonomik Araç Kullanımının İstanbul Katı Atık Yönetimi Üzerinde İncelenmesi" (Yayınlanmamış doktora tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

- D'amore, L. (1992). "Protein Sustainable Tourism-The Canadian Approach" *Tourism Management*, Vol. 13, No. 3, 258-262.
- Daily News Hürriyet, Mavi Bayrak, Erişim Tarihi: 19.05.2016, <http://www.hurriyetdailynews.com/more-turkish-beaches-awarded-blue-flag-status.aspx?pageID=238&nID=83995&NewsCatID=349>.
- David M. ve Dennis R. (2002). "Adopting Corporate Environmental Management Systems: Motivations and Results of ISO 14001 and EMAS Certification", *European Management Journal*, Vol. 20, No. 2, 159.
- Demir, C. ve Çevirgen, A. (2006). *Turizm ve çevre yönetimi-sürdürülebilir gelişme yaklaşımı*, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Demirkol, Ş., Fidan, F., Ve Pelit, E., (2004). "Turizm Sektöründeki Bayan İşgörenlerin Karşılaştıkları Sorunlar ve Otel İşletmelerinde Bir Uygulama" *Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt. 1 Sayı. 8.
- Chan, K.Y. ve Li, X.D. (2001). A Study of the Implementation of ISO 14001 Environmental Management Systems in Hong Kong, *Journal of Environmental Planning and Management*, Vol. 44, No. 5, 589-601.
- Deng, S. ve Burnett, J. (2002), "Energy Use and Management in Hotels in Hong Kong", *International Journal of Hospitality Management*, Vol. 21, 371-380.
- Diñçer, M. Z. ve Gedik, S. (2010). "Sürdürülebilir Turizm Yaklaşımı İçinde İstanbul' daki 5 Yıldızlı Çok Uluslu Konaklama İşletmelerinin Çevre Duyarlılığının Değerlendirilmesi" *Ulusal Turizm Kongresi 2-5 Aralık Kuşadası*.
- Durak, A. (2008). "Turizmin Çevreye Etkileri Nevşehir İli Konaklama İşletmeleri Yöneticilerinin Çevre Duyarlılığı İle İlgili Bir Araştırma" (Yüksek Lisans Tezi), *Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Kayseri*.
- Eğriboyun, D. (2013). "Ortaöğretim Okullarında Görev Yapan Yönetici ve Öğretmenlerin Örgütsel Güven, Örgütsel Destek ve Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişki Bolu İli Örneği" (Yayımlanmamış Doktora Tezi), *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu*.
- EMAS Avrupa Programı, Erişim Tarihi: 16.04.2016, http://www.gorenje.com.tr/company/tr/gorenje_sirketler_grubu_hakkinda/sosyal_sorumluluk/cevre/basarilar/emas_avrupa_programi.
- EMAS Tüzüğü'nün İçselleştirilmesi ve Türkiye'de EMAS Sisteminin Kurulması Projesine Dair Bilgi Notu (761/2001 sayılı), Erişim Tarihi: 18.04.2016.
- Emeksiz M. (2007). *Küçük Otel İşletmeleri ve Çevre Yönetimi*, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 10, Sayı 18, 141-156.
- Emeksiz, M., Yolal, M. ve Çetinel, F. (2007). *Türkiye'deki Küçük ve Orta Büyüklükteki Konaklama İşletmeleri Araştırma Raporu*, *Anadolu Üniversitesi, Eskişehir*.

- Erdoğan, N. ve Barış, E. (2007). “Environmental Protection Programs and Conservation Practices of Hotels in Ankara, Turkey”, *Tourism Management*, Cilt 28, 604-614.
- Ertuğrul, İ. (2006). “*Toplam Kalite Kontrol*” (2. Baskı), , Bursa: Ekin Kitabevi.
- European Commission- Environment, Eco-Management and Audit Scheme Erişim, Tarihi: 25.07.2016, http://ec.europa.eu/environment/emas/index_en.htm.
- Fidancı, T. (2002). “Termal Turizm İşletmelerinde Maliyet Analizleri” (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Afyonkarahisar.
- Font, X. ve Tribe, J. (2001). “Promoting Green Tourism: The Future of Environmental Awards”, *International Journal of Tourism Research*, Vol. 3, 9-21.
- GEN (Global Eco Labelling Network), What is EcoLabelling? Erişim Tarihi: 28.04.2016, <http://www.globalecolabelling.net/whatis.html>.
- GEN, Küresel Eko - Etiket Ağı, Erişim Tarihi: 29.04.2016, http://www.globalecolabelling.net/what_is ecolabelling/index.htm.
- González-Benito, J. ve González-Benito O. (2006). “The role of stakeholder pressure and managerial values in the implementation of environmental logistics practices”, *International Journal of Production Research*, Vol. 44, No. 7, 1353-1373.
- Green Key, Yeşil Anahtar Nedir? Erişim Tarihi: 29.04.2016, <http://www.green-key.org/menu/more-about-green-key>.
- Greenhotels, Erişim tarihi: 07.06.2016, <http://greenhotels.com/index.php>.
- Gücek, A. ve Ardiç, İ. (2003). ISO 14000 Çevre Yönetim Sisteminin Genel Bir İncelemesi, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Çevre Mühendisleri Odası, *V. Ulusal Çevre Mühendisliği Kongresi*, 523-531.
- Güney, E. (2003). *Toplumsal Çevre Ve Turizm- Çevre Ve İnsan- Toplum Doğa İlişkileri Ekoloji- Ekosistemler- Biyojeokimyasal Döngüler- Çevre Bozulması*, İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Gürsel, M. (2006). “Örgütlerde Kurumsallaşma ve Liderlik, Endüstri ve Örgüt Psikolojisi” (2. Baskı), Konya: Eğitim Akademi Yayınları.
- Han, H., Hsu, L. ve Sheu, C. (2010). Application of the theory of planned behavior to green hotel choice: testing the effect of environmental friendly activities, *Tourism Management*, Vol. 31, 325–334.
- Hutchinson, C. (1996). Integrating environmental policy with business strategy, *Long Range Planning*, Vol. 29, No. 1, 11-23.
- ISO 14001 Beyaz Bülten revizyonu altyapı ve güncellemesi, (2015). Erişim Tarihi: 23.04.2016, [http://www.bsigroup.com/LocalFiles/ISO%2014001%20Revision%20whitepaper%20%20Background%20and%20update%20to%20the%202015%20revision%20\(1\).pdf](http://www.bsigroup.com/LocalFiles/ISO%2014001%20Revision%20whitepaper%20%20Background%20and%20update%20to%20the%202015%20revision%20(1).pdf).

- ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi, CTR, Erişim Tarihi: 30.01.2016, <http://belgelendirme.ctr.com.tr/iso-14001-nedir.html>.
- ISO 14001:2004 Çevre Yönetim Sistemi Standardı, Kas Cert International, Erişim Tarihi: 16.04.2016, http://www.kascert.com/goster.aspx?metin_id=1012.
- ISO 14001:2015 Çevre Yönetim Sistemi Geçiş Kılavuzu, Kalitest, Erişim Tarihi: 23.08.2016, <http://www.kalitest.com.tr/uploaded/files/140012015%20Ge%C3%A7i%C5%9F%20K%C4%B1lavuzu.pdf>.
- ISO 9001 Kalite Yönetim Sistemi Danışmanlık Hizmeti, Erişim Tarihi: 16.04.2016, <http://www.iso9001-belgesi.net/iso-14001-belgesi-standardi-maddeleri-nelerdir.php>.
- İçöz, O. (2005). Turizm Ekonomisi, Ankara: Turan Kitabevi.
- İstanbul Sanayi Odası Yayınları (2008). “Çevre Yönetim Sistemi Rehberi” http://www.iso.org.tr/sites/1/upload/files/cevre_yonetim_sistemi_rehberi-100.pdf, Çevre Şubesi, Tepebaşı 34430 İstanbul.
- Kahraman, N. ve Türkay O. (2006). Turizm ve Çevre, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kalaycı, Ş. (2006). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Ankara: Asil Yayıncılık.
- Karabulut E. (2003). “İşletmelerde Çevre Bilinci ve Yeşil Yönetim Uygulamalarının İşletme Başarısına Katkısını İncelemeye Yönelik Bir Araştırma” (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karasar, N. (2009). Bilimsel Araştırma Yöntemi, (20. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaymaz M. (2012). “Turizm Sektöründe Çevre Yönetimi: Marmaris’teki Konaklama İşletmeleri Örneği” (Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Muğla.
- Keleş, R., Hamamcı, C. ve Çoban, A. (2011). Çevre Politikası, İstanbul: İmge Kitabevi.
- Kement, Ü. (2013). “Genişletilmiş Planlanmış Davranış Teorisi Modeli Kapsamında Otel Müşterilerinin Yeşil Yıldızlı Otelleri Tekrar Ziyaret Etme Niyetlerinin İncelenmesi” (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Turizm İşletmeciliği Bilim Dalı, Ankara.
- Kılanç, B. (2000). “Sistem Yaklaşımı ve Çevre Yönetim Sistemi”, İstanbul Sanayi Odası Çevre Yönetim Sistemleri ve ISO 14000 Serisi Standartlar Semineri, İstanbul.
- Kınacı, B., Pehlivan, N.A. ve Seyhan, G. (2011). Turizm ve Çevre (1. Baskı). Ankara: Pegem Yayınevi.
- Kırk, D. (1996). Environmental Management For Hotels, A Student’s Book, Butterworth-Heinemann, Oxford.

- Kızıldemir, Ö. (2013). "Termal Otel İşletmelerinde Katı Atık Yönetimi: Ön Büro Departmanındaki Uygulamalara Yönelik Bir Araştırma" (*Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*) T.C. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Ve Otelcilik Anabilim Dalı, Afyonkarahisar.
- Kim, S.H. (2009). "An investigation into hotel employees perception of green practices" B.S. University of Central Florida, A thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Science in Tourism and Hospitality Management in the Rosen College of Hospitality Management at the University of Central Florida Orlando, Florida.
- Kirk, D. (1995). "Environmental management in hotels", *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, Vol. 7, No. 6, 3-8.
- Korul, V. (2003). Havaalanı Çevre Yönetim Sistemi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 99-120.
- Kozak, N. (1992). Termal Turizm İşletmeciliği ve Önemi, *Anatolia Turizm Çevre ve Kültür Dergisi*, Cilt. 3, Sayı. 29, 33-34.
- Kozak, N. (1996). "Termal Turizmi Müşteri Profilini Belirleme Aracı Olarak Tüketici Araştırmaları: İç Turizme Yönelik Bir Uygulama" (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Kozak, N., Kozak, M.A. ve Kozak M. (2001). Genel Turizm İlkeler - Kavramlar, (Gözden Geçirilmiş Beşinci Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- M. A. Demirbaş, Yeşil Pazarlama ve Tüketicinin Yeşil Pazarlamaya Yaklaşımı, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999.
- Manaktola, K. ve Jauhari, V. (2007). Exploring consumer attitude and behavior towards green practices in the lodging industry in India, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, Vol. 19, No.5, 364-377.
- Mavi Bayrak Nedir? Mavi Bayrak Kriterleri Nelerdir? Erişim Tarihi: 19.05.2016, <http://www.blueflag.org/Menu/Criteria/Application+procedure>.
- Middleton, V.T.C. ve Hawkins, R. (1998). Sustainable tourism: A marketing perspective, Butter Worth- Heinemann, UK. 134-152.
- Molina-Azorin, J.F., Claver-Cortes, E., Pereira-Moliner, J. ve Tari, J.J., (2009). Environmental practices and firm performance: an empirical analysis in the Spanish Hotel Industry, *Journal of Cleaner Production*, Vol. 17, 516-524.
- Nemli, E. (2001). "Çevreye Duyarlı Yönetim Anlayışı" İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, <http://www.istanbul.edu.tr/siyasal/dergi/sayi23>.
- Nemli, E. (2001). Çevreye Duyarlı Yönetim Anlayışı, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Erişim Tarihi: 18.04.2016, <http://www.sbf.istanbul.edu.tr/dergi/sayi23-24/17.htm>.
- Norton, B.G. (1992). Ecosystem Healthy: News Goals of Environmental Management, Edited by R. Costanza, B.G. Norton ve B. D. Haskell, Island Press, Washington.

- Oral, S., Olgun, Ç. ve Aktaş, G. (1994). “Turizm Bilincinin Oluşturulmasında Yaygın Eğitimin Yeri ve Önemi”, 1.Turizm Sempozyumu, 17-18 Kasım, Ankara.
- Orecchini, F. (2000). “The ISO 14001 Certification of A Machine- Process”, Journal of Cleaner Production, 61-68.
- Önal, N.S. ve Cılız, N.K. (2016). “Turist Konaklama Servisleri İçin Eko Etiketleme Çalışmaları” Bozcaada Sürdürülebilir Belde Olma Yolunda, Erişim Tarihi: 29.04.2016,http://www.ekolojikenerji.com.tr/images/makale/Bozcaada_SuV_eCevre3.pdf.
- Özcan, S. (2011). “Otel İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetiminin Yeri Ve Önemi” (Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Edirne.
- Özçoban, E. (2010). “Türkiye’de Turizm Endüstrisinde Sosyal Sorumluluk Kampanyaları: T.C Kültür Ve Turizm Bakanlığı’nın Yeşil Yıldız Uygulaması Ve Calista Otel Örneği Üzerinde Ampirik Bir Çalışma” (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler Ve Tanıtım Anabilim Dalı, Ankara.
- Özdamar, K. (1999). Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi (2. Baskı). Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Page, J.S. (2005). Tourism Management Managing Forchange, Reprinted, Elsevier Butterworth, Heinemann Oxford, Burlington.
- Parfitt J., Eatherley, D., Hawkins, R., Browse, G. (2013). “Waste In The UK Hospitality and Food Service Sector (Technical Report No: HFS001 – 00 6)”. Waste and Resources Action Programme (WRAP), UK.
- Pelit, E. (2008). “İşletmelerde İş gören Güçlendirmenin İş görenlerin İş Doyumuna Etkisi: Otel İşletmelerinde Bir Araştırma” (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Pina, R. (2005). Ecolabels in tourism: what are they and why so many? Erişim Tarihi:29.04.2016,http://www.ecoafrika.com/directors/ralphpina/ecotourism_certification_article_1.htm.
- Pirani, S.I. ve Arafat, H.A. (2014). “Solid Waste Management in the Hospitality” Industry : AReview, Journal of Environmental Management, Vol. 146, pp. 320-336.
- Plajlar İçin Mavi Bayrak Kriterleri, Mavi Bayrak Türkiye, TÜRÇEV, Erişim Tarihi: 16.05.2016,http://www.mavibayrak.org.tr/tr/haberDetay.aspx?haber_refno=164.
- Radwan, H.R.I., Eleri, J, ve Minoli, D. (2010). “Managing Solid Waste in Small Hotels”, Journal of SustainableTourism, Vol. 18, No. 2, pp. 175-190.
- Sandıkçı, M. (2008). “Termal Turizm İşletmelerinde Sağlık Beklentileri Ve Müşteri Memnuniyeti” (Doktora Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

- Sarı, F. (2007). “Türkiye’deki Turizm Eğitiminin Turizm Sektöründeki İstihdama Etkisi Ve Anadolu Otelcilik Ve Turizm Meslek Liseleri Üzerine Bir Araştırma” (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı.
- Selvi, M.S. (2000). “Dünyada ve Türkiye’de Kaplıca Turizmi”, Turizmde Seçme Makaleler, Mayıs, İstanbul: Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı Yayını.
- Sürdürülebilirlik İçin Eko-Etiketler (2014). İş Dünyası ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği, Anadoluhisarı-Beykoz-İstanbul, Erişim Tarihi: 26.04.2016, <http://www.skdturkiye.org/ekoetiketrehberi.pdf>.
- Şengün, H. (2011). “Türkiye’de Çevre Yönetimi Ve Çevre Ve Şehircilik Bakanlığının Uygulamaları” Bayburt Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü.
- T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı (2016a) Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Mavi Bayrak, Erişim Tarihi: 16.05.2016, <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,11570/mavi-bayrak-hakinda-genel-bilgiler.html>.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2016b), Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Çevreye Duyarlılık Kampanyası (Yeşil Yıldız), Erişim Tarihi: 22.05.2016, <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,11596/cevreye-duyarlilik-kampanyasi-yesil-yildiz.html>.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2016c), Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Erişim Tarihi: 31.05.2016, <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9579/turizm-tesisleri.html>.
- T.C. Sayıştay Başkanlığı, (2007). “Türkiye’de Atık Yönetimi Ulusal Düzenlemeler ve Uygulama Sonuçlarının Değerlendirilmesi” Performans Denetimi Raporu, Ankara.
- Teng, C., Horng S., Lei, M., Han, C., ve Shen, C., (2011). Developing energy conservation and carbon reduction indicators for the hotel industry in Taiwan, *International Journal of Hospitality Management*, No. 31,199-208.
- Thornton, R.V. (1999). “ISO 14001: What's All The Fuss About?”, *Environmental Quality Management*, 105-109.
- TİSK, (2003).Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Çevre ve Sanayi Semineri, Adana.
- Topçu, F.H. (2007). Çevresel yönetim standartlarının ve denetiminin özelleşmesi, Kamu yönetimi forumu KAYFOR IV Kuramdan uygulamaya (Yönetim ve Reform), Kitabı (1. Baskı). Muğla: Muğla Belediyesi Yayınları, Bildiriler, 221-244.
- Tosun, C. ve Özdemir S. (2015). “Çevreye Duyarlı Konaklama İşletmelerinde Yöneticiler Açısından Rekabet Avantajı Olarak Yeşil Yıldız Uygulaması” *Journal of Recreation and Tourism Research Journal homepage*, Vol. 2, No. 4, 26-36, Gazi Üniversitesi, Turizm Fakültesi.

- TS EN ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi, Türk Standartları Enstitüsü, Erişim Tarihi: 23.08.2016, <https://www.tse.org.tr/tr/icerikdetay/87/65/ts-en-iso-14001-cevre-yonetim-sistemi.aspx>.
- TSE (Türk Standartları Enstitüsü) Eğitim Dairesi Başkanlığı, Erişim Tarihi: 16.04.2016, <https://www.tse.org.tr/upload/tr/dosya/icerikyonetimi/7415/30122015102931-2.pdf>.
- Turizm Haberleri, (15 Eylül 2011), Öger ve Solitem'den Turizmde Güneş Enerjisi Devrimi, Erişim Tarihi: 22.09.2016 <http://www.turizmhaberleri.com>.
- Turizm İşletmelerinde Yeşil Yıldız Uygulaması – Eko Yapı Dergisi, Erişim Tarihi: 22.05.2016, <http://www.ekoyapidergisi.org/647-turizm-isletmelerinde-yesil-yildiz-uygulamasi.html>.
- Turizm Sektörü Beyaz Yıldız ile Parlayacak – Turizmde Bu Sabah Erişim Tarihi: 16.05.2016, <http://www.turizmdebusabah.com/haberler/turizm-sektoru-beyaz-yildiz-ile-parlayacak-41215.html>.
- TÜRÇEV Türkiye Çevre Eğitim Vakfı, Mavi Bayrak, Erişim Tarihi: 19.05.2016, <http://www.mavibayrak.org.tr/userfiles/file/2016%20Uluslararası%C4%B1%20sonu%C3%A7lar.pdf>.
- Türker, N. (2002). “Konaklama İşletmeleri Yöneticilerinin Çevre Duyarlılığı Bakış Açısına Yönelik Bir Uygulama” (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Ankara.
- Türkiye’de Sağlık ve Termal Turizm, T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı, Yatırım Ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Erişim Tarihi: 17.06.2016, <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,11479/turkiyede-saglik-ve-termal-turizm.html>.
- Türkiye’de Temiz Üretim Uygulamalarının Yaygınlaştırılması için Çerçeve Koşulların ve Ar-Ge İhtiyacının Belirlenmesi Projesi, Erişim Tarihi, 18.04.2016, <https://books.google.com.tr/books?id=L1PKBQAAQBAJ&pg>.
- TÜROB; Greening Hotels Turkey, Yeşillenen Oteller, Erişim Tarihi: 16.05.2016, <http://www.turob.com/greening/index.html>.
- TÜROFED, Beyaz Yıldız, Erişim Tarihi: 16.05.2016, www.turofed.org.tr.
- Tütüncü, Ö. ve Demir, M. (2003). “Konaklama İşletmelerinde İnsan Kaynakları Kapsamında İşgücü Devir Hızının Analizi ve Muğla Bölgesi Örneği” Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt. 5, Sayı. 2.
- Ulutaş, F. (2008). Çevre Yönetim Sistemleri ve Standartları, “Esinkap Projesi Sanayici İçin Rekabet Odaklı Çevre Eğitim Programı” Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı Eskişehir, Erişim Tarihi: 23.04.2016, <http://slideplayer.biz.tr/slide/3182855/#>.
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2013). Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi, (4. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ural, A. ve Kılıç, O. (2011). Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi, (3.Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

- Ünlüöner, K., Kızanıklı, M. M. ve Arslan, E. (2011). Otel İşletmelerindeki Eko-Etiket ve Sistem Yönetim Belgelerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, Düzce: Düzce Üniversitesi, *12. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, Türk Turizmde Sürdürülebilir Rekabet Avantajının Elde Edilmesi.
- Wasti, S. A. (2005). Commitment Profiles: Combinations of Organizational Commitment Forms and Job Outcomes, *Journal of Vocational Behavior*, Vol. 67, 290-308.
- Yeşil Anahtar Nedir? Erişim Tarihi: 29.04.2016, https://www.radissonblu.com/galleries/radisson/PDF/IZMZC/izmzc_green-key.pdf.
- Yeşil Oteller, Turizm Dünyası Dergisi, Erişim Tarihi: 28.07.2016, <http://turizmdunyasi.com.tr/arsiv/yazi/turizm-sektorunde-yukselen-algy-yeil-oteller>.
- Yeşil Yıldız Bilgi Broşürü, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, Erişim Tarihi: 16.05.2016, http://www.academiadanismanlik.com/sayfadetay.php?sy_id=15428.
- Yeşillenen Oteller; Sürdürülebilirlik Akademisi, Erişim Tarihi: 16.05.2016, <http://surdurulebilirlikakademisi.com/tr/yesillenen-oteller/>.
- Yıldız, A. (2012). “Çevre Yönetimi Uygulayan Yeşil Otel İşletmelerinde Yeşil Müşteri Deneyimi Üzerine Bir Araştırma” (Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm ve Otel İşletmeciliği Anabilim Dalı, Eskişehir.
- Yıldız, K., Sipahioğlu, S. ve Yıldız, M. (2000). Çevre Bilimi, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Yontar, İ.G. (2007). Sürdürülebilir Çevre ve Ekonomi İçin Bir Araç: Türkiye’de ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi Standardı, *Review of Social, Economic & Business Studies*, Vol. 9, No. 10, 477-500.
- Youell, R. (1998). *Tourism an introduction*, Addison Wesley Longman, New-York, 253.
- Yüksel, H. (2001). ISO 14000 Çevre Yönetim Standartlarının Rolü, *Kalder Forum Dergisi*, Nisan-Mayıs-Haziran, 44.

EKLER

EK-1. ARAŞTIRMADA KULLANILAN ANKET FORMU

Sayın Katılımcı;

Bu anket, "**Termal Otel Çalışanlarının Çevreye Duyarlılık Uygulamalarına İlişkin Algı Düzeylerini Belirlemek**" amacıyla hazırlanmıştır.

Araştırmanın sonuçlarının doğruluğu tümüyle sizin gerçek düşüncelerinizi ifade etmenize bağlıdır. Bu nedenle vereceğiniz cevaplar tamamen gizli tutulacaktır. Vereceğiniz cevaplar bilimsel çalışmalar için kullanılacağından, isim belirtmenize gerek yoktur. Bu anket **3 farklı bölümden** oluşmaktadır. Böyle bir araştırmaya, değerli zamanınızı ayırıp katkıda bulunduğunuz için teşekkür ederiz.

İç sayfalarda **1. ve 2. Bölümde yer alan 25 yargı aynı olmakla birlikte**, 1. Bölümde bu yargıların oteliniz için **Önem Düzeyi?** ve 2. Bölümde bu yargılara ilişkin otelinizin **Uygulama Düzeyi** işaretlenecektir.

Hazırlayanlar;

Doç. Dr. Hasan Hüseyin SOYBALI – Gülçin ÖZER

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Turizm Fakültesi

Otelinizdeki Çevre Duyarlılık Uygulamalarının **Oteliniz İçin Önem Düzeyini**

Değerlendirmek Üzere Lütfen Sayfayı Çeviriniz

BÖLÜM 1 OTELİNİZDEKİ ÇEVRE DUYARLILIK UYGULAMALARININ <u>OTELİNİZ İÇİN ÖNEM DÜZEYİ?</u> Aşağıda Çevre Duyarlılık Uygulamalarına ilişkin bir liste yer almaktadır. Aşağıdaki uygulamaların her biri otelinizdeki yeşil uygulamalara ilişkindir, bu uygulamaların <u>oteliniz için taşıdığı önem düzeyini 1'den (Az) 5'e kadar (Tam) işaretleyerek (X) lütfen belirtiniz.</u>		<u>OTELİNİZ İÇİN ÖNEM DÜZEYİ?</u>				
		Hiç	Az	Orta	Çok	Tam
1	Otelin, çevre politikası ve eylem planına sahip olması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
2	Otelin, yerel yönetim/idarelerle veya diğer tesislerle çevreye duyarlılık konusunda etkinlikler düzenlemesi ve çevre koruma organizasyonlarına katkıda bulunması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
3	Otelin, çevre bilincinin artırılması, çevresel tedbirlerin ve eylem planının uygulanması için personele periyodik olarak eğitim vermesi ve teşvik etmesi.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
4	Otelin ve otele hizmet veren/mal tedarik eden ana firmaların uluslararası kabul gören çevre yönetim sertifikalarına (EMAS, ISO 14000, ISO 14001 vb.) sahip olması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
5	Oteldeki misafirlere ve çocuk misafirlere tesise gelişte, çevreye duyarlılık politikası ve alınan önlemler hakkında bilgi verilmesi, destek ve katılımlarını sağlaması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
6	Oteldeki personelin, zararlı atıkları (Yağ filtreleri, floresan ampuller, piller, tıbbi atıklar vb.) diğerlerinden ayırması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
7	Otelin, artan sağlıklı günlük yiyecekleri hayır kurumlarına (Bakım evleri, hayvan barınakları vb.) vermesi, bu konuda ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
8	Otelin, misafir kullanımı sonrası geri dönüşüm ürünlerini (Ofis malzemeleri, odalarda kullanılan havlu ve çarşaf lar vb.) satın alması/kullanması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
9	Oteldeki atıkların, personel tarafından çeşitlerine (plastik, kâğıt, cam vb.) ayırması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
10	Otelin yağ ayrıştırıcıları kullanması, kullanılan yağları toplaması, mevzuata uygun bir şekilde imha etmesi veya değerlendirmesi.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
11	Otelin, genel alanlarda sensörlü otomatik aydınlatma sistemlerini kullanması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
12	Otelde kullanılan cihaz ve makinelerin (Soğuk dolap, çamaşır yıkama ve kurutma makinesi vb.) yüksek verimli ve az elektrik tüketen teknolojide olması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
13	Otelin, kullandığı cihaz ve makinaların, yüksek verimli ve az elektrik tüketmesi için bakım ve onarımının periyodik olarak yetkili servise veya uzman kişilere yaptırması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
14	Otelin, genelinde yüksek enerji verimliliğine sahip aydınlatma lambalarının (Tasarruflu LED'li lambalar vb.) kullanması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
15	Otelin, ısıtma ve temiz sıcak su ihtiyacını yenilenebilir enerji kaynaklarından (Güneş panelleri, Jeotermal enerji gibi) sağlaması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
16	Otel genelinde (Tuvalet, lavabo vb.) düşük hızda su akışı sağlayan otomatik musluk/özel armatürleri kullanması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
17	Otelde, su tasarruflu çamaşır ve bulaşık makinelerinin (Çevre etiketli) kullanılması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
18	Otelin, misafirleri havlu ve çarşaf ları değiştirme sıklığının azaltılması konusunda teşvik etmesi.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
19	Otelin, atık suları iyileştirmesi için tesisin arıtma sistemine bağlı olması, arıtılan suları temizlik ve içme haricinde (Bahçe sulamada/ tuvalet rezervuarlarında) kullanması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
20	Otelin, bahçe sulamasında, gereksiz su tüketimini engelleyen damlama, fiskiye vb. teknolojileri kullanması ve tüketim miktarlarının takip etmesi.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
21	Otelin mimari yapısının, konumunun ve yapı elemanlarının doğal havalandırmayı sağlayacak şekilde olması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
22	Otelin, iç hava kalitesini yükseltmek için tesise yeşil (canlı) bitkiler yerleştirmesi.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
23	Otelin küf oluşumunu engellemek için tesisteki ortamın nem oranını belli bir seviyede tutması. (İdeal nem oranı %45 - %55)	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
24	Otelin, çevresel olarak tercih edilen çevreye duyarlı temizlik ürünlerini kullanması. (Örneğin; Yeşil Sertifikalı Ürünler vb.)	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
25	Otelin, bakteri oluşumunu önlemek için cihaz ve makinaları (Klima vb.) temizletmesi, bakım ve onarımlarını periyodik olarak yetkili servise veya uzman kişilere yaptırması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

Otelinizdeki Çevre Duyarlılık Uygulamalarının Uygulama Düzeyini? Değerlendirmek Üzere Lütfen Yan Sayfaya Geçiniz

<p style="text-align: center;">BÖLÜM 2</p> <p style="text-align: center;">OTELİNİZDEKİ ÇEVRE DUYARLILIK UYGULAMALARININ UYGULAMA DÜZEYİ?</p> <p style="text-align: center;">Aşağıda Çevre Duyarlılık Uygulamalarına ilişkin bir liste yer almaktadır. Aşağıdaki uygulamaların her biri otelinizdeki yeşil uygulamalara ilişkindir, bu uygulamalar konusunda otelinizin uygulama düzeyini 1'den (Az) 5'e kadar (Tam) işaretleyerek (X) lütfen belirtiniz.</p>		OTELİNİZİN UYGULAMA DÜZEYİ?				
		Hiç	Az	Orta	Çok	Tam
1	Otelin, çevre politikası ve eylem planına sahip olması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
2	Otelin, yerel yönetim/idarelerle veya diğer tesislerle çevreye duyarlılık konusunda etkinlikler düzenlemesi ve çevre koruma organizasyonlarına katkıda bulunması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
3	Otelin, çevre bilincinin artırılması, çevresel tedbirlerin ve eylem planının uygulanması için personele periyodik olarak eğitim vermesi ve teşvik etmesi.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
4	Otelin ve otele hizmet veren/mal tedarik eden ana firmaların uluslararası kabul gören çevre yönetim sertifikalarına (EMAS, ISO 14000, ISO 14001 vb.) sahip olması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
5	Oteldeki misafirlere ve çocuk misafirlere tesise gelişte, çevreye duyarlılık politikası ve alınan önlemler hakkında bilgi verilmesi, destek ve katılımlarını sağlaması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
6	Oteldeki personelin, zararlı atıkları (Yağ filtreleri, floresan ampuller, piller, tıbbi atıklar vb.) diğerlerinden ayırması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
7	Otelin, artan sağlıklı günlük yiyecekleri hayır kurumlarına (Bakım evleri, hayvan barınakları vb.) vermesi, bu konuda ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
8	Otelin, misafir kullanımı sonrası geri dönüşüm ürünlerini (Ofis malzemeleri, odalarda kullanılan havlu ve çarşaf lar vb.) satın alması/kullanması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
9	Oteldeki atıkların, personel tarafından çeşitlerine (plastik, kâğıt, cam vb.) ayırması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
10	Otelin yağ ayrıştırıcıları kullanması, kullanılan yağları toplaması, mevzuata uygun bir şekilde imha etmesi veya değerlendirmesi.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
11	Otelin, genel alanlarda sensörlü otomatik aydınlatma sistemlerini kullanması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
12	Otelde kullanılan cihaz ve makinelerin (Soğuk dolap, çamaşır yıkama ve kurutma makinesi vb.) yüksek verimli ve az elektrik tüketen teknolojide olması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
13	Otelin, kullandığı cihaz ve makinelerin, yüksek verimli ve az elektrik tüketmesi için bakım ve onarımının periyodik olarak yetkili servise veya uzman kişilere yaptırması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
14	Otelin, genelinde yüksek enerji verimliliğine sahip aydınlatma lambalarının (Tasarruflu LED'li lambalar vb.) kullanması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
15	Otelin, ısıtma ve temiz sıcak su ihtiyacını yenilenebilir enerji kaynaklarından (Güneş panelleri, Jeotermal enerji gibi) sağlaması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
16	Otel genelinde (Tuvalet, lavabo vb.) düşük hızda su akışı sağlayan otomatik musluk/özel armatürleri kullanması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
17	Otelde, su tasarruflu çamaşır ve bulaşık makinelerinin (Çevre etiketli) kullanılması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
18	Otelin, misafirlere havlu ve çarşaf ları değiştirme sıklığının azaltılması konusunda teşvik etmesi.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
19	Otelin, atık suları iyileştirmesi için tesisin arıtma sistemine bağlı olması, arıtılan suları temizlik ve içme haricinde (Bahçe sulamada/ tuvalet rezervuarlarında) kullanması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
20	Otelin, bahçe sulamasında, gereksiz su tüketimini engelleyen damlama, fiskiye vb. teknolojileri kullanması ve tüketim miktarlarının takip etmesi.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
21	Otelin mimari yapısının, konumunun ve yapı elemanlarının doğal havalandırmayı sağlayacak şekilde olması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
22	Otelin, iç hava kalitesini yükseltmek için tesise yeşil (canlı) bitkiler yerleştirilmesi.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
23	Otelin küf oluşumunu engellemek için tesisdeki ortamın nem oranını belli bir seviyede tutması. (İdeal nem oranı %45 - %55)	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
24	Otelin, çevresel olarak tercih edilen çevreye duyarlı temizlik ürünlerini kullanması. (Örneğin; Yeşil Sertifikalı Ürünler vb.)	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
25	Otelin, bakteri oluşumunu önlemek için cihaz ve makineleri (Klima vb.) temizletmesi, bakım ve onarımlarını periyodik olarak yetkili servise veya uzman kişilere yaptırması.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

Bölüm 3'ü Cevaplamak Üzere Lütfen Sayfayı Çeviriniz

BÖLÜM 3 / KİŞİSEL BİLGİLER

1. Cinsiyetiniz : ( ) Kadın ( ) Erkek
2. Yaşınız :.....(Belirtiniz)
3. Medeni Durumunuz : ( ) Bekâr ( ) Evli
4. Eğitim Durumunuz : ( ) İlköğretim ( ) Ön Lisans
( ) Lise ( ) Lisans
( ) Y. Lisans / Doktora
5. Aylık Geliriniz : ( ) 1001TL - 1500TL ( ) 2501TL - 3000TL
( ) 1501TL - 2000TL ( ) 3001TL - 3500TL
( ) 2001TL - 2500TL ( ) 3501TL ve üzeri
6. Bu İşletmede Ne Kadar Süredir Çalışıyorsunuz? :.....(5 yıl 4 ay 15 gün gibi)
7. Otel Sektöründe Ne Kadar Süredir Çalışıyorsunuz? :.....(5 yıl 4 ay 15 gün gibi)
8. Çalıştığınız Konum? : ( ) Genel Müdür/Genel Müdür Yardımcısı
( ) Departman Müdürü
( ) Departman Şefi
( ) Çalışan
9. Çalıştığınız Departman? : ( ) Ön Büro ( ) Yiyecek - İçecek
( ) Kat Hizmetleri ( ) İnsan Kaynakları
( ) Satış - Pazarlama ( ) Teknik Hizmetler
( ) Muhasebe/Finans ( ) Bilgi İşlem
( ) Termal/Spa
( ) Diğer (Lütfen Belirtiniz).....

Değerli Zamanınızı Ayırdığınız İçin Teşekkür Ederiz...

EK-2.

**T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
YATIRIM VE İŞLETMELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ**

**ÇEVREYE DUYARLI KONAKLAMA TESİSLERİ İÇİN
SINIFLANDIRMA FORMU
(YEŞİL YILDIZ-ÇEVREYE DUYARLI TESİS SİMGESİ)**

TESİSİN ADI : .....

TESİSİN ADRESİ : .....

TELEFON – FAKS : .....

E-POSTA, İNTERNET SİTESİ : .....

MEVCUT TÜRÜ VE SINIFI : .....

BELGE TARİH VE NO : .....

BELGE SAHİBİ : .....

MÜDÜR : .....

ALINAN PUAN : .....

SINIFLANDIRMA FORMUNUN AMAÇ VE KAPSAMI

Sürdürülebilir turizm kapsamında, çevrenin korunması, çevre bilincinin geliştirilmesi, turistik tesislerin çevreye olan olumlu katkılarının teşvik edilmesi ve özendirilmesi amacıyla, 1993 yılında Bakanlığımızca “Turizmde Çevreye Duyarlılık Kampanyası” başlatılmıştır.

Günümüzde, küresel ısınmanın artmasıyla birlikte, çevre bilinci ve çevreye duyarlılık çalışmaları da önem kazanmaktadır. Dünyada yaşanan söz konusu gelişmelere koşut olarak, uluslar arası kabul gören kriterler ve diğer gelişmeler de dikkate alınmış ve çevreye duyarlı konaklama işletmeleri için mevcut olan sınıflandırma formu güncelleştirilerek bu form hazırlanmıştır.

Bu form turistik konaklama işletmelerindeki çevreye duyarlı yapılaşmanın, işletmecilik özelliklerinin ve diğer yönleriyle çevreye olan olumlu katkılarının teşvik edilmesi ve çevre bilincinin geliştirilmesi amacıyla hazırlanmıştır.

Yatırım ve inşaat aşamasında aranan nitelikler, konaklama işletmesinin inşaat aşamasından itibaren çevreye duyarlı olarak tasarlanmasını, planlanmasını ve işletmeye açılmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

Form içeriğinde bulunan kriterler enerji, su, çevreye zararlı maddelerin tüketiminin ve atık miktarının azaltılmasını, enerji verimliliğinin artırılmasını, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının teşvik edilmesini, konaklama işletmelerinin yatırım aşamasından itibaren çevreye duyarlı olarak planlanmalarını ve gerçekleştirilmelerini, tesisin çevreye uyumunu, çevreyi güzelleştirici düzenleme ve etkinlikleri, ekolojik mimariyi, çevreye duyarlılık konusunda bilinçlendirmeyi, eğitim sağlanmasını, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılmasını kapsamaktadır.

Bu form çevreye duyarlılık konusunda çalışma yapan turistik işletmelerin talebi üzerine ve formun uygulama esaslarında belirlenen **temel kriterlere** sahip olan konaklama tesislerine uygulanacaktır. Asgari puanlar, konaklama işletmelerinin kapasiteleri ve çevreye olan etkileri dikkate alınarak, işletmelerin tür ve sınıflarına göre belirlenmiştir.

Konaklama işletmelerinin bu formda bulunan bütün kriterleri yerine getirmesinin uygulanabilir olmadığı düşüncesiyle, tesislerin tür ve sınıfları dikkate alınarak, asgari puanlar formda bulunan bütün kriterlerin puanlarının toplamı olan azami puandan düşük tutulmuştur. Böylece, işletmelere temel kriterler dışında kalan, diğer kriterler arasında seçim yapma imkanı sağlanmıştır.

SINIFLANDIRMA FORMUNUN UYGULAMA ESASLARI

1- Bu form turistik işletmelerin talebi üzerine uygulanacaktır.

2- Formun uygulanmasında, puanlar sıfırdan başlamakta olup, her kriter için azami puanlar belirtilmiştir.

3-Yıldızlı konaklama tesislerinin bu formda belirlenen asgari puanları aşması durumunda plakette sınıflarını gösteren yıldızlar yeşil renkli düzenlenecektir. Ayrıca plaket üzerinde "Çevreye Duyarlı Tesis" ibaresi yer alacaktır.

4- Temel Kriterler: (Formda * işareti ile belirtilmektedir)

Bu formda yer alan ve aşağıda belirtilen temel kriterlerin yerine getirilmesi durumunda tesis değerlendirmeye alınacaktır.

a) İşletmelerin çevre politikası ve eylem planının olması.

b) Tesiste eylem planını uygulayacak özel bir yetkilinin olması veya işletmede uygulamadan sorumlu bir yetkili ile birlikte, bu hizmetin bir uzmandan veya uzman firmadan alınması.

c) İşletme tarafından, çevre bilincinin artırılması, çevresel tedbirlerin ve eylem planının uygulanmasını temin etmek için personele eğitim verilmesi.

d) Çevreye duyarlı atık su planının bulunması.

e) Turizm konaklama işletmesinde kullanılan tüm tesisat, teçhizat ve donanımların koruyucu bakım ve onarımının periyodik olarak yaptırıldığına dair kayıtların tutulması.

f) İşletmenin, su tüketimi, ısıtma ve soğutma için enerji tüketimi, elektrik tüketimi ve genel enerji tüketimi konusunda verileri toplaması ve izlemesi (Kapalı alan m² başına veya geceleme başına enerji tüketimi, aylık, üç aylık ve yıllık raporların hazırlanması ve dosya halinde saklanması).

g) İşletmede kullanılan kimyasal maddelerin (hacim ve/veya ağırlık olarak) izlenmesi ve verilerin toplanması (Kapalı alan m² başına veya geceleme başına tüketim, aylık, üç aylık ve yıllık raporların hazırlanması ve dosya halinde saklanması).

h) Tesiste ortaya çıkan atık miktarının (hacim ve/veya ağırlık) izlenmesi ve verilerin toplanması (Kapalı alan m² başına veya geceleme başına tüketim, aylık, üç aylık ve yıllık raporların hazırlanması ve dosya halinde saklanması).

5- Çevreye duyarlı olarak faaliyet gösteren tesiste;

-İşletmenin çevre politikası ve eylem planına uygun olarak yaptığı tüm faaliyetlere ilişkin hazırlanan yıllık rapor,

-Bu formda ayrıntılı olarak belirtilen, kullanılan tesisat, teçhizat ve malzemelerin çevreye duyarlı olduğuna, bakımlarının düzenli yapıldığına ve tesiste yapılan çevreye duyarlı çalışmalara ilişkin üretici firmanın faturası, raporu, tanıtım broşürü, bakım yapan firmanın faturası, raporu, ilgili kurum ve kuruluşların yazısı, mühendislik, mimarlık raporu, ilgili meslek kuruluşunun raporu vb. evrak,

-Çalışan personelin çevreye duyarlılık konusunda eğitim programı, sertifikaları, personele ve müşterilere dağıtılan ve ilan edilen doküman,

-Çevreye duyarlılık konusunda sivil toplum kuruluşları, ilgili kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği, koordinasyon çalışmalarına ilişkin evrak, güncelleştirilerek bir dosya halinde tutulur (Bu formda aranan nitelikleri kanıtlayacak tüm doküman bu dosyada bulundurulur. Gerekli görülmesi halinde değerlendirme çalışması sırasında ilave evrak istenebilir).

A- GENEL YÖNETİM

		PUAN	
1*	İşletmelerin çevre politikası ve eylem planının olması,	5 puan	
2*	Eylem planının uygulanması;		
	Uygulayacak özel bir yetkilinin olması (Konusunda eğitim almış, Çevre Mühendisi, Enerji Verimliliği Uzmanı, Biolog, Ziraat Mühendisi vb.),	10 puan	
	Bu hizmetin bir uzmandan veya uzman firmadan alınması (İşletmede uygulamadan sorumlu bir yetkili ile birlikte),	7 puan	
3*	İşletmenin, su tüketimi, ısıtma ve soğutma için enerji tüketimi, elektrik tüketimi ve genel enerji tüketimi konusunda verileri toplaması ve izlemesi (Kapalı alan m ² başına veya geceleme başına enerji tüketimi, aylık, üç aylık ve yıllık raporların hazırlanması ve dosya halinde saklanması),	5 puan	
4*	İşletmede kullanılan kimyasal maddelerin (hacim ve/veya ağırlık olarak) izlenmesi ve verilerin toplanması (Kapalı alan m ² başına veya geceleme başına tüketim, aylık, üç aylık ve yıllık raporların hazırlanması ve dosya halinde saklanması),	5 puan	
5*	Tesiste ortaya çıkan atık miktarının (hacim ve/veya ağırlık olarak) izlenmesi ve verilerin toplanması (Kapalı alan m ² başına veya geceleme başına tüketim, aylık, üç aylık ve yıllık raporların hazırlanması ve dosya halinde saklanması),	5 puan	
6	İşletmenin uluslararası kabul gören çevre yönetim sertifikalarına sahip olması (EMAS, ISO 14000, ISO 14001, Mavi Bayrak gibi), (Her sertifika 3 puan, toplam 9 puanı geçemez)	Azami 9 puan	
7	Tesise hizmet veren veya mal tedarik eden ana firmaların en az bir tanesinin çevre yönetim sertifikasına sahip olması (EMAS, ISO 14001 gibi),	3 puan	
8	İşletmenin enerji ve su tüketimini hesaplamak ve izlemek için ilave sayaç ve ölçü aletleri kullanılması, (Mutfak, çamaşırhane, konaklama üniteleri, bahçe, teknik üniteler vb. her biri 2 puan, toplam 6 puanı geçemez)	Azami 6 puan	
9	İşletmenin çevreye duyarlılık çalışmalarının ödül kazanması,	(2 puan)	
10	Yerel yönetim veya idareler veya yörede bulunan diğer tesislerle çevreye duyarlılık konusunda ortak çalışma ve etkinlikler	(5 puan)	

	düzenlemek,		
11	Çevre koruma organizasyonlarına düzenli olarak katkıda bulunmak veya bu organizasyonlara düzenli olarak katılmak (Dernek, vakıf, vb.), (Her biri 2 puan, toplam 6 puanı geçemez.)	Azami 6 puan	
12*	Turizm konaklama işletmesinde kullanılan tüm tesisat ve donanımların (enerji, ısıtma, havalandırma, iklimlendirme ekipmanları, bulaşık, çamaşır makineleri, buzdolapları, asansörler vb.) koruyucu bakım ve onarımının periyodik olarak yetkili servise veya konusunda eğitim almış uzman kişilere yaptırılması,	(5puan)	
13	Isıtma kazanının ve brülörün yılda en az bir defa periyodik olarak bakımının yetkili kişilere yaptırılması ve kazan bacasından açığa çıkan emisyonların yetkili kuruluşlar tarafından ölçülüp raporlanması,	(5puan)	

B- EĞİTİM

14*	İşletme tarafından, çevre bilincinin artırılması, çevresel tedbirlerin ve eylem planının uygulanmasını temin etmek için personele periyodik olarak eğitim verilmesi,	(5puan)	
15	Personelin olası su sızıntılarının belirlenmesi ve hemen önlem alınması konusunda eğitilmesi,	(2puan)	
16	İşletme personelinin, deterjan ve dezenfektanları kullanırken paketlerinde veya kutularında önerilen kullanım miktarlarını aşmamaları ve kullanım yöntemleri konusunda eğitilmeleri,	(2puan)	
17	Tesisin mutfak ve teknik bölümlerinde kullanılan cihazların tasarruflu ve verimli kullanılması konusunda personele eğitim verilmesi,	(2puan)	
18	Misafirlere tesise gelişte, resepsiyonda çevreye duyarlılık politikası ve alınan önlemler hakkında bilgi verilmesi, çevresel politika için destek istenmesi ve müşterilerin katılımının sağlanması,	(3puan)	
19	Çocuk misafirlere yönelik çevreye duyarlılık konusunda eğitim ve etkinliklerin yapılması,	(3puan)	

C- TESİSİN YATAK ODALARINDAKİ DÜZENLEMELER

20	Misafirlere, odalarda kolayca görebilecekleri bir yerde çevreye duyarlılık çalışmalarının yazılı, görsel-ışitsel olarak duyurulması (Gazete, dergi, broşür, kapalı devre kanal vb.),	(2puan)	
	Misafirlerin, tesisin çevreye duyarlılık çalışmaları hakkında	(3puan)	

21	görüşlerinin alınması ve değerlendirilmesi (anket vb.),		
22	Soğutma ve havalandırmanın (klima vb.), pencere ve kapıların açılması durumunda otomatik kapanması,	(4puan)	
23	Soğutma ve havalandırma sistemlerinde otomatik kapatma bulunmayan tesislerde, müşterilere kapı ve pencerelerin açılması halinde, soğutma ve havalandırmanın kapatılmasını hatırlatan bilgilendirme,	(1puan)	
24	Odalarda elektrik sisteminin, müşteri odadan ayrıldığında otomatik olarak kapanması(Enerji tasarruf sistemi),	(6puan)	
25	Enerji tasarruf sistemi bulunmayan tesislerde, müşterilere odadan çıkarken elektrikli cihazların (televizyon, klima vb.) ve ışıkların kapatılmasını hatırlatan bilgilendirme,	(1puan)	
26	Odalarda ısıtma ve soğutmanın kontrollü olması,		
	Merkezi kontrollü sistem	(5puan)	
	Bağımsız ayar sistemi (termostat)	(3puan)	
27	Odada yer alan cihaz ve makinelerin(minibar, buzdolabı, tv, split klima vb.) yüksek verimli ve az elektrik tüketen teknolojiye olması, (Her biri 2 puan, toplam 6 puan)	Azami 6 puan	
28	Oda aydınlatılmasında az enerji tüketen aydınlatma elemanlarının kullanılması,	(2puan)	
29	Odalarda kullanılan cihazların (buzdolabı, minibar, vb.) yüksek verimle ve az enerji harcayacak şekilde; güneş ışığı, ısı kaynakları gibi etkilerden uzak ve cihazın havalandırması sağlanacak şekilde yerleştirilmesi,	(2puan)	
30	Misafir bulunmayan odalarda perde veya güneşliklerin kapalı tutulması,	(1puan)	
31	Duş başlıkları ve musluklarda, akan suyun tasarrufuna yönelik özel armatürlerin kullanılması (Fotoselli, ayarlı, hava karışıklı vb. su tüketimi dakikada 12 litreyi aşmayan),	(4puan)	
32	Rezervuarların her kullanımda 6 litre veya daha az su harcaması (Farklı miktarda su akışını sağlayan veya su akışını durdurabilen ayarlı rezervuarlar),	(4puan)	
33	Tüm banyolarda duş teknesi veya derinliği azaltılmış küvet kullanılması,	(2puan)	
	Banyo ve tuvaletlerde suyun tasarruflu kullanılması konusunda	(2puan)	

34	müşterilerin bilgilendirilmeleri,		
35	Misafirlerden, olası su sızıntılarını işletmeye bildirmelerinin istenilmesi,	(2puan)	
36	Odalarda tek kullanımlık (şampuan, sabun, duş bonesi, bardak, tabak, çatal bıçak takımları vb.) malzemelerin kullanılmaması,	(4puan)	
37	Tuvaletlerde çöp kutularının bulunması ve müşterilerin çöplerini tuvalet yerine çöp kutularına atması yönünde bilgilendirilmeleri,	(2puan)	
38	Tesiste sigara içilmeyen odalar;		
	-Odaların en az %50 sinin sigara içilmez olması,	(5puan)	
	- Odaların en az %20 sinin sigara içilmez olması,	(2puan)	
39	Yatak odalarında, atıkların ayrılması hakkında bilgilendirmenin yapılması,	(2puan)	
40	Aynı misafir için yastık kılıfı, çarşaf, nevresim ve havluların misafirlerin isteğiyle değiştirileceği konusunda bilgilendirilmeleri,	(6puan)	
41	Misafirlerin, konaklama işletmesine ve diğer turistik yerlere toplu taşıma araçlarıyla en kolay nasıl ulaşabilecekleri konusunda bilgilendirilmeleri,	(2puan)	
42	Misafirlerin, çevre koruma tedbirleri, bio-çeşitlilik ve çevre hakkında bilgilendirilmesi,	(2puan)	

D-TESİSİN ÇEVREYE UYUMU, ÇEVREYİ GÜZELLEŞTİRİCİ DÜZENLEME VE ETKİNLİKLER

43	Tesisin emsalinin (Toplam inşaat alanının toplam arsa alanına oranı);		
	0,20 veya daha az olması,	(8puan)	
	0,30 olması,	(6puan)	
	0,40 olması,	(4puan)	
	0,50 olması,	(2puan)	
44	Peyzaj düzenlemesi ve ağaçlandırma,	(5puan)	

45	Tesisi oluşturan yapıların görsel olarak doğa ile uyumlu olması,	(5puan)	
46	Tesisin çevrede bulunan tarihi, doğal ve kültürel değerlerin korunmasına katkıda bulunmasına yönelik etkinlikler,	(5puan)	
47	Çevrede bulunan vahşi veya evcil hayvanların korunması, sağlık, bakım ve beslenmeleri ile ilgili çalışmaların yapılması,	(2puan)	
48	Tesis bahçesinde, envanteri bulunan endemik bitkilerin korunması ve ekosistemin bozulmaması için özen gösterilmesi,	(2puan)	

E-EKOLOJİK MİMARİ

49	Tesisin mimari tasarımının özel (çevreye duyarlı) olması,	(10puan)	
50	Tesisin mimari yapısının, konumunun ve yapı elemanlarının doğal havalandırmayı sağlayacak şekilde olması,	(6 puan)	
51	Tesisin ısı yalıtımının iklim şartlarına uygun, minimum enerji ile yeterli soğutma ve ısıtma imkânı sağlayacak şekilde olması,	(5 puan)	
52	Tesis dış cephesinde kullanılan camlar;		
	Yazın ısının içeri girmesini engelleyecek geçirgenliği kontrol eden, kışın ise ısı kaybını azaltan özel cam,	(3 puan)	
	Çift cam,	(2 puan)	
53	Bina dış cephesinde güneşi kontrol eden yapı elemanlarının bulunması,	(2 puan)	
54	Tesisin inşaatının yapılacağı arazinin amenajman planının yaptırılması, inşaat sırasında çevreye zarar verilmemesi için önlemlerin alınması, tesisin inşasında kullanılan yapı elemanları, malzemelerin çevreye duyarlı olanlarının seçilmesi ve yapılan çalışmaların belgelendirilmesi (Amenajman planı, film, fotoğraf vb. belge),	(10puan)	
55	Tesisin çevreye en az zarar verecek şekilde yapılmış olması (ÇED Raporu istenir.),	(2 puan)	
56	Çevreye duyarlı boya- cila, kurşunsuz cam vb. kullanılması (Çevre etiketli), (Her biri 2 puan, toplam 4 puan)	Azami 4 puan	

F- ENERJİ a) Tesiste Enerji Verimliliği ve Tasarrufuna Yönelik Önlem ve Çalışmalar

57	Binaların giriş kapılarında rüzgarlık veya hava perdesi bulunması,	(2 puan)	
----	--	----------	--

58	Tesisin genel mahallerinde ısıtma ve soğutmanın otomatik kontrollü (termostat) olması,	(4 puan)	
59	Tesiste kullanılan cihaz ve makinelerin (Isıtma kazanı (boiler), merkezi klima (Chiller vb), soğuk oda, dolap, çamaşır yıkama ve kurutma makinesi vb.) yüksek verimli ve az elektrik tüketecek teknolojide olması, (Her biri 2 puan, toplam 6 puanı geçemez)	Azami 6 puan	
60	Tesiste az enerji tüketen aydınlatma elemanlarının kullanılması,	(2 puan)	
61	Tesisin iç ve dış aydınlatmasının, konunun uzmanı kişilerce hazırlanan proje doğrultusunda, mahal ve alanların kullanım amacına göre, gereği kadar yapılması,	(4 puan)	
62	Tesiste (Koridorlar, bahçe, teknik üniteler, personel mahalleri vb.) harekete veya ışığa duyarlı aydınlatma sistemlerinin kullanılması,	(4 puan)	
63	Bahçe vb. açık alan aydınlatmalarında kullanılan aydınlatma elemanlarının, ışığın gökyüzüne gitmesini engelleyecek şekilde düzenlenmesi,	(2 puan)	
64	Tesisin mutfak ve teknik bölümlerinde kullanılan cihazların (soğuk oda, buzdolabı motorları, merkezi klima cihazları vb.) yüksek verimle ve az enerji harcayacak şekilde; güneş ışığı, ısı kaynakları gibi etkilerden uzak ve cihazın havalandırması sağlanacak şekilde yerleştirilmesi,	(5 puan)	
65	Tesisin bütünü dikkate alındığında önemli ölçüde enerji tasarrufu sağlayacak frekans invertörü, ısı geri kazanım sistemi veya ısı pompası gibi yeni teknolojilerin kullanılması, (Her biri 10 puan toplam 30 puan)	Azami 30 puan	
66	Tesisin sıcak su üretiminde eşanjör cihazının kullanılması,	(2 puan)	
67	Merkezi ısıtma sistemi olması,	(2 puan)	
68	Merkezi ısıtma sisteminin ihtiyaca uygun olarak kullanılabilmesi amacıyla, binanın bölümlere ayrılarak ısıtılabilmesi imkanı,	(2 puan)	
69	Tesiste elektrik, ısıtma ve soğutma sağlanmasında yeni teknolojilerin kullanılması;		
	Trijenerasyon sistemi,	15puan	
	Kojenerasyon sistemi,	10puan	
	(70) Tesiste enerji kullanımında hibrit sistem bulunması,	(5 puan)	

71	Saunada zaman kontrol paneli bulunması,	(2 puan)	
72	Çamaşırların doğal yollarla kurutulması (Kapalı mahalde veya görüntü kirliliği yaratmayacak şekilde açık alanda),	(2 puan)	
73	Genel mahallerde servis hazırlığı yapan personelin elektriği tasarruflu kullanmasını sağlayan aydınlatma donanımının bulunması,	(2 puan)	

b) Tesiste Güneş, Rüzgar, Jeotermal, Hidro, Dalga Enerjisi, Biogaz vb. Yenilenebilir Enerji Kaynağı Kullanımı

74	Havaya fazla miktarda sera gazı veren kömür veya ağır petrol ürünleri (sülfür oranı %0,2'den fazla olan) gibi kaynakların enerji olarak kullanılmaması,	(5 puan)	
75	Yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik sağlanması; (Enerjiyi sağlayan firmadan yenilenebilir enerjini kaynağını ve oranını gösteren bir yazının alınması halinde değerlendirilir) (Yenilenebilir enerjinin tesis bünyesinde sağlanması halinde 2 puan ilave edilir)		
	Kullanılan toplam elektrik miktarının tamamının yenilenebilir enerji kaynağından sağlanması,	20puan	
	Kullanılan toplam elektrik miktarının %50 sinin yenilenebilir enerji kaynağından sağlanması,	10 puan	
	Kullanılan toplam elektrik miktarının %20 sinin yenilenebilir enerji kaynağından sağlanması,	(4 puan)	
	Kullanılan toplam elektrik miktarının %10 unun yenilenebilir enerji kaynağından sağlanması,	(2 puan)	
76	Tesiste ısıtma sisteminde kullanılan enerjinin yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlanması (Elektrik haricinde; Güneş paneli, jeotermal vb.);		
	Tamamının yenilenebilir enerji kaynağından sağlanması,	20 puan	
	%50 sinin yenilenebilir enerji kaynağından sağlanması,	10 puan	
	%20 sinin yenilenebilir enerji kaynağından sağlanması,	(4 puan)	
	%10 unun yenilenebilir enerji kaynağından sağlanması,	(2 puan)	

77	Tesiste soğutma sisteminde kullanılan enerjinin yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlanması (Elektrik haricinde; Deniz suyu, güneş vb.);		
	Tamamının yenilenebilir enerji kaynağından sağlanması,	20 puan	
	%50 sinin yenilenebilir enerji kaynağından sağlanması,	10 puan	
	%20 sinin yenilenebilir enerji kaynağından sağlanması,	(4 puan)	
	%10 unun yenilenebilir enerji kaynağından sağlanması,	(2 puan)	
78	Tesisin temiz sıcak su ihtiyacının yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlanması (Elektrik haricinde; Güneş paneli, jeotermal vb.);		
	Tamamının yenilenebilir enerji kaynağından sağlanması,	20 puan	
	%50 sinin yenilenebilir enerji kaynağından sağlanması,	10 puan	
	%20 sinin yenilenebilir enerji kaynağından sağlanması,	(4 puan)	
	%10 unun yenilenebilir enerji kaynağından sağlanması,	(2 puan)	

G-SU

79	İşletmelerin, yerel idareler tarafından hazırlanan su kullanma koruma planına uygun olarak su kullanması (Tesisin bu plana uygun olarak su kullandığına ilişkin ilgili idare yazısı aranır),	(5 puan)	
80	Genel ve personel duş ve tuvaletlerinde bulunan duş başlıkları ve musluklarında, akan suyun tasarrufuna yönelik özel armatürlerin kullanılması (Fotoselli, ayarlı, hava karışıklı başlıklı vb. su tüketimi dakikada 12 litreyi aşmayan),	(2 puan)	
81	Genel tuvaletler ve personel tuvaletlerinde rezervuarların her kullanımda 6 litre veya daha az su harcaması (Farklı miktarda su akışını sağlayan veya su akışını durdurabilen ayarlı rezervuarlar),	(2 puan)	
82	Genel duş ve tuvaletlerde suyun tasarruflu kullanılması konusunda misafirlerin ve personelin bilgilendirilmeleri,	(1 puan)	
83	Genel tuvaletlerde çöp kutularının bulunması ve müşterilerin çöplerini tuvalet yerine çöp kutularına atması yönünde	(1 puan)	

	bilgilendirilmeleri,		
84	Pisuvarlarda suyun akıtıldığı sistemin otomatik (fotoselli) olması,	(2 puan)	
85	Su kaçaklarının izlenmesi ve giderilmesine özen gösterilmesi,	(2 puan)	
86	Yeşil alanların gün ışığı etkili olmadan önce veya gün ışığı etkisini kaybettikten sonra sulanması,	(2 puan)	
87	Atık suların iyileştirilmesi;		
	İşletmenin merkezi arıtma sistemine bağlı olması,	(4 puan)	
	İşletmenin kendine ait atık su arıtma sisteminin bulunması (Mevzuata uygun kriterlere sahip olması ve kriterlere uygun çalıştığıın belgelendirilmesi şartıyla),	(2 puan)	
88*	Atık su planı;		
	Konaklama işletmelerinin, yerel idarelerin hazırladığı çevreye duyarlı atık su planına uymaları,	(4 puan)	
	Yerel idare tarafından onaylanmış tesise ait çevreye duyarlı atık su planı olması (Yerel idarenin atık su planının olmaması halinde),	(2 puan)	
89	Yağmur sularının veya arıtılmış atık suların temizlik ve içme haricinde (bahçe sulaması ve/veya tuvalet rezervuarlarında) kullanılması, (Her biri 2 puan, toplam 4 puan)	Azami 4 puan	
90	Deniz suyundan içme veya kullanma suyu elde edilmesi (Yerel idarenin izni olması halinde),	(10puan)	
91	Su tasarruflu çamaşır ve bulaşık makinelerinin (Çevre etiketli) kullanılması,	(4 puan)	
92	Mutfakta ve bahçede kullanılan suların otomatik olarak kapanmasını sağlayan zaman ayarlı sistem,	(2 puan)	
93	Bahçe sulamasında, gereksiz su tüketimini engelleyen damlama, fiske vb. teknolojilerin kullanılması,	(4 puan)	
94	Golf sahaları, ormanlık alanlar gibi sulanması gereken geniş alanları bulunan tesislerde bilgisayar kontrollü özel sulama sistemlerinin kullanılması,	(4 puan)	

H- DETERJANLAR, DEZENFEKTANLAR VE TEHLİKELİ KİMYASAL MADDELER

95	Dezenfektanların hijyen gerekliliği halinde kullanılmaları,	(2 puan)	
96	Çevreye duyarlı deterjan ve dezenfektanların kullanılması (Çevre etiketli),	(4 puan)	
97	Yüzme havuzlarında uygun hijyenik sonuç için minimum miktarda dezenfektan kullanan otomatik dozaj sisteminin kullanılması,	(4 puan)	
98	Uygun mahallerde kimyasal maddeler kullanılmaksızın temizlik yapılması (mekanik temizlik, mikrofiber vb.),	(2 puan)	
99	Bahçelerinin organik tarım esaslarına uygun olarak düzenlenmesi ve bakımının yapılması,	(2 puan)	
100	Haşere ile mücadelede insan sağlığına ve çevreye zarar vermeyen ilaçların kullanılması veya doğal tedbirlerin (Sinek tutucu, yapışkanlı kağıt, balık vb.) alınması	(2 puan)	

I- ATIKLAR

101	Artan sağlıklı günlük yiyeceklerin hayır kurumlarına (Bakım evleri, yurtlar, hayvan barınakları vb.) verilmesi, bu konuda ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılması,	(5 puan)	
102	Müşterilerin atıkları ayrabilmeleri için tesisin uygun yerlerinde yeterli kutu bidon sağlanması,	(2 puan)	
103	Personel tarafından zararlı atıkların (Yağ filtreleri, boya, florasan ampuller, toner, mürekkep, soğutma ekipmanları, piller, ilaçlar, tıbbi atıklar vb.) diğerlerinden ayrılması (Yerel idareden zararlı atıkların ayrıştırılması hizmetinin verildiğine ilişkin yazı alınır.), (Her biri 2 puan, toplam 10 puan)	Azami 10 puan	
104	Atıkların personel tarafından çeşitlerine (plastik, kağıt, cam vb.) ayrılması (Ayrıştırılan atıkların yerel idare veya firmalarca değerlendirildiğinin tespiti halinde puan verilir), (Her biri 3 puan, toplam 9 puan)	Azami 9 puan	
105	Organik atıkların ayrılması ve değerlendirilmesi(kompost, biogaz vb.),	(4 puan)	
106	Yerel idare tarafından atıkların ayrıştırılması hizmeti verilmemesi halinde, yerel idarelere bu hizmetin verilmesi amacıyla talepte bulunulması,	(2 puan)	
107	Yerel idarelerin atıkları toplama imkânının bulunmaması halinde atıkların yerel idare tarafından uygun bulunan yerlere taşınması.	(2 puan)	

108	Genel duş ve tuvaletlerde, ortak alanlarda tek kullanımlık (şampuan, sabun, duş bonesi, bardak, tabak, çatal bıçak takımları vb.) malzemelerin kullanılmaması,	(4 puan)	
109	Tek kullanımlık içecek kutularının (teneke vb.) sunulmaması, bunun yerine cam şişe, postmix, premix vb. ürünlerin kullanılması,	(4 puan)	
110	Tek kullanımlık paketlerin (tereyağ, reçel, bal, peynir vb.) kahvaltı için kullanılmaması,	(4 puan)	
111	Yağ ayırıştırıcılarının tutucularının kullanılması, kullanılan yağların toplanması, mevzuata uygun bir şekilde imhası veya değerlendirilmesi,	(5 puan)	
112	Kullanılmış eşyaların ve malzemelerin satılması veya hayır kurumlarına bağışlanması,	(2 puan)	

J- DİĞER HİZMETLER

113	Yerleşim alanı büyük olan golf, tatil köyü vb. tesisler içerisindeki ulaşımın çevreye sera gazı vermeyen araçlarla sağlanması,	(2 puan)	
114	Misafirlerin kullanımı için bisiklet imkanının sağlanması,	(2 puan)	
115	Tuvalet kağıtlarının ve/veya ofis kağıtlarının çevreye duyarlı tip kağıtlardan kullanılması,	(4 puan)	
116	Tesisin idari işlerinde kağıt tüketimini en aza indirecek elektronik yazışma, adisyon, fatura vb. sistemlerin kullanılması,	(3 puan)	
117	Tesiste çevre etiketli eşyaların kullanılması (yastık, çarşaf, masa örtüsü, mobilya, çamaşır makinesi, bulaşık makinesi, buzdolabı, elektrik süpürgesi, ampul, vb.), (Her biri 2 puan, toplam 10 puanı geçemez)	Azami 10 puan	
118	Menüde belirtilen yemeklerden, en az iki çeşit yemeğin ve bir çeşit içeceğin organik tarım metotlarıyla üretilen ürünlerden hazırlanması,	(2 puan)	
119	En az iki yerel yiyecek ürününün kahvaltı ve öğünlerde sunulması,	(2 puan)	
120	Tesisin orman içinde veya yanında olması durumunda yangın için gerekli önlemlerin alınması (Gözlem, alarm, ihbar, gerekli cihazlar teçhizat, personelin eğitimi, yerel idare ile işbirliği),	(5 puan)	
121	Açık ve kapalı mahallerde gürültü kirliliği konusunda alınacak önlemler;		
	Gürültüsüz cihazların kullanımı,	(2 puan)	

	Tesisat mahallerinin, müzik yayını yapılan mahallerin yalıtımının yapılması,	(4 puan)	
	İnsan sağlığına uygun desibelde ses yayını yapılması,	(2 puan)	
	Gürültü kaynağının perdelenmesi,	(4 puan)	
122	Bu formda yer almayan, çevreye duyarlılık çalışmalarına ilave katkı sağlayan faaliyetler veya teknoloji, sistem veya cihazların kullanılması, (Her biri 3 puan, toplam 9 puanı geçemez)	Azami 9 puan	

ASGARİ PUAN TABLOLARI TATİL TESİSLERİ

SINIFI	ASGARİ PUAN	ALDIĞI PUAN
5 YILDIZLI TATİL KÖYÜ	330	
5 YILDIZLI OTEL	300	
4 YILDIZLI TATİL KÖYÜ	280	
4 YILDIZLI OTEL	230	
3 YILDIZLI OTEL	170	
1-2 YILDIZLI OTEL-DİĞER KONAKLAMA TESİSLERİ	140	

ŞEHİR TESİSLERİ

SINIFI	ASGARİ PUAN	ALDIĞI PUAN
5 YILDIZLI OTEL	250	
4 YILDIZLI OTEL	200	
3 YILDIZLI OTEL	170	
1-2 YILDIZLI OTEL-DİĞER KONAKLAMA TESİSLERİ	140	

.....isimli tesis, ... tarihinde yapılan çevreye duyarlı konaklama işletmeleri için sınıflandırma formu uygulamasında, ... puan almıştır.

Arz olunur.